

REVISTA DE ISTORIE MILITARĂ

Publicația este editată de Ministerul Apărării, prin Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară, membru al Consorțiului Academiei de Apărare și Institutelor pentru Studii de Securitate din cadrul Parteneriatului pentru Pace, coordonator național al Proiectului de Istorie Paralelă: NATO – Tratatul de la Varșovia

COLEGIUL DE REDACȚIE

- General-maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU, directorul Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
- Colonel (r) dr. PETRE OTU, directorul științific al Institutului pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
- Prof. univ. dr. DENNIS DELETTANT, London University
- Prof. univ. dr. MIHAI RETEGAN, Universitatea București
- IULIAN FOTA, directorul Colegiului Național de Apărare
- Dr. SERGIU IOSIPESCU, cc. șt., Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară
- Prof. univ. dr. ALESANDRU DUȚU, Universitatea „Spiru Haret”
- Prof. univ. dr. MARIA GEORGESCU, Universitatea Pitești
- Comandor (r) GHEORGHE VARTIC, cc. șt., Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară

SUMAR

- **90 de ani de la bătăliile de la Mărăști, Mărășești și Oituz**
– PETRE OTU 1
- Istoria Războiului Rece**
  - Constituirea Pactului de la Varșovia ca instrument imperial de control sovietic asupra Europei de Est
    - locotenent-colonel LAURENȚIU CRISTIAN DUMITRU 14
  - România în structurile organizatorice ale Pactului de la Varșovia. De la obediență la contestare
    - CERASELA MOLDOVEANU 21
- 40 de ani de la Războiul de șase zile**
  - Războiul de șase zile și relațiile României comuniste cu Occidentul
    - general-maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU 30
  - Evaluarea israeliană a poziției sovietice în ajunul izbucnirii Războiului de șase zile
    - colonel (r) SHAUL SHAI, Israel. Traducere MONA ELENA SIMINIUC 44
  - Procesul de menținere a păcii în conflictul israeliano-arab
    - locotenent-colonel (r) NOAH HERSHKO, Israel. Traducere MONA ELENA SIMINIUC 48
  - Presa românească despre Războiul de șase zile
    - PETRE OTU, CARMEN RÎJNOVEANU 52
- Armată și societate**
  - Armata română în primii ani ai regimului comunist. Situația personalului
    - colonel (r) dr. ALESANDRU DUȚU 58
- Mari comandanți militari**
  - Generalul Ioan S. Stănculescu – GHEORGHE RADU STĂNCULESCU 66
- **Dezvăluiri**
  - Feldmareșalul Mackensen despre români
    - lector univ.dr. SORIN CRISTESCU 76
  - Cu generalul Dietrich von Choltitz pe câmpurile de luptă din al Doilea Război Mondial (III) – EMANUEL CONSTANTIN ANTOCHE, Franța ... 84
- **Memorialistică**
  - Un reper al colaborării româno-israeliene în domeniul aeronauticii: vizita ministrului apărării la București, în iunie 1982
    - ing. ITZHAC GUTTMAN BEN-ZVI, Israel 94
- **Comori ale arhivelor**
  - Harta „militară” a Dunării și a unei părți a sud-estului Europei din Codex Latinus Parisinus nr. 7239 al Bibliotecii Naționale de la Paris
    - SERGIU IOSIPESCU 97
- **Lessons learned**
  - Conflictul din Falkland între teorie și practică
locotenent-colonel MIRCEA GOLOGAN 102
- **Revista este inclusă în baza de date a Consiliului Național al Cercetării Științifice în Învățământul Superior, fiind evaluată la categoria „B”.**
- **Abonamentele se fac prin unitățile militare, pentru cititorii din armată (3 lei x 6 = 18 lei/an), precum și prin oficiile poștale și factorii poștali (5 lei x 6 = 30 lei/an). Sumele se depun în contul nr. R046TREZ7015005XXX000147 deschis la Trezoreria Statului, sector 1, București pentru U.M.02526 București, cod fiscal: 4221098.**
- **Cititorii din străinătate se pot abona prin S.C. Rodipet SA, Piața Presei Libere nr. 1, sector 1, București, România la P.O. BOX 33-57, la fax 0040-21-3187002 sau 3187003**
- **Poziția revistei în lista-catalog a publicațiilor este la numărul 5017**

ISSN 1220-5710

CONTENTS

• 90 Years since the Battles of Mărăști, Mărășești and Oituz – PETRE OTU	1
• The History of the Cold War	
– The Establishment of the Warsaw Pact as an Imperial Instrument of Soviet Control over the Eastern Europe – <i>Lieutenant-Colonel LAURENȚIU CRISTIAN DUMITRU</i>	14
– Romania in the Warsaw Pact Executive Structures. From Obedience to Contestation – <i>CERASELA MOLDOVEANU</i>	21
• 40 Years since <i>The Six Day War</i>	
– <i>The Six Day War</i> and Romania's Relations with the West – <i>Major-General (r) Dr. MIHAIL E. IONESCU</i>	30
– The Israeli Evaluation of the Soviet Position on the Eve of <i>The Six Day War</i> – <i>Colonel (r) Dr. SHAUL SHAY, Israel. Translation: MONA ELENA SIMINIUC</i>	44
– The Peacekeeping Process in the Israeli-Arab Conflict – <i>Lieutenant-Colonel (r) NOAH HERSHKO, Israel. Translation MONA ELENA SIMINIUC</i>	48
– Romanian Media about <i>The Six Day War</i> – <i>PETRE OTU, CARMEN RÎJNOVEANU</i>	52
• Army and Society	
– Romanian Army in the First Years of the Communist Regime. – <i>Colonel (r) dr. ALESANDRU DUȚU</i>	58
• Great Military Commanders	
– General Ioan S. Stănculescu – <i>GHEORGHE RADU STĂNCULESCU</i>	66
• Disclosures	
– Feldmarshal Mackensen about Romanians – <i>Lecturer Dr. SORIN CRISTESCU</i>	76
– With General Dietrich von Choltitz on the Battlefields of the World War II (III) – <i>EMANUEL CONSTANTIN ANTOCHE, France</i>	84
• Memoires	
– A Bench-Mark of the Romanian-Israeli Collaboration in the Field of Aeronautics: Visit of the Defence Minister to Bucharest in June 1982 – <i>ing. ITZHAC GUTTMAN BEN-ZVI, Israel</i>	94
• The Archives' Treasures	
– The „Military” Map of the Danube and a Part of South-East Europe from <i>Codex Latinus Parisinus nr. 7239</i> of National Library of Paris – <i>SERGIU IOSIPESCU</i>	97
• Lessons learned	
– The Falklands War – a Conflict between Theory and Practice – <i>Lieutenant-Colonel MIRCEA GOLOGAN</i>	102

COPERTA I:

Drapele ale regimentelor românești care s-au acoperit de glorie în campaniile din anii 1916-1919

COPERTA a IV-a:

Mărășești, 6 august 2007: Ceremonialul comemorării a 90 de ani de la bătăliile din „Porțile Moldovei”

• GHEORGHE VARTIC, redactor-șef
• dr. MIRCEA SOREANU, MONA ELENA SIMINIUC, redactori
• LIVIA MANOLE, corector • MARIANA BĂHNĂREANU, culegere computerizată
• ADRIAN PANDEA, coperta, MARIUS IORGULESCU, tehnoredactare computerizată
• Responsabil de număr: dr. MIRCEA SOREANU

Adresa redacției: strada Constantin Mille nr. 6, cod 010142, București, sector 1,
telefon: 3157827, telefax: 004021-3137955
www.ispaim.ro

Tiparul executat la Centrul Tehnic Editorial al Armatei sub comanda nr.

90 DE ANI DE LA BĂTĂLIILE DE LA MĂRĂȘTI, MĂRĂȘEȘTI ȘI OITUZ

PETRE OTU

Confruntările de la Mărăști, Mărășești și Oituz, cunoscute în istoriografie sub sintagma „bătăliile de la Porțile Moldovei”, reprezintă episodul cel mai strălucitor al războiului declanșat în noaptea dinaintea Sântă Mariei Mari a anului 1916, război la sfârșitul căruia România spera să-și realizeze unitatea națională. În ansamblul participării țării noastre la Primul Război Mondial sau la „Marele Război”, cum l-au denumit istoricii, victoriile din vara anului 1917 apar aproape ca un miracol, de nimic anunțat.

Înfrângeri, reorganizare, epidemie, revoluție

După entuziasmul primelor clipe marcate de victorii facile, a urmat o suită neîntreruptă de înfrângeri, care au făcut din campania anului 1916 un dezastru militar. Oltenia, Muntenia și Dobrogea au fost ocupate de Puterile Centrale, singurul teritoriu rămas sub jurisdicția autorităților române fiind Moldova. Iașii, cel mai important oraș al acestei provincii, a devenit, prin forța împrejurărilor, capitală, aici retrăgându-se familia regală, guvernul, parlamentul, o parte din clasa politică etc. În spațiul strâmt dintre Prut și Carpații Orientali se găseau și un milion de soldați ruși, constituiți în patru armate care, împreună cu Armata 2 română, comandată de generalul Alexandru Averescu, au asigurat frontul în iarna și primăvara anului 1917.

A urmat o iarnă teribilă, în care tifosul exantematic, cauzat de numeroasele lipsuri, a făcut ravagii, atât în rândul armatei, cât și al populației civile. Treptat, însă, beneficiind și de sprijinul Misiunii Militare Franceze, sosită în octombrie 1916 și condusă de generalul Henri Mathias Berthelot, devenit o legendă printre militarii

români, armata s-a refăcut și a căpătat o altă înfățișare, o altă stare combativă și un alt moral.

Urmare a reorganizărilor din iarna și primăvara anului 1917, forțele militare românești însumau 700 000 de militari, dintre care 460 000 reprezentau armata de operații. S-au format doar două unități strategice (Armata 1 și Armata 2), patru corpuri de armată și 15 divizii, la care s-au adăugat elemente de aviație, artilerie grea, geniu etc. Forța combativă era reprezentată de 207 batalioane de infanterie, 110 escadroane și 245 baterii de diferite calibre. Armata română mai avea în dotare 60 batalioane de marș, destinate completării cu efective a unităților și marilor unități operative. Diviziile erau constituite din patru regimente, grupate în două brigăzi, diviziile 1-10 având în plus și câte un regiment de vânători.

Artileria de câmp a fost organizată în 15 regimente, câte unul de fiecare divizie (nouă baterii a câte patru tunuri) și 15 regimente de obuziere, cu două baterii fiecare. Artileria grea a fost atașată armatelor, organizându-se patru regimente, fiecare cu trei divizioane (unul cu tunuri lungi de 155 mm și două cu materiale de 120 mm). Aceasta a fost posibil datorită faptului că au sosit din Franța aproape 300 de guri de foc de diferite calibre, comandate anterior mobilizării din luna august 1916, calitatea lor fiind excelentă.

S-a îmbunătățit semnificativ organizarea și dotarea aeronauticii, armă ca și inexistentă la începutul războiului. S-au constituit 12 escadrile, cu material nou, sosit din Franța, personalul fiind atât francez, cât și român.

Dotarea cu armament și tehnică de luptă s-a îmbunătățit considerabil față de campania din toamna anului 1916. A crescut ponderea armamentului automat, astfel că regimentele de infan-

**Generalul Alexandru Averescu,
comandantul Armatei 2 române
în bătălia de la Mărăști**

terie aveau 24 de mitraliere și 96 de puști mitraliere. În august 1916 existau doar 2-6 mitraliere de regiment, iar pușca mitralieră lipsea cu desăvârșire. Totodată, toți militarii au fost instruiți să folosească grenadele, iar la fiecare pluton s-a creat o grupă de grenadierii. De asemenea, fiecare militar avea în dotare mască contra gazelor, cască și lopată, ceea ce reprezenta un progres incontestabil față de toamna anului 1916, când asemenea mijloace lipseau în mare parte.

S-a reorganizat, încă de la sfârșitul anului 1916 și comandamentul superior, raporturile aliate româno-ruse căpătând o nouă configurație. S-a constituit „Frontul Român”, o structură în care intrau armatele ruse și române, din Bucovina până la vărsarea Dunării în Marea Neagră. De precizat că forțele militare rusești erau grupate în patru fronturi – nord, vest, sud-vest și românesc. „Frontul Român” era condus de regele Ferdinand, conducătorul de căpetenie având două ajutoare, respectiv un general rus și unul român. Generalul rus avea sub comanda sa trupele ruse din Moldova, funcția fiind exercitată succesiv de generalii V. V. Zaharov, P. A. Letcițki (pentru o scurtă perioadă de timp) și D. G. Scerbacev. Cât privește partea română, funcția

de șef al Marelui Cartier General era exercitată de generalul Constantin Prezan, numit în această funcție în decembrie 1916. Această structură de comandament, stabilită după negocieri dificile, asigura, pe de o parte, respectarea suveranității statului român și, pe de altă parte, cooperarea în luptă între cei doi parteneri.

Măsurile promițătoare luate de autoritățile române pentru reorganizarea armatei au fost puse sub semnul întrebării de izbucnirea revoluției în Rusia. Deși existau anumite semnale privind deteriorarea situației interne, sesizate și de primul ministru Ion I. C. Brătianu care, în ianuarie 1917, s-a aflat trei săptămâni în Rusia, evenimente hotărâtoare erau așteptate mai curând la sfârșitul conflagrației. Dar, ca în multe alte cazuri (a se vedea și episodul sfârșitului Războiului Rece), previziunile oamenilor politici și ale analiștilor au fost depășite de realitate.

Revoluția rusă din februarie a fost un seism de mare amploare, unda de șoc resimțindu-se puternic și în Moldova dintre Carpați și Prut. Faptul era firesc, având în vedere că, la acea dată, Imperiul Rus era cel mai important aliat al României. De asemenea, liniile de aprovizionare ale armatei române cu material comandat la aliații noștri din Apus (Franța, Marea Britanie, Italia) treceau prin teritoriul rusesc. Să mai adăugăm că o parte din depozitele armatei române se găsea la est de Prut și Nistru, tot acolo, cu o mențiune specială pentru Odessa, refugiindu-se și numeroși cetățeni români. Destinele celor două țări erau, astfel, intim legate, orice defecțiune a Rusiei urmând să aibă consecințe dezastruoase pentru România, care se putea trezi singură cu inamicul pe uriașul front care se întindea de la Oceanul Înghețat la Marea Neagră.

Vestea mișcărilor revoluționare din Imperiul Rus a provocat, în clasa politică și în opinia publică românească, reacții contradictorii. Unii, ca de exemplu regele Ferdinand și generalul Alexandru Averescu, au fost foarte îngrijorați. Alți lideri politici au privit cu speranță noile evenimente din Rusia, atitudine motivată de credința că schimbările interne vor duce la o redefinire, o îmbunătățire a raporturilor bilaterale, marcate până atunci de răceală, de suspiciune.

Optimismul a fost repede infirmat, măsurile luate de noile autorități de la Petrograd având un

efect negativ asupra disciplinei și stării combative a comandamentelor și trupelor ruse pe toate fronturile de luptă, inclusiv pe cel din Moldova. Dintre ele menționăm „Ordinul (pricazul) nr. 1” al Sovietului de deputați al muncitorilor și soldaților din Petrograd, adresat garnizoanei din oraș, dar care s-a răspândit apoi în întreaga Rusie. Conform acestui document, la toate subunitățile și unitățile se alegeau soviete din rândul soldaților simpli, care preluau mare parte din atribuțiile comandanților. Ele aveau sub control întregul armament, dădeau dispoziții și ordine, rezolvau toate neînțelegerile dintre ofițeri și soldați etc.

Pe bună dreptate, comandamentele românești au considerat că asemenea ordine reprezentau germenul descompunerii oricărei armate, inclusiv a celei ruse, care se caracterizase, până atunci, printr-o disciplină severă. Mulți comandanți nu mai puteau să-și controleze propriile trupe, preocupate mai mult de revoluție decât de îndeplinirea îndatoririlor ostășești. Neexecutarea ordinelor și a atribuțiilor, dezertările, fraternizările cu inamicul etc. au devenit fenomene obișnuite și din ce în ce mai greu de stăpânit. Mulți soldați ruși se găseau fără rost în localitățile din Moldova, ocupându-se cu tot felul de activități de propagandă, comerciale etc., ceea ce genera nu o dată incidente, care atrăgeau proteste din partea autorităților. Frontul românesc devenise, în primăvara anului 1917, un viespar al propagandei revoluționare și pacifiste, perspectiva menținerii lui devenind incertă. În plus, exista pericolul ca microbul descompunerii, al revoluției, să se extindă la armata română și la populația locală.

Autoritățile române au luat măsuri drastice pentru împiedicarea răspândirii propagandei revoluționare, desfășurată de militarii ruși în rândul trupelor române. Astfel, s-au limitat contactele dintre militarii celor două armate, s-au intensificat controalele în gări și în orașe, s-au confiscat materialele de propagandă editate de trupele ruse, s-au introdus pedepse severe pentru cei care colportau zvonuri destabilizatoare, s-a cerut ofițerilor un contact permanent cu trupa etc.

În același timp, pe front s-a pus accent pe sporirea încrederii reciproce și pe întărirea colaborării. Generalul Alexandru Averescu a emis un ordin prin care avertiza trupele din sub-

ordine că trebuiau evitate incidentele de orice fel, care puteau să compromită bunele relații.

Aceasta era doar a fațetă a lucrurilor, iar strategia adoptată a dat rezultate parțiale. Plierea pe noua stare de spirit din rândul trupelor ruse nu putea depăși un anumit prag, dincolo de care începea dezagregarea organismului social și a armatei. În situații excepționale se cereau decizii radicale, menite să dezamorseze criza. Cea mai importantă dintre ele a fost Proclamația regelui Ferdinand, adresată soldaților în ziua de 22 martie /4 aprilie 1917, cu prilejul unei vizite la trupele Armatei 2, în localitatea Răcăciuni. Ea conținea promisiunea împlinirii după război a celor două reforme, agrară și electorală, promisiune reînnoită în cursul următoarelor vizite pe front ale suveranului. Anunțul regal a generat un mare entuziasm în rândul maselor de soldați-țărani, contribuind, în mod direct, la imunizarea armatei române în fața curentelor destabilizatoare venite din partea trupelor ruse, dar și ale inamicului. Să mai adăugăm că promisiunile lui Ferdinand au căpătat expresie juridică prin legile adoptate de Parlament în vara anului 1917.

Tot atât de grave au fost și încercările unor cercuri radicale (bolșevici) din rândul trupelor ruse din Moldova de răsturnare a regelui Ferdinand, la sfârșitul lunii aprilie 1917. Extrem de îngrijorate, autoritățile române au decis ca suveranul să plece într-o inspecție la marile unități ale Armatei 2, în timpul căreia, printr-o nouă proclamație, promisiunile de la Răcăciuni au fost reînnoite. Concomitent, Vintilă Brătianu, ministrul de război, și generalul Dimitri Grigorovici Scerbacev, comandantul armatelor ruse din Moldova, au dat fiecare un ordin de zi către trupele din subordine. Generalul rus a cerut subordonaților săi să nu se amestece în viața internă a statului român, iar Vintilă Brătianu a dezmințit zvonul că noua Rusie ar fi avut intenția să încheie pacea cu Puterile Centrale.

Măsurile luate de autoritățile române și comandamentele ruse au detensionat în mare măsură situația, chiar dacă la 1 mai, la Iași, au avut loc incidente serioase. Pe primul plan al preocupărilor a revenit problema ofensivei trupelor româno-ruse, ca una dintre soluțiile pentru a pune capăt dezintegrării armatei ruse.

Proiecte și planuri de operații ale beligeranților în vara anului 1917

Marea ofensivă de primăvară a Triplei Înțelegeri pe toate teatrele a fost decisă la întâlnirea de la Chantilly (2-3/15-16 noiembrie 1916), tot acolo stabilindu-se ca proiectul general de operații al Antantei pentru anul 1917 să includă și ofensiva de pe frontul român.

Forma inițială a planului a fost stabilită, în martie 1917, de cele două comandamente, dar prevederile nu au putut fi aplicate din cauza evenimentelor interne, guvernul provizoriu rus, condus de prințul G. E. Lvov, fiind incapabil să impună trecerea la acțiune, în pofida promisiunilor repetate. În perioada 22 aprilie/5 mai-29 aprilie/12 mai, primul ministru Ion I. C. Brătianu, însoțit de generalul Constantin Prezan, șeful Marelui Cartier General, a efectuat o vizită la Petrograd, una dintre temele aflate în dezbateri fiind și soarta preconizatei ofensive.

Tot la începutul lunii mai 1917, generalul Prezan s-a întâlnit, la Moghilev, cu generalii Mihail V. Alekseev, șeful Marelui Cartier General rus și cu D. G. Scerbacev, modificând substanțial planul adoptat în martie. S-a decis executarea unei manevre dublu învăluitoare, lovitura urmând a fi dată în sectorul Brăila, concomitent cu o acțiune ofensivă a trupelor ruse din Bucovina.

Ultima etapă a activității de planificare strategică s-a consumat la începutul lunii iunie, la Iași, unde a avut loc o conferință la care au participat regele Ferdinand, primul ministru Ion I. C. Brătianu, generalii Prezan, Averescu, Christescu, Scerbacev, Golovin și Berthelot. În cadrul reuniunii au ieșit în evidență concepțiile diferite ale lui Averescu și Prezan, primul propunând ca rolul cel mai important să revină Armatei 2, al cărei comandant era. Ea trebuia să dea lovitura principală la joncțiunea celor două grupuri de armată inamice dispuse din Bucovina până la Oituz și, respectiv, în Munții Vrancei și în Câmpia Siretului, pentru a le putea înfrânge apoi pe părți.

Cei prezenți nu au fost de acord cu această soluție, optând pentru o variantă considerată mai pragmatică. Lovitura principală urma să fie dată de Armata 1 română, comandată de generalul Constantin Christescu, în sectorul Nămolosa, obiectivul fiind nimicirea, împreună cu Armata 4 rusă, a principalei grupări inamice, Armata 9

germană. Pentru a atrage forțele adversarului și a veni în sprijinul flancului drept al grupării de pe direcția loviturii principale, Armata 2 dezvoltă ofensiva în sectorul Mărăști. Acțiunea ei trebuia să preceadă pe cea a grupării principale. Pe baza acestor decizii, Marele Cartier General a trecut la concentrarea forțelor și mijloacelor, la pregătirea materială și morală a ofensivei.

Viitoarea acțiune a forțelor româno-ruse era privită diferit de comandanții de rang înalt de pe frontul românesc. Generalul Constantin Prezan se pronunța pentru începerea ei imediată, motivul principal fiind starea morală din ce în ce mai precară a trupelor ruse. De aceeași opinie era și generalul D. G. Scerbacev, care susținea că intrarea în foc era singura soluție pentru oprirea procesului de anarhie din rândul trupelor pe care le comanda. În schimb, generalul H. M. Berthelot aprecia că ofensiva trebuia amânată câtva timp pentru a se putea aduce noi efective, care să asigure un raport de forțe suficient.

Forțele Puterilor Centrale care acționau pe Frontul românesc erau divizate în două mari unități strategice – **Grupul de armate feldmarșal Mackensen și Grupul de armate arhiducele Iosif**. Primul era dispus pe frontul dintre Marea Neagră și valea Putnei și avea în compunere Armata 3 bulgară, condusă de generalul Nerezov și Armata 9 germană, comandată de generalul J. von Eben. Al doilea opera între valea Putnei și muntele Botosu din Bucovina și avea în subordine Armata 1 austro-ungară, comandată de generalul Franz von Rohr, la flancul drept și Armata 7 austro-ungară, condusă de generalul Kövessi, la flancul stâng.

Pentru vara anului 1917, Marele Cartier General german, care coordona operațiile forțelor Puterilor Centrale pe toate teatrele de acțiuni militare, și-a propus scopuri decisive – scoaterea României din război și ajungerea în sudul Rusiei, în Ucraina, regiune cerealieră bogată, prin stăpânirea căreia se spera o îmbunătățire a situației alimentare. Pentru aceasta s-a preconizat executarea unor „ofensive exterioare”, respectiv în sudul și nordul Moldovei, forțele româno-ruse urmând a fi prinse ca într-un clește. De remarcat că lovitura principală din sudul Moldovei urma să se dea tot în sectorul Nămolosa, ceea ce arată slaba activitate informa-

tivă a celor doi beligeranți. În luna iulie 1917, ca o consecință a bătăliei de la Mărăști, planul de campanie a fost schimbat, renunțându-se la ofensiva din sectorul Nămolosa, aceasta fiind mutată mai la nord, către Focșani. O altă ofensivă de amploare a fost proiectată pe valea Oituzului, prin această manevră, dublu învâluitoare, cele două armate române și Armata 4 rusă urmând să fie încercuite.

Examinarea planurilor de campanie ale celor două tabere beligerante arată că fiecare și-a propus scopuri hotărâtoare, iar aplicarea lor va genera confruntări de amploare, care vor scoate în relief eroica rezistență a trupelor române.

Mărăști

(11/24 iulie-19 iulie/1 august 1917)

În conformitate cu hotărârile adoptate de conducerea „Frontului Român“, generalul Alexandru Averescu, comandantul Armatei 2, a trecut la pregătirea morală și materială a viitoarei ofensive. Au fost executate recunoașterile, s-au construit noi drumuri de acces, s-au făcut aprovizionările, s-a intensificat instrucția unităților etc.

În ziua de 20 iunie/3 iulie 1917, generalul Alexandru Averescu a semnat „Ordinul de operație nr. 1638”, care conținea toate detaliile privind viitoarea bătălie. Misiunea încredințată Armatei 2 era de a contribui în mod indirect la străpungerea frontului în zona Nămolosa, prin executarea unei ofensive energice pe valea Putnei. Pentru aceasta, Alexandru Averescu a hotărât desfășurarea unui atac general în întreaga fâșie a Armatei 2, cu o deschidere de 37 de kilometri, respectiv între dealul Arșița Mocanului și marginea de vest a satului Răcoasa. Lovitura principală, inclusiv sectorul de rupere cu o lărgime de 13 kilometri, a fost stabilită la flancul stâng al dispozitivului, împărțit în două sectoare. În primul dintre ele, situat la dreapta, comandat de generalul Gheorghe Văleanu, comandantul Corpului 4, acționa Divizia 8 infanterie și o brigadă din Divizia 6 infanterie. În al doilea, cel din stânga, au fost dispuse diviziile 3 și 6 (mai puțin o brigadă), toate forțele fiind coordonate de generalul Arthur Văitoianu, comandantul Corpului 2 armată. În rezervă au fost dispuse Divizia 1 și Brigada 2 călărași. Totalul forțelor organice ale

Armatei 2 se ridica la 56 de batalioane, 14 escadroane, 258 de tunuri și 150 000 de oameni. Pe timpul desfășurării ofensivei, armata a mai primit în sprijin sau ca întărire Divizia 1 cavalerie, Brigada 2 călărași, Brigada de grăniceri, Batalionul 17 pionieri.

Concomitent cu acțiunea marilor unități române trecea la ofensivă, la flancul stâng al Armatei 2, Corpul 8 și Divizia 3 trăgători Turkestan, din Armata 4 rusă, care aveau misiunea să cucerească vârful Momâia și satul Irești.

Înainte de bătălie, generalul Averescu și regele Ferdinand au adresat fiecare câte un ordin de zi ostașilor și ofițerilor Armatei 2. Primul a cerut ostașilor din subordine să se ridice la înălțimea înaintașilor, exprimând nădejdea că „Armata 2 nu va lipsi de la așa sfântă datorie și va ști să se menție ca și până acum, prin valoarea ei dovedită, la înălțimea încrederii ce pune țara în ea”. Suveranul a cerut, la rândul lui, spirit de sacrificiu și dăruire, arătând că Armata 2 are șansa unei revanșe bine meritată.

Bătălia a început la data de 9/22 iulie 1917 cu o puternică pregătire de artilerie, continuată a doua zi, acțiune care a cauzat distrugerii însemnate în dispozitivul inamic, facilitând ofensiva trupelor române. În zorii zilei de 11/24 iulie 1917, marile unități ale Armatei 2 au trecut la atac împotriva Diviziei 218 infanterie germană din Grupul condus de generalul Eugen Ruiz. După confruntări aprige, la ora 10, satul Mărăști, amenajat de adversar ca un puternic centru defensiv, era în posesia ostașilor români. Până la sfârșitul zilei, Armata 2 a rupt frontul inamicului pe o lărgime de 10 kilometri, cucerind prima poziție de apărare a acestuia.

Și în ziua următoare, 12/25 iulie 1917, ofensiva marilor unități române și ruse au continuat cu vigoare, adversarul fiind peste tot învins și silit să se retragă precipitat. Au fost eliberate, între altele, localitățile Câmpuri, Vizantea Mănăstirească, Roșculești, Răcoasa etc. În plină ofensivă victorioasă, Marele Cartier General român a trimis Armatei 2 Ordinul de operații nr. 34, prin care se dispunea încetarea acțiunii. O asemenea decizie era motivată de situația deosebit de critică apărută în Galiția, unde trupele ruse, respectiv Armata 8 rusă, s-au retras, ceea ce a creat pericolul ca întregul front româ-

nesc să fie lovit în flanc și spate. Chiar dacă generalul L. Gh. Kornilov a reușit să oprească temporar ofensiva armatelor austro-ungare, pentru stabilizarea definitivă a situației pe frontul român erau necesare noi forțe. Prin urmare, întregul plan de operații al trupelor române și ruse de pe frontul român a trebuit modificat radical. Pe lângă oprirea acțiunii de la Mărăști, s-a anulat și preconizata ofensivă din sectorul Nămolosa, trupele disponibilizate astfel urmând a fi trimise pe frontul de nord.

Ordinul opririi ofensivei l-a indispus profund pe Alexandru Averescu. După opinia sa, pericolul din nord ar fi necesitat, dimpotrivă, continuarea acțiunii armatei sale, pentru a exploata succesul astfel obținut. Apreciind că nu poate opri atacul, întrucât aliniamentul pe care ajunseseră trupele nu era favorabil apărării, Averescu s-a adresat Marelui Cartier General, respectiv generalului Constantin Prezan, solicitând continuarea ofensivei. Răspunsul lui Prezan a fost destul de ambiguu. El a subliniat necesitatea opririi acțiunii, dar a lăsat decizia la latitudinea comandantului Armatei 2. Interpretând acest răspuns ca o aprobare, Alexandru Averescu a continuat atacul și în zilele de 13-14/26-27 iulie 1917. Acesta s-a desfășurat cu mult succes, astfel că inamicul a fost nevoit să se retragă pe tot frontul armatei. O expresie a derutei acestuia a fost desființarea, în ziua de 13/26 iulie 1917, a Grupului Ruiz, cele două mari unități ale sale, diviziile 218 germană și 1 cavalerie austro-ungară urmând să fie conduse direct de Grupul Gerock.

În seara zilei de 14/27 iulie 1917, Marele Cartier General, prin Ordinul de operații nr. 36, a dispus ca Armata 2, întărită cu diviziile 7, 12 infanterie (cele două mari unități fuseseră în componența armatei, dar au fost transferate Armatei 1, care pregătea ofensiva în sectorul Nămolosa) să asigure valea Troțușului, menținându-se pe pozițiile pe care ajunseseră. Aceasta însemna, practic, oprirea pentru a doua oară a ofensivei. De data aceasta, generalul Alexandru Averescu a fost nevoit să țină cont de dispozițiile Marelui Cartier General, astfel că, în perioada 15/28 iulie-19 iulie/1 august 1917, au avut loc doar acțiuni locale, al căror scop era stabilizarea aliniamentului atins. Dintre ele se detașează luptele pentru cucerirea Măgurei

Cașinului și a Cornului Măgurei din ziua de 19 iulie/1 august, poziții care nu au putut fi ocupate. Acest eșec l-a determinat pe generalul Averescu să dispună încetarea ofensivei.

Ofensiva de la Mărăști a fost o adevărată capodoperă de artă militară, care a evidențiat calitățile de comandant ale generalului Alexandru Averescu, avansat mareșal în anul 1930. Biruința obținută era strălucită, frontul dușman fiind distrus pe o lățime de 30 de km și o adâncime de 20 de kilometri. Au fost eliberați 500 de kilometri pătrați cu 30 de localități. Pierderile proprii s-au ridicat la 110 ofițeri și 4 782 de soldați (morți, răniți și dispăruți), iar cele provocate inamicului au constat în 2 793 de prizonieri și un impresionant material de război.

Importante au fost și consecințele pe plan strategic, chiar dacă bătălia a fost oprită în plină desfășurare. Inamicul a fost obligat să renunțe la ofensiva proiectată tot în sectorul Nămolosa, așa cum făcuse și comandamentul româno-rus, mutându-și efortul mai la nord, în sectorul Focșani-Mărășești. De asemenea, el a declanșat acțiunea fără a mai avea răgazul finalizării concentrării tuturor forțelor și mijloacele, ceea ce a reprezentat un ajutor indirect pentru forțele române în următoarele confruntări din zona de sud a Moldovei – Mărășești și Oituz. În același timp, continuarea ofensivei și după ce Marele Cartier General a dispus oprirea ei, a dus la subțierea frontului și la descoperirea flancului drept al Armatei 2, ceea ce a reprezentat o invitație pentru inamic să atace în acest punct slab. El a sesizat această deficiență și a declanșat ofensiva pe direcția Ferestrău-Grozești-Oituz, fapt ce l-a obligat pe generalul Averescu să revină pe aliniamentul atins la 12/25 iulie 1917.

Victoria de la Mărăști a probat calitățile deosebite ale ostașilor români, ale comandanților de diferite trepte și a avut o mare semnificație morală, arătând că marile unități române, bine instruite, dotate și conduse, pot susține acțiuni ofensive de mare amploare.

Mărășești (24 iulie/6 august-21 august/ 3 septembrie 1917)

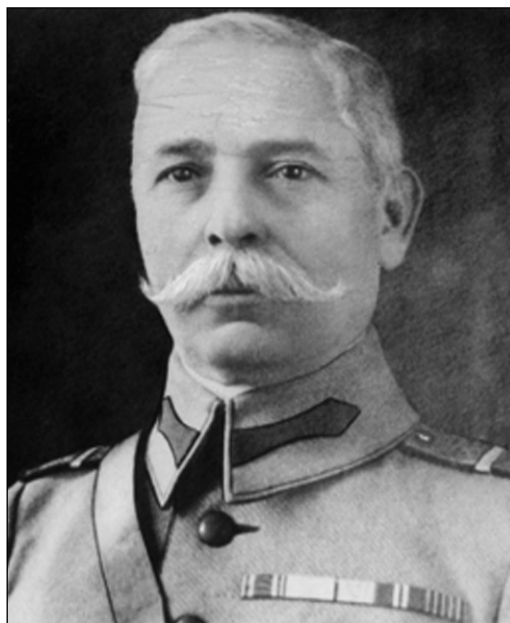
Potrivit planului de campanie elaborat de comandamentul româno-rus, în cadrul ofensivei de vară de pe frontul român, lovitura principală

urma să fie dată în sectorul Nămolosa de către Armata 1 română, comandată de generalul Constantin Christescu. După străpungerea frontului inamic, o parte din forțe urmau să se îndrepte spre sud-vest, înspre Râmnicu Sărat, pentru a intercepta calea ferată Buzău-Focșani și a lovi apoi dinspre sud Armata 9 germană, condusă de generalul Johannes von Eben. Aceeași mare unitate germană trebuia atacată dinspre nord de Armata 4 rusă, cele două lovituri concentrice urmând să ducă la nimicirea principalei grupări de forțe ale inamicului. O altă parte din trupele Armatei 1, în cooperare cu Armata 6 rusă, acționând spre sud-est, trebuia să respingă spre Dunăre forțele germano-bulgaro-otomane.

La rândul său, feldmareșalul August von Mackensen și-a propus, așa cum am arătat, o ofensivă de amploare tot în sectorul Nămolosa, după care o parte din forțe urma să acționeze spre est, pe litoralul nord-pontic, iar altă parte să se îndrepte spre nord-vest pentru a lovi din spate armatele 1 română și 4 rusă și a face joncțiunea cu marile unități de pe valea Oituzului.

Ofensiva de la Mărăști și înfrângerea trupelor ruse în Galiția Orientală și Bucovina au impus schimbarea planurilor de campanie ale celor doi combatanți. Mai întâi, inamicul a fost obligat să renunțe la ofensiva în sectorul Nămolosa și să-și mute efortul în sectorul Focșani spre Adjud. De asemenea, el a fost nevoit să treacă la acțiune fără mai fi în stare să realizeze concentrarea tuturor forțelor și mijloacelor stabilite prin planul său de campanie.

De cealaltă parte, comandamentul românesc a anulat ofensiva de la Nămolosa și a trecut la organizarea unei grupări de forțe, compusă din cinci corpuri de armată, scoase din organica armatelor 9 și 4 ruse. Această grupare trebuia să fie deplasată în Bucovina și Galiția Orientală, pentru a rezolva grava situație ce se crease prin non-combatul trupelor ruse. Locul lor trebuia să fie luat de marile unități ale Armatei 1 române, aflate în curs de concentrare pentru trecerea la acțiune, care urmau să fie dispuse între Clipicești și Liești. La rândul ei, Armata 6 rusă își extindea fâșia de apărare la flancul drept până la Liești, pe malul râului Siret, unde stabilea legătura cu Armata 1 română. Aceste înlocuiri urmau să se realizeze în perioada 23-28 iulie/5-10 august 1917.

Generalul Constantin Christescu, comandantul Armatei 1 române în prima fază a bătăliei de la Mărășești

Dar, la 24 iulie/6 august 1917, pentru a profita de severa înfrângere a trupelor ruse din Galiția și Bucovina, inamicul a trecut la ofensivă. A început, astfel, bătălia de la nord de Focșani, cunoscută în istoriografie ca „bătălia de la Mărășești”, cea mai mare confruntare de pe frontul român din vara anului 1917 și una dintre cele mai ample purtate de Antanta în același an. În preajma bătăliei, Armata 1 română avea în componere șase divizii, dintre care una de cavalerie, trei brigăzi, Grupul de artilerie grea, Grupul 2 aeronautic etc. Forțele luptătoare însumau 78 batalioane, 58 escadroane, 114 baterii, opt batalioane de pionieri, 52 avioane, efectivul fiind de 170 000 de oameni. Armata 4 rusă totaliza 84 batalioane, 32 escadroane și 79 baterii.

Armata 9 germană dispunea de 174 batalioane, 16 escadroane, 150 de baterii, trei escadrile, 39 companii de pompieri, o companie de cicliști etc. Față de Armata 4 rusă, cea care se afla în dispozitiv de apărare, inamicul realiza un raport de forțe de 1,2/1 la infanterie, 1,3/1 la cavalerie și 2,7/1 la baterii de artilerie. Deși ocupa un front de 75 de kilometri între sud Nămolosa și Valea Sării, Armata 9 germană trecea la ofensivă într-o fâșie de 35 de kilometri, între Biliștei

Generalul Eremia Grigorescu, autorul ordinului "Pe aici nu se trece", a primit comanda Armatei 1 române în bătălia de la Mărășești

și sud Șerbești, sectorul de rupere având o dezvoltare frontală de 12 kilometri. Aici ea a concentrat 45 de batalioane și 516 guri de foc, față de 12 batalioane și 72 de tunuri cât avea Divizia 34 infanterie rusă, care a suportat șocul loviturii.

Bătălia a cunoscut în desfășurarea ei trei faze importante. În prima dintre ele, 24 iulie-30 iulie/6 august-12 august 1917, Armata 1 română și Armata 4 rusă au dus dârze lupte de apărare, marile unități române intrând treptat în dispozitiv pentru a prelua fâșiile marilor unități ruse retrase de pe front sau pentru a compensa lipsa de rezistență a unora dintre ele. Acest fapt l-a obligat pe inamic să-și mute efortul către nord-vest. Tot în această etapă s-a produs o criză de comandament româno-rusă, manifestată în neînțelegerile dintre generalii Constantin Christescu și Aleksandr I. Ragoza, comandații armatelor 1 română și 4 rusă. Pentru a restabili buna cooperare pe câmpul de luptă, indispensabilă obținerii victoriei, generalul Constantin Christescu a fost înlocuit din funcție cu generalul Eremia Grigorescu.

A doua etapă s-a consumat în perioada 31 iulie/13 august-6/19 august 1917 și s-a caracteri-

zat prin sporirea intensității ofensivei inamicului, organizarea temeinică a rezistenței trupelor române, intrate complet în dispozitivul de apărare și eșuarea ofensivei inamicului.

În sfârșit, a treia etapă, 7/20 august-21 august/3 septembrie 1917, s-a caracterizat prin slăbirea considerabilă a intensității confruntării, inamicul făcând un ultim efort ofensiv pentru îmbunătățirea pozițiilor în zona Varnița-Muncelu.

Bătălia a început în dimineața zilei de 24 iulie/6 august 1917, prin atacul Corpului 1 rezervă german asupra Diviziei 34 infanterie ruse. Copleșită numeric și luptând slab, marea unitate rusă a cedat, la sfârșitul zilei inamicul realizând o pătrundere de zece kilometri lărgime și trei kilometri adâncime. Pentru remedierea gravei situații ce s-a creat a fost introdusă în dispozitiv Divizia 5 infanterie română, măsură care a zădărnicit încercările adversarului de ocupa din mișcare trecerile de peste Siret din dreptul localităților Ciușlea și Movileni. Întrucât podurile peste Siret fuseseră distruse, iar rezistența trupelor române și ruse sporise considerabil, feldmareșalul August von Mackensen a schimbat direcția atacului în sectorul Moara Albă-Doaga. Cele două mari unități, Divizia 1 română și Divizia 34 rusă au fost obligate să se retragă doi kilometri și să abandoneze satul Doaga.

Deși inamicul nu a reușit să-și atingă scopurile, situația rămânea îngrijorătoare, fapt ce a impus introducerea în luptă, în noaptea de 25-26 iulie/7-8 august 1917, a diviziilor 71 infanterie rusă și 9 infanterie și 14 infanterie române. A fost astfel acoperit golul lăsat de Divizia 34 infanterie rusă, ce își pierduse complet capacitatea de luptă. Totodată, pentru a lichida pătrunderea în sectorul Doaga-Prăjescu, generalii Christescu și Ragoza au hotărât, pentru data de 27 iulie/9 august 1917, desfășurarea unei contralovituri. Ea fost amânată cu o zi datorită faptului că artileria de sprijin nu a fost în măsură să-și schimbe pozițiile.

Între timp, în ziua de 27 iulie/9 august 1917, trupele române și ruse, în special Divizia 9 infanterie română, comandată de generalul Constantin Scărișoreanu, au rezistat eroic atacurilor succesive ale inamicului, cu deosebire ale Diviziei 76 infanterie germană.

Conform celor stabilite, în după-amiaza zilei de 28 iulie/10 august 1917 a avut loc contralovi-

tura pentru lichidarea intrândului realizat de inamic între comunicația Focșani-Mărășești și Siret. La ea au participat diviziile 5 și 9 infanterie română, care au atacat frontal, și 13 și 71 infanterie rusă, care au acționat la flancul de vest. Confruntarea a fost extrem de sângeroasă, dar trupele româno-ruse nu și-au realizat obiectivele, satul Doaga neputând fi cucerit.

În ziua de 29 iulie/11 august a avut loc incidentul dintre generalii Ragoza și Christescu, determinat de viziunea diferită asupra modului de desfășurare a bătăliei. Convins că numai o acțiune energetică, ofensivă, poate fi utilă în situația dată, generalul Christescu a preconizat un nou atac al trupelor româno-ruse. În timpul desfășurării acestuia, generalul Ragoza a dispus oprirea lui, ceea ce a determinat retragerea trupelor ruse și crearea unui gol de circa patru-cinci kilometri. Flancul drept al Diviziei 9 infanterie română era descoperit, infanteria dușmană apropiindu-se de Mărășești. Generalul Scărișoreanu a introdus ultima rezervă, Regimentul 9 vânători, al cărui viguros contraatac a fost salvator. Generalul Christescu a protestat, nefiind de acord cu hotărârea generalului rus, ceea ce a impus, pentru evitarea adâncirii crizei, schimbarea lui din funcție. În fruntea Armatei 1 române a fost numit generalul Eremia Grigorescu, care condusesse Corpul 6 armată, cel care, în prima bătălie de la Oituz, în calitate de comandant al Diviziei 15 infanterie, lansase deviza „Pe aici nu se trece”.

În ultimele două zile ale primei etape, pe fondul unei ușoare reduceri a intensității luptelor, au avut loc o serie de reorganizări ale trupelor române. Armata 1 română a primit ca întăriri două mari unități – diviziile 10 și 15 infanterie. A doua a fost păstrată în rezerva Armatei 1, iar prima a intrat în componența Corpului 5 armată, comandat de generalul Ion Istrate. Comandamentul Corpului 6 armată s-a transformat în Corpul 3 armată, la comanda căruia a fost numit generalul Aristide Razu, care condusesse până atunci Divizia 5 infanterie. De asemenea, pornind de la incidentul Ragoza-Christescu, s-a creat un comandament unic al celor două armate, în fruntea căruia a fost numit generalul Ragoza. Și dispozitivul rus a fost restructurat, frontul de la Irești, la est Panciu, fiind preluat de

la Corpul 7 armată – ale cărui divizii aveau efective substanțial diminuate –, de Corpul 8 armată rus.

În ziua de 30 iulie/12 august 1917, a avut loc bătălia de la Panciu, trupele germane susținând efortul principal în acest sector. Marile unități ale Corpului 8 armată rus, atacate în forță, s-au retras circa șase kilometri, punând în pericol flancul drept al Corpului 5 armată român. În fața acestei situații, generalul Ragoza a dispus retragerea marilor unități române pe linia noului front de apărare organizat de trupele ruse, ceea ce implica, între altele, și cedarea localității Mărășești. Generalul Grigorescu s-a opus vehement acestei idei, argumentând că aliniamentul organizat de trupele române nu trebuia părăsit în niciun caz. Noua criză de comandament a fost rezolvată de această dată prin demiterea generalului Ragoza de la comanda Grupului de armate româno-rus, funcție preluată de generalul Eremia Grigorescu. În același timp, o parte din sectorul marilor unități ruse a fost preluat de diviziile 13, 14 și 10 române.

În ziua de 1/14 august, Mackensen a atacat cu o grupare puternică (Corpul alpin, diviziile 62 austro-ungară și 217 germană) flancul drept al dispozitivului româno-rus, în fâșia Corpului 18 armată rus, pentru a amenința flancul stâng al Armatei 2 române, angajată în bătălia de la Oituz. În zona Chicera (doi kilometri nord de Panciu), inamicul a înaintat câțiva kilometri, ceea ce a creat pericolul străpungerii aliniamentului de apărare. Contraatacul viguros al Diviziei 10 infanterie română, comandată de generalul Henry Cihoski, aflată în spatele trupelor ruse, a salvat o situație ce putea deveni extrem de amenințătoare. Atacul a continuat și în următoarele două zile, dar rezistența deosebită a trupelor române a făcut ca inamicul să nu poată să și atingă scopurile.

Concomitent, grupul condus de von Morgen a atacat pozițiile deținute de Divizia 5 infanterie, dispusă în pădurea Prisaca, denumite și „capul de pod Băltărețu”, care proteja marele pod de la Cosmești. Greu încercată în zilele anterioare, marea unitate a opus o rezistență deosebită, dar a fost nevoită să se retragă, pădurea Prisaca fiind cucerită de inamic. El n-a reușit însă să ia în stăpânire și podul, acesta fiind salvat de contraatacul dat de

unitățile Diviziei 14 infanterie. A doua zi, podul a fost aruncat în aer, iar întreaga Divizie 14 infanterie a fost deplasată pe malul drept al Siretului.

În zilele de 4-5/17-18 august 1917, pe front s-a instalat o acalmie relativă, ambii beligeranți folosind acest răgaz pentru restructurări și completări ale dispozitivului, pentru îmbunătățirea aprovizionării cu armament, muniții etc.

Apogeul bătăliei de la Mărășești a fost atins în ziua de 6/19 august 1917, inamicul declanșând atacul general asupra dispozitivului româno-rus. Feldmareșalul Mackensen a constituit un grup de atac compus din cinci divizii de infanterie și comandat de generalul von Morgen. Lovitura principală a fost stabilită în segmentul de front cuprins între Panciu și Mărășești, apărut de diviziile române.

Acțiunea principală a avut loc în fâșia Diviziei 13 infanterie, comandată de generalul Ion Popescu. Atacată de trei mari unități inamice, divizia a cedat la flancul său drept, unde se făcea joncțiunea cu Divizia 10 infanterie română. Dispozitivul său a fost dat peste cap pe o porțiune de 150 metri în colțul de sud al pădurii Răzoare, ceea ce punea în pericol întregul aliniament de apărare al diviziilor 13, 9 și 14 infanterie și localitatea Mărășești. Generalul Ion Popescu a dispus câteva subunități înapoia căii ferate Mărășești-Panciu, pentru a obține un răgaz necesar aducerii rezervelor din adâncime. Pe cota 100, cota dominantă a zonei, care asigura stăpânirea ultimei terase spre Siret, a fost dislocată compania de mitraliere condusă de căpitanul Grigore Ignat, care a rezistat până la ultimul om, întârziind înaintarea inamicului. Concomitent, celelalte mari unități române au rezistat și ele tuturor atacurilor.

În acest moment al luptei, pentru lichidarea străpunerii inamicului, generalul Ion Popescu a organizat un contraatac convergent, desfășurat cu batalioanele de rezervă, comandate de căpitani Nicolae Miclescu și Mircea Tomescu, la care s-a asociat și Divizia 10 infanterie. Lovit de front și flanc, atacatorul a fost obligat să se retragă cu mari pierderi. Din păcate, comandantul Armatei 1 nu a dispus de forțe proaspete care să-i permită să amplifice succesul obținut.

Victoria obținută în această zi de Armata 1 română a fost extrem de importantă, inamicul fiind obligat să renunțe la intențiile sale ofensive.

Dotate cu armament modern, instruite temeinic, animate de o vie dorință de revanșă, trupele române au arătat o capacitate de luptă remarcabilă, ceea ce a constituit o surpriză pentru adversar. Cât privește marile unități ruse, ele au luptat inegal, fiind evidentă tendința în anumite momente ale luptei de a părăsi pozițiile sau de a renunța la continuarea acțiunilor. Un observator neutru, generalul H. M. Berthelot nota în jurnalul său: „Trupele ruse s-au dovedit extrem de neomogene: unele au luat-o la fugă, cu lașitate, la prima bubuitură de tun; altele au contraatacat viguros și, după ce au luptat energic câțeva vreme, au

Generalul Henri Mathias Berthelot, șeful Misiunii Militare Franceze în România

făcut stânga împrejur, sub un bombardament de intensitate obișnuită”. Rolul decisiv al trupelor române a fost recunoscut și de generalul Scerbacev în ordinul de zi dat pentru propriile trupe. „Sunt plin de admirație pentru eroismul trupelor române, spunea generalul Scerbacev, și felicit comandamentul, pe ofițerii și soldații tuturor unităților pentru felul strălucit în care au respins ofensiva vrăjmașă”. Totodată, el mulțumea și trupelor ruse și își exprima speranța că frăția de arme, întemeiată la Plevna și continuată în anii 1916-1917, va fi menținută și pe viitor.

Bătălia de la Mărășești a fost cea mai amplă confruntare din vara anului 1917 de pe frontul român, comparabilă prin efectivele angajate de beligeranți, obiectivele propuse, rezultatele obținute, implicațiile strategice pe care le-a generat, pierderile suferite de cele două părți etc. cu marile înclăștări de pe celelalte fronturi de luptă. Angajată inițial de Armata 9 germană și Armata 4 rusă, ea a devenit pe parcurs o bătălie în care contribuția românilor a fost esențială. De altfel, din ziua de 31 iulie/13 august 1917, conducerea bătăliei a revenit românilor, respectiv generalului Eremia Grigorescu și colonelului Nicolae Samsonovici, șef de stat major.

Bătălia de la Mărășești, continuarea în timp și spațiu a celei de la Mărăști, a durat 29 de zile. Din acestea, 16 zile au fost de luptă (10 în ofensivă și 6 de contraatac) și 13 zile de relativă acalmie.

Datele tehnice confirmă amploarea cu totul deosebită a confruntării. Armata 1 a pierdut 27 410 de oameni, ceea ce reprezintă 16% din efectivul avut la începutul bătăliei – 170 000 militari. Dintre aceștia, 5 125 au fost morți (125 de ofițeri, 5 000 trupă), 9 818 dispăruți (118 ofițeri, 9 700 trupă) și 12 467 răniți (367 răniți, 12 100 trupă). Armata 4 rusă a avut și ea pierderi serioase, cifrate la 25 650 militari, dintre care morți 7 083 (83 de ofițeri și 7 000 trupă), 10 400 răniți (400 de ofițeri și 10 000 trupă) și 8 167 dispăruți (167 de ofițeri și 8 000 trupă). Armata 9 germană, principala grupare de forțe a inamicului, a avut 60-65 000 de oameni scoși din luptă (morți, răniți și dispăruți).

Pierderea bătăliei de la Mărășești l-a obligat pe inamic să renunțe definitiv la orice veleități ofensive și să treacă la apărare. Scoaterea României din război și ajungerea în sudul Ucrainei, obiective pe care și le propusese Mackensen, nu au putut fi realizate, grație în primul rând excepționalei rezistențe a trupelor române.

Oituz

(26 iulie/8 august-9/22 august 1917)

Concomitent cu acțiunea de la sud de Carpați, inamicul a trecut la ofensivă și pe valea Oituzului, pentru a străpunge apărarea trupelor româno-ruse de aici și a face joncțiunea cu trupele comandate de Mackensen, ce avansau pe valea Siretului. Această misiune a fost încre-

dințată Grupului condus de generalul Friedrich von Gerock, care era situat la flancul drept al Armatei 1 austro-ungare, dislocată în Carpații Orientali. El era dispus între valea Doftenei și Irești fiind împărțit în două grupări. Între valea Doftenei și Măgura Cașin se găsea Corpul 8 armată, compus din diviziile 70 honvezi, 117 infanterie germană și 71 infanterie austro-ungară. De la Măgura Cașin și până la Irești era dislocată gruparea Haber, în compunerea căreia intrau mai multe unități și subunități – Brigada 8 munte austro-ungară, Divizia 1 cavalerie austro-ungară, Divizia 37 honvezi etc.

Grupul Gerock a hotărât ca lovitura principală să fie dată de Corpul 8 armată pe direcția Ferestrău-Grozești-Onești și o alta, cu Divizia 70 honvezi, pe direcția Târgu Ocna. În acest fel, flancul drept al Armatei 2 române și flancul stâng al Armatei 9 ruse ar fi fost întoarse. Pe direcția principală de efort, inamicul a concentrat 34 de batalioane cu 136 guri de foc, dintre care 36 grele.

De partea cealaltă, Armata 2 română, în contextul măsurilor luate pentru astuparea breșei din Galiția Orientală și Bucovina, a primit dispoziția să înlocuiască Corpul 40 armată rus, fapt ce a impus extinderea flancului drept până la valea Doftenei. În același timp, armata a reprimat cele două divizii, 7 și 12, care îi fuseseră luate pentru întărirea Armatei 1, care pregătea ofensiva din sectorul Nămolosa. Divizia 12 infanterie a preluat fâșia Diviziei 6 infanterie, care a fost deplasată în sectorul Bogdănești. Concomitent, Divizia 7 infanterie a preluat sectorul Diviziei 6 infanterie rusă, care se găsea pe valea Doftenei. Apreciind că Divizia 7 infanterie apăra un segment important, generalul Alexandru Averescu a dispus ca Divizia 6 infanterie română să se dispună la flancul ei stâng, preluând și o parte din fâșia acesteia.

În urma acestor restructurări, dispozitivul Armatei 2, cu o lărgime de 60 de kilometri, era următorul: Corpul 4 armată, comandat de generalul Gheorghe Văleanu, era dispus între valea Doftenei și înălțimea Sboina Neagră, având cele trei divizii (7, 6, 8) în primul eșalon. În continuare, până la Irești, se găsea Corpul 2 armată, condus de generalul Arthur Văitoianu, care avea tot trei mari unități (diviziile 12, 1 și 3 infan-

terie), dispozitivul fiind tot pe un eșalon. Armata 2 și-a constituit o rezervă redusă, de numai patru batalioane, dispusă înapoia Corpului 2 armată.

În dimineața zilei de 26 iulie/8 august 1917, după o pregătire de foc de câteva ore, Corpul 8 armată a trecut la ofensivă, șocul atacului fiind preluat de diviziile 7 și 6 române. Lovitura a fost foarte puternică, astfel că trupele române aflate la flancurile interioare ale celor două mari unități au fost nevoite să se retragă. Pătrunderea realizată de o parte și de alta a văii Oituzului era foarte periculoasă, fapt ce l-a determinat pe generalul Gheorghe Văleanu să dispună desfășurarea, pentru data de 27 iulie/ 9 august 1917, a unui contraatac pentru recăștigarea terenului pierdut. Deși a început promițător, acțiunea nu a fost încununată de succes, trupele române fiind nevoite să cedeze din nou. Inamicul a cucerit principalele poziții de rezistență de pe înălțimile Pravila, Ungureanu, Manașcu, Bălcuța etc.

În aceste condiții și având în vedere că fâșia Corpului 2 armată era mult mai redusă, generalul Alexandru Averescu a dispus scoaterea din dispozitivul diviziilor 12 și 1 a mai multor batalioane și deplasarea lor în sprijinul Corpului 4 armată. Totodată, Marele Cartier General a pus la dispoziția Armatei 2, Divizia 1 cavalerie, Regimentul 1 vânători, batalionul de vânători de munte și Brigada de grăniceri. Dar, până la ajungerea lor, blocat în centru, inamicul și-a lărgit, în ziua de 29 iulie/11 august 1917, atacul la flancul drept al dispozitivului Armatei 2, în fâșia Diviziei 7 infanterie. Ofensiva generalizată a acestuia în fâșiile celor două divizii române, 6 și 7, a creat o criză serioasă, ele fiind obligate să cedeze, din nou, teren. Divizia 70 honvezi a cucerit vârful Cireșoaia, un punct foarte important al dispozitivului de apărare, apărat de Regimentul 15 „Războieni”. De asemenea, el a intrat în stăpânirea dealurilor Coșna și Știbor. Comandamentul Corpului 4 armată a părăsit Oneștiul, iar cel al Diviziei 7, Târgu Ocna.

În acest moment de tensiune maximă, au început să sosească întăririle, ele fiind îndreptate spre sectoarele amenințate. Divizia 1 cavalerie a atacat dealul Știborului, cucerind aliniamentul cota 629 (est Dealul Coșna) – Poiana lui Boboc, iar Regimentul 1 vânători a angajat lupte violente în jurul Grozeștilor. Alte batalioane sosite de la

celelalte divizii ale Corpului 2, afectat mai puțin, au întărit rândurile apărătorilor, astfel încât atacul inamicului nu a avut succesul scontat.

Stabilizarea relativă a situației și sosirea forțelor de întărire au determinat Comandamentul Armatei 2 să organizeze, în ziua de 30 iulie/12 august, o contralovitură, amânată cu o zi, ca urmare a sosirii cu întârziere a ajutoarelor. A fost atacat, totuși, vârful Cireșoaiei și înălțimile învecinate, regimentele 15 și 27 infanterie, sprijinite de Batalionul de vânători de munte, atingând acest obiectiv.

La 31 iulie/13 august 1917 s-a declanșat riposta ofensivă a trupelor române. Divizia 7 infanterie română, în cooperare cu unități din Divizia 2 infanterie rusă, a continuat atacurile în zona Cireșoaia. Divizia 1 cavalerie, întărită cu patru batalioane și două baterii, a acționat pe dealul Coșna, iar Brigada de grăniceri pe dealul Arșița. Divizia 1 cavalerie a ocupat dealul Coșna, pe care l-a menținut ferm, respingând mai multe contraatacuri ale inamicului, însă n-a putut continua înaintarea spre Slănic, chiar dacă a primit în sprijin Brigada de grăniceri. Mai puțin succes a avut Divizia 7 infanterie, care datorită faptului că trupele ruse au fost manevrate de flanc, a fost obligată, spre a evita încercuirea, să se retragă de pe vârful Cireșoaia.

Zilele de 29-31 iulie/11-13 august 1917 au fost cele mai grele din bătălia Oituzului, inamicul făcând eforturi disperate pentru a depăși apărarea trupelor române și ruse. Rezistența tenace a apărătorilor, coroborată cu măsurile eficiente întreprinse de Marele Cartier General și Armata 2, de întărire a dispozitivului, au contribuit la depășirea crizei. Până în 5/18 august 1917, pe frontul de la Oituz, activitatea militară a fost redusă, ea limitându-se la incursiuni ale patrulelor și dueluri de artilerie.

La 6/19 august 1917, Grupul Gerock a reluat ofensiva, Divizia 117 infanterie germană atacând centrul dispozitivului trupelor române, apărat de Divizia 1 cavalerie. În același timp, Divizia 7 infanterie a fost atacată de diviziile 70 infanterie și 7 cavalerie austro-ungare, iar Divizia 6 infanterie de Divizia 71 infanterie austro-ungară. Inamicul a reușit să recucerească dealul Coșna, dar nu a fost în măsură să obțină succese pe alte segmente ale frontului. În următoarele două zile,

cele mai acerbe confruntări au avut loc în jurul dealului Coșna, pe care trupele române au încercat, fără succes, să-l recucerească.

După data de 9/22 august 1917, luptele au scăzut considerabil din intensitate, inamicul, epuizat de eforturile făcute, fiind obligat să recurgă la o conduită defensivă. Un ultim puseu ofensiv s-a desfășurat la 16/29 august 1917, concomitent cu episodul Muncelu de pe frontul Mărășeștilor. Divizia 117 infanterie germană a atacat fâșia Diviziei 6 infanterie cu scopul de a ocupa cota 383. Această ultimă zvâcnire nu a mai putut schimba soarta bătăliei de la Oituz, care se încheiase cu o nouă victorie pentru armata română. Manevra de învăluire imaginată de comandamentul Puterilor Centrale, prin care se dorea prinderea într-un clește a forțelor principale române și ruse din Carpații de Curbură și din „poarta” Focșanilor, a eșuat.

Pierderile Armatei 2 în bătălia de la Oituz au fost însemnate, ele cifrându-se la 12 350 militari,

dintre care 1 800 militari morți, 4 850 de răniți și 1 570 de dispăruți. Oituzul a reprezentat ultimul episod al confruntărilor din vara anului 1917 de pe Frontul Român, cunoscut în istoriografie, așa cum spuneam, drept bătăliile de la „Porțile Moldovei”. Ele au salvat existența statului român și au contribuit la revigorarea stării morale a tuturor cetățenilor.

Victoria n-a putut fi valorificată sub raport strategic ca urmare, în primul rând, a degradării situației interne din Rusia, care a avut drept rezultat dezintegrarea armatei țariste. După lovitura de stat bolșevică din 25 octombrie/7 noiembrie 1917, „Frontul Român” a devenit o ficțiune. Noile autorități de la Petrograd și apoi de la Moscova au încheiat mai întâi armistițiul și mai apoi pacea în aceeași localitate – Brest Litovsk. România a urmat același traseu, după armistițiul de la Focșani (26 noiembrie/9 decembrie 1917), urmînd preliminarile de la Buftea (20 februarie/5 martie 1918) și, în final, pacea de la București (24 aprilie/7 mai 1918).

---

90 YEARS SINCE THE BATTLES OF MĂRĂȘTI, MĂRĂȘEȘTI AND OITUZ

This article approaches one of the most important events as regards Romania's participation in the First World War, namely the battles of Mărăști, Mărășești and Oituz of July-August 1917, called „the battles for the Moldavian gates”.

There are presented, shortly, aspects of the reorganization process of Romanian Armed Forces, taking place during the winter of 1917, to which the French Military Mission, led by general Henri Mathias Berthelot, brought a significant contribution. The reorganization process was a successful one as it helped the Romanian Armed Forces to increase its combative capacity, to speed up the process of endowment and training and to increase the confidence-building measures.

The strategic planning for the „Romanian Front” – a command structure created on an ad-hoc basis, led by King Ferdinand of Romania, to provide the cooperation of the Romanian-Russian forces – had in view to organize an ample offensive aiming at squelching the main group of enemy forces of the 9th German Army. It was decided that the main strike to be performed by the 1st Romanian Army in Nămolosa sector while the secondary one to be carry out by the 2nd Romanian Army in Mărăști area. The later one has been launched according to the agreed plan, but it had to be stopped shortly due to the defeat of the Russian forces fighting in Superior Galitzia. Due to such an event, the whole operational plan had to be revised and, therefore, the offensive due to be executed in Nămolosa sector has been canceled. Meanwhile, the enemy launched the offensive in the sectors of Mărășești and Oituz, aiming at annihilating the Romanian and Russian forces located in Carpathian Curvature.

Both the 1st and the 2nd Romanian Armies, unequally supported by the Russian Forces, succeeded to beat back the enemy and therefore to safeguard the Romanian state. The battles of Mărăști, Mărășești and Oituz have been among the most significant victories the Entente ever achieved during the year of 1917.

However, the strategic benefits that could be gained were quite low due to the events breaking out in Russia in the autumn of 1917, that allowed the Bolshevik to take over the power.

Istoria RĂZBOIULUI RECE

CONSTITUIREA PACTULUI DE LA VARȘOVIA CA INSTRUMENT IMPERIAL DE CONTROL SOVIETIC ASUPRA EUROPEI DE EST

locotenent-colonel LAURENȚIU-CRISTIAN DUMITRU

Ideea constituirii unei alianțe a statelor comuniste a fost, pentru prima oară, lansată de premierul cehoslovac Viliam Syroki, sub forma unei sugestii privind aranjamentele speciale de securitate între țara sa, Polonia și Republica Democrată Germană, apreciindu-se că ultima era cea mai amenințată de evoluțiile politico-militare din Occident în acea perioadă. În sprijinul măsurilor de dezvoltare a potențialului lor militar, se considera imperios necesar ca, în cazul înființării forțelor armate vest-germane, Germania de Est să procedeze identic. Continuând demersurile politice în acest sens, parlamentari din cele trei state vizate, reuniți la Praga, au adresat, la 30 decembrie 1954, un apel Adunării Naționale a Franței, spre a nu ratifica Acordurile de la Paris, mizând, evident, pe posibilitatea repetării precedentului vot al parlamentului francez când respinsese proiectul Comunității Defensive Europene¹.

Schimbările survenite la începutul anului 1955 în cadrul establishmentului politic de la Moscova, prin înlocuirea lui Gheorghii M. Malenkov cu Nikolai A. Bulganin și trecerea mareșalului Gheorghii K. Jukov la conducerea Ministerului Apărării, au pus în evidență modificarea orientării diplomației sovietice, în sensul respingerii politicii de reconciliere cu Occidentul. Derularea negocierilor cu cele trei

puteri occidentale învingătoare în război, în problematica semnării Tratatului de stat cu Austria, au pus în lumină dezacordurile și confruntarea existentă între grupările aflate la putere în Uniunea Sovietică.

Concepția dură și inflexibilă promovată de Viaceslav M. Molotov, conform căreia Tratatul cu Austria trebuia strict relaționat de rezolvarea problemei germane, cu prevederea ca, în eventualitatea reînarmării Germaniei Occidentale, trupele sovietice să poată reocupa sectoare din Austria, a fost respinsă de către puterile occidentale ca inacceptabilă, aducând o gravă atingere neutralității, independenței și suveranității Austriei².

Ideea tratării separate a problematicii creării Austriei neutre și independente, față de rezolvarea problemei germane, aflată în contradicție totală cu concepția lui Viaceslav M. Molotov, i-a aparținut lui Nikita S. Hrușciiov. Calculele politice ale liderului de la Kremlin, potrivit cărora prin restaurarea unei Austriei neutre și suverane se prevenea un „Anschluss” cu Germania Occidentală, iar prin retragerea trupelor sovietice din această țară nu se crea un dezavantaj geopolitic și geostrategic, deoarece Uniunea Sovietică nu pregătea și nici nu dorea un nou război, s-au dovedit a fi rezonabile³.

Acceptarea rapidă de către sovietici a Tratatului de stat cu Austria i-a neliniștit inițial pe occidentali, cărora li se întrerupeau, prin retragerea forțelor de ocupație, liniile directe de comunicație dintre Republica Federală a Germaniei și Italia.

Pentru Uniunea Sovietică, semnarea Tratatului de stat cu Austria, la 15 mai 1955, determina obligația retragerii forțelor de ocupație din această țară și, implicit, pierderea dreptului Moscovei de a menține forțe militare în România și Ungaria, forțe ce asigurau, conform prevederilor Tratatului de Pace de la Paris, din 1947, liniile de comunicație ale armatei sovietice staționate în Austria. Prin crearea alianței politico-militare a Tratatului de la Varșovia, Uniunea Sovietică și-a putut menține în continuare trupele în statele membre ale Pactului.

Deși acțiunile premergătoare conferinței de la Varșovia, din 11-14 mai 1955, s-au derulat pe parcursul a circa patru luni, constând în consultări, schimburi de opinii și analiză a documentelor ce urmau a fi dezbătute și adoptate, ratificarea, la finele lunii martie, a Acordurilor de la Paris și aderarea oficială a Republicii Federale a Germaniei la NATO la începutul lunii mai 1955, au generat contramăsurile sovietice, influențând în mod decisiv hotărârea Moscovei de constituire a Pactului de la Varșovia.

Semnificativ pentru politica oscilantă a liderilor de la Kremlin este faptul că, în timpul unei vizite a lui Nikita S. Hrușciov în Polonia, cu puțin timp înainte de constituirea Pactului, acesta privea cu neîncredere semnificația militară a viitoarei alianțe, dorind, mai degrabă, crearea unei organizații de securitate colectivă în Europa, la care să participe inclusiv Statele Unite⁴.

Pe parcursul derulării conferinței de la Varșovia, Nikolai A. Bulganin explica „aliaților” săi că, în urma creării Uniunii Europei Occidentale, se recomandă coordonarea măsurilor specifice adoptate de către statele comuniste, în plus față de tratatele bilaterale, dar că noua alianță politico-militară creată nu înseamnă abandonarea eforturilor de realizare a securității colective în Europa, aspect abordat prioritar de către Nikita S. Hrușciov la conferința celor patru mari puteri, desfășurată la Geneva în vara anului 1955⁵.

În pofida acestor declarații, în opinia liderilor de la Kremlin, aderarea Republicii Federale a Germaniei la NATO ar fi sporit și încurajat tendințele militariste și revanșarde ale statului vest-german, creând totodată, atmosfera propice pentru contestarea de către acesta a cadrului politic și teritorial stabilit în Europa la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial⁶. Acest punct de vedere era însușit și de liderii comuniști ai Poloniei și Cehoslovaciei, ca urmare a faptului că Germania Occidentală nu recunoștea frontierele vestice ale acestora. În opinia conducătorilor Republicii Democrate Germane, noua poziție internațională a Germaniei Federale, precum și faptul că aceasta se considera singurul reprezentant de drept al poporului german au fost percepute ca serioase amenințări la adresa regimului și a statului comunist est-german, creat la inițiativa și cu sprijinul Uniunii Sovietice, la 7 octombrie 1949⁷. În planul rezultatelor practice, utilitatea imediată a Pactului de la Varșovia a fost înființarea armatei est-germane inclusă, spre deosebire de armatele celorlalte țări membre, în totalitate în structurile militare integrate ale alianței. Prin poziția dobândită, regimul comunist din Republica Democrată Germană a constituit, pe parcursul existenței acestuia, cel mai devotat membru al Pactului de la Varșovia.

Importanța geopolitică, geostrategică și militară a teritoriului Germaniei de Est, precum și natura specifică a relațiilor bilaterale sovieto-est-germane, au făcut ca pe întreaga perioadă a existenței Pactului de la Varșovia, cea mai importantă prezență militară sovietică din afara frontierelor Uniunii Sovietice să fie aceea staționată în Republica Democrată Germană⁸.

Procedând la o evaluare de substanță a demersurilor politice, diplomatice și militare ale Uniunii Sovietice, se desprinde concluzia că factorii decidenți de la Moscova au urmărit ca, prin constituirea Pactului de la Varșovia, să dobândească o poziție avantajoasă în dinamica derulării relațiilor internaționale. În plan imediat, în cadrul negocierilor de la Geneva din vara anului 1955, privind problematica securității pe continentul european, Moscova putea invoca, având în vedere existența Pactului de la Varșovia, desființarea simultană a celor două blocuri politico-militare opuse.

Proiectul Tratatului de la Varșovia a fost trimis de către guvernul sovietic pe 4 martie 1955, șefilor statelor de „democrație populară”, devansând apropiata ratificare de către Adunarea Națională a Franței a Acordurilor de la Paris. Demersul s-a dorit a fi o continuare a conferinței din noiembrie-decembrie 1954 desfășurată la Moscova, viitoarea reuniune din mai, din capitala Poloniei, fiind nominalizată de organizatori ca a doua conferință a statelor europene pentru asigurarea păcii și securității în Europa. Data publicității la 21 martie, după ratificarea Acordurilor de la Paris, intenția Moscovei de a crea Pactul de la Varșovia a fost prezentată ca o consecință a hotărârilor adoptate la conferința anterioară desfășurată la Moscova.

Pentru a induce o opoziție a opiniei publice și chiar a unor lideri politici vest-germani față de NATO, în condițiile în care aderarea Germaniei Occidentale la Alianța Nord-Atlantică devenise o certitudine, regimul est-german propunea ambasadorului sovietic la Berlin, ca, în textul Tratatului, să fie inserată prevederea conform căreia Pactul urma să fie invalidat în cazul reunificării Germaniei⁹.

La rândul lor, liderii polonezi propuneau ca în preambulul Tratatului să fie specificată prevederea privind desființarea bazelor și retragerea

forțelor americane din Europa, inițiativă respinsă categoric de sovietici în ideea de a nu se crea similitudini în privința prezenței militare a Uniunii Sovietice în statele de „democrație populară”. Acțiunile de pregătire a conferinței au continuat într-un ritm alert, la 1 aprilie hotărându-se, la Kremlin, convocarea reuniunii la Varșovia. Mareșalul Jukov, în calitatea sa de ministru al apărării, a primit însărcinarea de a elabora, până la 18 aprilie 1955, proiectul viitoarelor structuri militare ale alianței. Președintele Consiliului de Miniștri al Republicii Populare Polone, Josef Cyrankiewicz, a fost convocat la Moscova pentru a primi instrucțiuni în legătură cu modul de organizare a conferinței¹⁰.

Sub aceste auspicii, în Palatul Consiliului de Stat din Varșovia, între 11 și 14 mai 1955 a avut loc așa-numita „a doua conferință a statelor europene pentru asigurarea păcii și securității în Europa”, la care au participat Republica Populară Albania, Republica Populară Bulgaria, Republica Cehoslovacă, Republica Democrată Germană, Republica Populară Polonă, Republica Populară Română, Republica Populară Ungară și Uniunea Sovietică. Comunicatul final, emis la încheierea lucrărilor conferinței, nominalizează reprezentanții statelor participante, precizând funcțiile de stat ale fiecăruia, în principal, din

La 14 mai 1955, Gheorghe Gheorghiu-Dej, președintele Consiliului de Miniștri, a semnat "alierea" României cu Pactul de la Varșovia

fiecare delegație făcând parte președintele Consiliului de Miniștri, ministrul apărării și cel al afacerilor externe, în total un număr de 44 de participanți, la care s-a adăugat, în calitate de observator și reprezentantul Republicii Populare Chineze, Peng Dehuai, loțiitor al premierului Consiliului de Stat și ministru al apărării¹¹.

Reprezentativ pentru climatul în care s-au derulat lucrările conferinței, în același comunicat se arată că participanții „au discutat sub toate aspectele schimbările survenite în legătură cu ratificarea acordurilor de la Paris, care prevăd crearea unei noi grupări militare sub forma Uniunii Europei Occidentale, cu participarea Germaniei Occidentale în curs de remilitarizare și includerea ei în blocul nord-atlantic”¹².

Așadar, fixația sovietică privitoare la reînarmarea Germaniei Federale și la accederea ei în structurile occidentale de apărare colectivă a devenit ideea-forță a acestei conferințe. Analiza documentului invocat evidențiază măsurile practice adoptate de către participanți, finalizate prin semnarea Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală și crearea Comandamentului Forțelor Armate Unite ale statelor participante la Tratatul de la Varșovia, măsuri luate „pentru asigurarea securității lor și în interesul menținerii păcii în Europa”¹³.

În intervenția din 12 mai, liderul regimului de la București, Gheorghe Gheorghiu-Dej a făcut referire la scopurile și motivația conferinței, declarația fiind plină de acuze la adresa occidentalilor, care, în opinia sa, prin ratificarea Acordurilor de la Paris „deschid calea refacerii militarismului german și amenință pacea și securitatea în Europa”¹⁴. Deși miza acuzelor proferate a vizat în permanență Germania Occidentală, Gheorghiu-Dej lansa critici vehemente și la adresa Statelor Unite, care „desfășoară tot felul de acțiuni provocatoare împotriva țării noastre, alocă în fiecare an milioane de dolari în vederea finanțării activității de subminare în țara noastră și în celelalte țări democrat-populare”¹⁵. În consecință, conform aprecierilor sale, „s-a creat în Europa acea situație care ne obligă să luăm în comun contramăsurile prevăzute în declarația de la Moscova și în discuțiile ulterioare în vederea apărării muncii pașnice și a securității popoare-

lor noastre”¹⁶. Analiza discursului liderului comunist de la București relevă o retorică identică cu cea a Kremlinului, fapt sesizabil, de altfel, și în declarațiile celorlalți lideri ai delegațiilor participante la conferință.

Semnarea Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală a avut loc la 14 mai 1955, în clădirea Palatului Consiliului de Stat al Republicii Populare Polone, în prezența tuturor membrilor delegațiilor statelor participante. După ceremonie, au făcut declarații Otto Grotewohl, premierul Republicii Democratice Germane, reprezentantul chinez, Peng Dehuai, și Josef Cyrankiewicz, președintele Consiliului de Miniștri al Poloniei, ultimul rostind cuvântul de încheiere al conferinței. Semnificative pentru modul de abordare a problemei germane sunt aprecierile din declarația lui Otto Grotewohl, care specifica între altele că „Republica Democrată Germană continuă să considere că unificarea Germaniei pe baze pașnice și democratice este sarcina întregului popor german și va contribui pe toate căile la grăbirea restabilirii unității Germaniei”¹⁷.

În analiza demersurilor diplomației sovietice se remarcă anunțul făcut de Nikita S. Hrușciov la Moscova, în chiar ultima zi a conferinței ce se desfășura la Varșovia, conform căreia liderul sovietic urma să efectueze o vizită oficială în Iugoslavia în perioada imediat următoare. Aspectul în cauză se înscria pe linia normalizării relațiilor bilaterale și implicit a relațiilor statului iugoslav cu celelalte state de „democrație populară” din Europa, însă scopul nedeclarat al vizitei era acela de a preîntâmpina o eventuală aderare a Iugoslaviei la alianțele occidentale¹⁸. În ianuarie 1953, Iugoslavia încheiase cu Turcia și Grecia un tratat de prietenie și cooperare militară, economică și culturală, care, în anul următor, îmbrăca aspectul unei alianțe. Întrucât Grecia și Turcia deveniseră în acea perioadă membre ale Alianței Nord-Atlantice, Iugoslavia se putea considera, într-o anumită modalitate, membru asociat. În aprilie 1954, Tito va merge până la a se declara în favoarea reînarmării Germaniei Occidentale, aspect total dezaprobat de conducerea sovietică. Spre frustrarea sovieticilor, la 9 august 1954, la Bled, se semna Tratatul de alianță, cooperare politică și asistență mutuală între Republica

Premierul Chivu Stoica și generalul Leontin Sălăjan, la prima ședință a Comitetului Politic Consultativ (27-28 ianuarie 1956, Praga)

Populară Federativă Iugoslavia, Regatul Greciei și Republica Turcia cunoscut sub numele de Pactul Balcanic, valabilitatea sa având o durată de 20 de ani. Părțile contractante se angajau, între altele, să nu folosească forța în relațiile internaționale și să-și acorde sprijin reciproc în cazul în care una din ele ar fi fost victima unui agresiuni¹⁹.

La încheierea lucrărilor conferinței de la Varșovia au fost adoptate și date publicității două documente, instrumente de drept internațional, egale ca importanță juridică, primul intitulat „Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală între Republica Populară Albania, Republica Populară Bulgaria, Republica Cehoslovacă, Republica Democrată Germană, Republica Populară Polonă, Republica Populară Română, Republica Populară Ungară și Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste”²⁰, și cel de-al doilea numit „Cu privire la crearea Comandamentului Unit al forțelor armate ale statelor semnatare ale Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală de la Varșovia”²¹.

Prin adoptarea Tratatului de la Varșovia ca act juridic internațional s-au stabilit și componentele ce determină constituirea și funcționarea unei alianțe militare care vizează membrii, organele de conducere politică și mi-

litară, statutul, domeniul de activitate și scopul alianței. Deși în enunțul Tratatului se stipulează ca scop al alianței realizarea securității colective a statelor membre, în fapt, prin prevederile articolului patru, rolul atribuit Pactului de la Varșovia era acela al apărării colective, aspect ce conferă substanță unei alianțe militare²².

În pregătirea participării delegației române la conferința de la Varșovia, Gheorghiu-Dej a convocat plenul Consiliului de Miniștri, pe ordinea de zi a ședinței figurând un singur punct ce viza aprobarea delegației pentru participarea la conferință. După o scurtă expunere de motive, care făcea referire și la crearea alianței militare a statelor comuniste europene, Simion Bughici propunea componența delegației, care a fost aprobată în unanimitate²³.

Delegația a fost condusă de către Gheorghe Gheorghiu-Dej, în calitate de președinte al Consiliului de Miniștri, din delegație făcând parte Emil Bodnăraș, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri și ministru al forțelor armate, Simion Bughici, ministrul afacerilor externe, generalul-locotenent Ion Tutoveanu, șeful Marelui Stat Major, Grigore Preoteasa, prim-locțiitor al ministrului afacerilor externe și Florea Ionescu, ambasadorul României la Varșovia²⁴.

După înapoierea de la Varșovia, pe 18 mai, Gheorghiu-Dej prezenta, într-o ședință a Biroului Politic al Comitetului Central al Partidului Muncitoresc Român și apoi pe 20 mai, în plenul Consiliului de Miniștri, o amplă informare asupra modului de desfășurare a reuniunii, a poziției adoptate de delegația română și rezultatele acestei conferințe, discursul său fiind aproape identic cu cel susținut la Varșovia. Ședința se încheia prin aprobarea de către Consiliul de Miniștri a declarației guvernului român făcute la conferința de la Varșovia și, de asemenea, prin aprobarea convocării sesiunii Marii Adunări Naționale pentru data de 30 mai 1955, pe ordinea de zi figurând ratificarea Tratatului de la Varșovia, validitatea sa având o durată de 20 de ani²⁵.

Ca urmare, la data fixată, în București s-au deschis lucrările celei de-a șasea sesiuni a Marii Adunări Naționale, având un singur punct pe ordinea de zi, aprobată de altfel în unanimitate, constând în ratificarea Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală, semnat la Varșovia, la 14 mai 1955. În expunerea de motive, liderul regimului de la București a reiterat acuzele proferate și la Varșovia ce vizau Occidentul, prezentând, într-un limbaj „de lemn”, caracteristic epocii, Tratatul de la Varșovia ca fiind „un tratat încheiat între state care doresc în mod sincer să se ajute unul pe altul (...), un tratat care întruchipează mărețele idei ale prieteniei frățești între popoare libere și egale în drepturi”²⁶.

Baza juridică a aderării României la Pactul de la Varșovia a constituit-o Legea conform căreia, prin articol unic, Marea Adunare Națională a Republicii Populare Române decidea ratificarea Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală între Republica Populară Albania, Republica Populară Bulgaria, Republica Democrată Germană, Republica Populară Ungară, Republica Populară Polonă, Republica Populară Română, Uniunea Republicilor Sovietice Socialiste și Republica Cehoslovacă, încheiat la Varșovia, în ziua de 14 mai 1955. Documentul, datat 30 mai 1955, era semnat de către președintele prezidiului Marii Adunări Naționale, Petru Groza, și de secretarul prezidiului Marii Adunări Naționale, Avram Bunaciu²⁷.

Acțiunile de ratificare a Tratatului de către statele membre și remiterea instrumentelor de ratificare către guvernul Republicii Populare Polone au încheiat aspectele de ordin juridic internațional pentru ca Tratatului să i se confere validitate.

În perioada 21 mai-4 iunie 1955, statele contractante au depus la Varșovia, conform articolului zece din Tratat, documentele de ratificare, astfel: Polonia – 21 mai, Republica Democrată Germană – 24 mai, Cehoslovacia – 27 mai, Bulgaria – 31 mai, Uniunea Sovietică – 1 iunie, Ungaria – 2 iunie, România – 3 iunie și Albania – 4 iunie²⁸. La 10 iunie 1955, ambasada Republicii Populare Polone la București informa Ministerul român al Afacerilor Externe că Tratatul de la Varșovia a intrat în vigoare la 4 iunie 1955, odată cu remiterea către guvernul polonez a instrumentelor de ratificare de către toate statele membre²⁹. În cursul aceluiași an, la 4 noiembrie, Ministerul polonez al Afacerilor Externe informa ambasada României de la Varșovia asupra faptului că Secretariatul General al Organizației Națiunilor Unite a înregistrat în data de 10 octombrie 1955, cu numărul 2962, Tratatul de la Varșovia, conform articolului 102 al Cartei Națiunilor Unite³⁰. Evocând procedura de ratificare a Tratatului de către România, se impune observația conform căreia opinia publică, dacă se putea invoca așa ceva într-un regim totalitar, inclusiv deputații Marii Adunări Naționale, nu au cunoscut că odată cu ratificarea Tratatului a fost ratificat și Protocolul adițional semnat la Varșovia la 14 mai 1955, ce stabilea aspecte legate de organizarea structurilor politice și militare ale Pactului, precum și quantumul forțelor destinate de către părțile contractante a intra în compunerea Forțelor Armate Unite.

Pe termen lung, prin înființarea Pactului de la Varșovia, Uniunea Sovietică a obținut un instrument eficient pentru promovarea integrării politice a statelor-satelit, alianța militară fiind un auxiliar important pentru menținerea acestora sub un riguros control. Perspectiva istorică evidențiază faptul că Pactul de la Varșovia a devenit, pe parcursul manifestării Războiului Rece, un actor distinct în spațiul geopolitic european. Perioada ce a urmat consti-

tuirii Pactului a arătat că, până pe la mijlocul decadei anilor '60, România a fost un membru obedient al acestui organism politico-militar. Ulterior, pe fondul adâncirii disensiunilor cu puterea hegemonică a alianței, participarea românească a cunoscut o treptată și tot mai accentuată diminuare.

¹ Vojtech Mastny, *The Soviet Union and the Origins of the Warsaw Pact in 1955*, www.php.isn.ethz.ch/collections/coll_pcc/into_VM.cfm

² Henry Kissinger, *Diplomația*, Editura All, București, 1998, p. 471.

³ Vojtech Mastny, *op.cit.*

⁴ *Ibidem.*

⁵ Dennis Deletant, Mihail E. Ionescu, *Romania and the Warsaw Pact 1955-1989. Selected documents*, Politeia-SNSPA, Bucharest, 2004, p. 60.

⁶ André Fontaine, *Istoria războiului rece*, vol. 3, Editura Militară, București, 1993, pp. 172-183.

⁷ Peter Calvocoressi, *Politica mondială după 1945*, Editura ALFA, București, 2000, p. 277.

⁸ Constantin Olteanu, *Coaliții politico-militare. Privire istorică*, Editura Fundației „România de Măine”, București, 1996, pp. 212-213.

⁹ Vojtech Mastny, *op.cit.*

¹⁰ *Ibidem.*

¹¹ „Scântea”, anul XXIV, nr. 3284, 15 mai 1955.

¹² *Ibidem.*

¹³ *Ibidem.*

¹⁴ *Ibidem*, nr. 3282, 13 mai 1955.

¹⁵ *Ibidem.*

¹⁶ *Ibidem.*

¹⁷ *Ibidem*, nr. 3284, 15 mai 1955.

¹⁸ Robin Alison Remington, *The Warsaw Pact. Case Studies in Communist Conflict Resolution*, The MIT Press, Cambridge, Massachusetts and London, England, 1973, p. 13.

¹⁹ Barbara Jelavich, *Istoria Balcanilor. Secolul XX*, vol. II, Institutul European, Iași, 2000, p. 297.

²⁰ *Tratatul de la Varșovia 1955-1980. Culegere de documente*, București, 1981, pp. 139-143.

²¹ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (AMAE), fond 9 Varșovia 3, dosar anul 1955, ff. 99-102.

²² Robin Alison Remington, *op.cit.*, pp.15-23.

²³ Arhivele Naționale Istorice Centrale (ANIC), fond Președinția Consiliului de Miniștri. Stenograme 1945-1959, dosar 2/1955, ff. 4-6.

²⁴ AMAE, fond 9 Varșovia 3, dosar 23/1955, f. 7.

²⁵ ANIC, fond Președinția Consiliului de Miniștri. Stenograme 1945-1959, dosar 2/1955, ff. 13-23.

²⁶ AMAE, fond 9 Varșovia 3, dosar 241/1955, f. 13.

²⁷ *Ibidem*, dosar 23/1955, f. 15.

²⁸ *Ibidem*, dosar 220/4, anul 1955, ff. 3-4.

²⁹ *Ibidem*, dosar 241/1955, ff. 10-11.

³⁰ *Ibidem*, dosar 23/1955, ff. 3-6.

THE ESTABLISHMENT OF THE WARSAW PACT AS AN IMPERIAL INSTRUMENT OF SOVIET CONTROL OVER THE EASTERN EUROPE

The activities prior to the Warsaw conference, which was to take place on May, 11th-14th, 1955, delivered during a time period of approximately four months, and they comprised of consultations, opinion exchanges and analysis of the documents that were to be debated and adopted by the USSR and its satellites.

The ratification of the Paris Agreements at the end of March 1955 and the official NATO joining of the Federal Republic of Germany in early May 1955 generated the Soviet countermeasures, decisively influencing Moscow's determination to set up the Warsaw Pact. The political, diplomatic and military efforts of the decision-makers from Moscow to establish the Warsaw Pact aimed to subordinate the satellite states from the military point of view, gain important strategic areas on the European continent and, also, reach an advantageous position within the dynamics of the international relation.

The period following the setting up of the Warsaw Pact indicated that, until mid of 1960's, Romania has been an obedient member of this political and military organization. Subsequently, due to deeper frictions became manifest between Romania and the hegemonic power of the alliance, the Romanian participation has begun to diminish.

Istoria RĂZBOIULUI RECE

ROMÂNIA ÎN STRUCTURILE ORGANIZATORICE ALE PACTULUI DE LA VARȘOVIA. DE LA OBEDIENȚĂ LA CONTESTARE

CERASELA MOLDOVEANU

La 10 ani de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, la 14 mai 1955, lua ființă un nou bloc politico-militar, Tratatul de la Varșovia. Semnatare ale acestui tratat erau țările aflate sub influența directă a Uniunii Sovietice, ce formau blocul comunist european: Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, R. D. Germania, Bulgaria, Albania și România.

„Tratatul de prietenie, colaborare și asistență mutuală” între statele mai sus amintite, cunoscut în istorie sub denumirea de Tratatul de la Varșovia, a fost conceput, teoretic, ca un organism de securitate strict defensiv, un instrument de apărare colectivă împotriva unei eventuale agresiuni din afară. În articolul 7 din Tratat se stipula: „Părțile contractante se obligă să nu ia parte la nici un fel de coaliții și să nu încheie nici un fel de acorduri ale căror scopuri ar fi în contradicție cu scopurile prezentului tratat”¹. În actul de constituire se preciza că Pactul rămânea în vigoare douăzeci de ani, cu posibilitatea prelungirii sale cu încă zece ani, pierzându-și valabilitatea numai în cazul înființării unui sistem general european de securitate colectivă (art. 11). În fapt, evoluția istorică ulterioară va demonstra că Uniunea Sovietică, inițiatora acestei alianțe, va folosi Tratatul ca mijloc principal de a-și mări autoritatea ca lider al sistemului mondial socialist și de a-și legitima prezența și influența sa în estul Europei. Multe din aprecierile existente în articolele din Tratat, în special cele referitoare la necesitatea con-

sultărilor reciproce în examinarea problemelor de interes comun sau a problemelor internaționale, pe baza spiritului de prietenie și colaborare (art. 3, 6, 8) sau la neintervenția armată sau amenințarea cu forța între statele semnatare (art. 1) nu au fost respectate din start de conducerea politică și militară sovietică. De altfel, Tratatul de la Varșovia constituia pentru URSS o contrapondere la NATO, conferindu-i acesteia un statut egal cu al SUA, de lider mondial al unei alianțe multinaționale. De asemenea, Tratatul a servit pentru sovietici ca mecanism de transmitere și propagare în rândul aliaților est-europeni a directivelor de politică externă, impuse de Moscova.

Prin Protocolul adițional secret al Pactului de la Varșovia², elaborat în timpul conferinței de constituire și redactat în limbile rusă, cehă, polonă și germană, s-au stabilit structurile instituționale menite să guverneze activitatea noii organizații.

Principalul organ politic, cu nivelul cel mai înalt de decizie, era Comitetul Politic Consultativ (prevăzut și în art. 6 al Tratatului), ce deținea responsabilitatea rezolvării „problemelor generale referitoare la întărirea capacității de apărare și organizarea Forțelor Armate Unite” (FAU) ale statelor participante la tratat”. Practic, acest organism avea să ia ființă și să capete puteri depline în urma Consfățuirii de la Praga (27-28 ianuarie 1956), numită oficial Sesiunea Comitetului Politic Consultativ al

statelor participante la Tratatul de la Varșovia, la care a participat și un observator din partea Chinei. Reprezentatul României a fost Chivu Stoica, președinte al Consiliului de Miniștri, care a anunțat reducerea forțelor armate ale României cu 40 000 soldați⁴. În urma convorbirilor, s-a stabilit ca din Comitetul Politic Consultativ (CPC) să facă parte șefii statelor membre ale Tratatului, la ședințe urmând a participa primii miniștri, miniștrii afacerilor externe, secretarii partidelor comuniste responsabili de relațiile externe, comandantul suprem al FAU și șeful statului major. În 1980 se lua decizia de a participa și miniștrii apărării din statele membre ale Tratatului⁵. În același cadru a fost adoptată și cererea RDG de primire a unui contingent militar de-al său în FAU, iar ministrul apărării din RDG urma să fie unul din locuitorii comandantului-suprem al FAU⁶. Potrivit declarației oficiale adoptate la această consfătuire, s-a decis crearea unor organe auxiliare, cu sediul la Moscova: o Comisie permanentă, cu atribuții în elaborarea unor recomandări de politică externă, și un Secretariat unit, în care intrau reprezentanți ai tuturor țărilor participante la Tratat, ambele cu scopul declarat, încă de la 14 mai 1955, de a se ocupa și de a supune dezbaterei CPC atât „examinarea situației din Europa și din lume”, cât și metode de rezolvare a „problemele comune privind întărirea capacității de apărare și organizarea forțelor armate unite ale statelor membre ale tratatului”. CPC numea comandantul suprem⁷ al FAU, șeful de Stat Major și alte cadre ale Comandamentului FAU, asculta rapoartele comandantului suprem referitoare la activitatea Comandamentului pe timp de un an⁸. CPC urma să se întrunească atunci când era necesar, în general de două ori pe an, în situații excepționale putând să recurgă și la consfătuiri extraordinare. Ședințele erau prezidate, pe rând, de reprezentanți ai fiecărui stat cuprins în Comitet.

Începând cu anul 1956, noul lider de la Kremlin, Nikita S. Hrușciov a încercat, prin intermediul Pactului de la Varșovia, să proiecteze spre Occident o imagine mai flexibilă și mai puțin amenințătoare la adresa securității mondiale. El a folosit CPC pentru a face publice inițiativele sale în politica externă, ofen-

siva sa în favoarea păcii, dezarmării, inclusiv apelurile sale repetate pentru formarea unui sistem european de securitate colectivă, care să înlocuiască cele două alianțe militare: NATO și Tratatul de la Varșovia. Mai mult, Hrușciov, prin intermediul CPC, a propus un pact de neagresiune între NATO și Pactul de Varșovia și stabilirea unei zone denuclearizate în centrul Europei. Intențiile sale politice, deși nu au avut rezultatul scontat, au dus la o detensionare a relațiilor politico-militare între cele două sisteme opuse.

În general, în primii ani după crearea Pactului, foarte puțin din activitatea acestuia a fost direcționată spre construirea și întărirea unei alianțe militare multinaționale. URSS s-a concentrat în primul rând pe utilizarea instituțiilor Pactului ca instrument de control și dominare a aliaților est-europeni⁹. Pe lângă CPC, guvernul sovietic a avut la îndemână și Comandamentul Forțelor Armate Unite. Așa cum am menționat anterior, FAU aveau menirea de a asigura aplicarea hotărârilor CPC în domeniul militar, având în cuprinsul său unități și mari unități din toate armele ce aparțineau armatelor țărilor semnatare ale Tratatului. Potrivit Statutului Tratatului, valoarea contingentului de trupe trimise de fiecare țară, precum și numărul total al FAU se aprobau de către CPC¹⁰. Comandamentul FAU își avea sediul la Moscova, în fruntea sa se afla comandantul suprem (comandatul-șef), numit cu aprobarea guvernelor statelor participante la Tratat, ce trebuia să fie ales dintre mareșalii (generalii) oricărui stat participant la Alianță, pe o durată de 4-6 ani. Un alt organism militar ce a apărut încă de la începutul înființării Alianței a fost Statul Major al Forțelor Armate Unite (SMFAU), conceput ca instrument de directivă al comandantului suprem și ca instrument de lucru al Comitetului Miniștrilor Apărării (CAM). Între problemele ce reveneau SMFAU se aflau: elaborarea recomandărilor pentru întrebuintarea în caz de campanie a trupelor aliate; planificarea aplicațiilor comune, a aplicațiilor și jocurilor de război, la care participau și delegații din SMFAU; executarea unor controale și inspecții la unitățile cuprinse în FAU¹¹. Deși teoretic conducerea FAU, cât și SMFAU urmau să fie asigurate prin rotație de membri ai țărilor

La 10 decembrie 1969 s-a înființat Consiliul Militar al Forțelor Armate Unite. Armata României era reprezentată de generalul-colonel Marin Nicolescu (primul din stânga)

alianței, în fapt aceste organisme militare au fost în permanență subordonate Marelui Stat Major sovietic, funcțiile de comandant suprem al FAU și de șef al SMFAU fiind ocupate, de la înființarea Tratatului, până la dizolvarea sa, în 1991, de mareașali și generali sovietici. Mai mult decât atât, Marele Stat Major sovietic a înlocuit consilierii sovietici de după război cu un reprezentant militar sovietic al Pactului de la Varșovia în fiecare țară membră a Pactului¹². Ei aveau sarcina de a direcționa și monitoriza pregătirea militară și programele de îndoctrinare politico-ideologică ale armatelor statelor respective pentru a fi în deplină concordanță cu gradul de dezvoltare militară și politică al Uniunii Sovietice, cu cerințele și așteptările Partidului Comunist sovietic.

Până în 1958, România s-a dovedit a fi un aliat fidel al Pactului. Deși comunismul cu valențe naționaliste, lansat de Gheorghiu-Dej, cu o ușoară tendință de detașare față de linia politică impusă de URSS (situație în mare parte încurajată și de „noua deschidere” promovată de Hrușciiov), căpăta un contur tot mai larg, în ședințele CPC n-au existat momente de controverse, de profunde neînțelegeri ce ar fi putut fi puse pe seama reprezentanților României.

Momentele critice ale anului 1956 (revoluția maghiară și revoltele din Polonia) n-au făcut din România un aliat “incomod”, cum avea să se întâmple mai târziu. O țară ce avea trupe de ocupație pe teritoriul său nu putea să riposteze nici dacă ar fi dorit s-o facă.

Pentru România, o semnificație aparte a avut-o consfătuirea CPC din 24 mai 1958 de la Moscova, prilej cu care s-a hotărât retragerea trupelor sovietice de pe teritoriul României¹³, moment crucial în schimbarea evoluției politice românești. Având la bază o conjunctură favorabilă externă¹⁴, în susținerea cauzei sale, România a folosit și argumentul că era o țară înconjurată de aliați și prieteni (numai țări socialiste), astfel că nu exista un pericol real de atac direct asupra ei. Măsura retragerii trupelor sovietice a fost plasată în contextul unei noi reduceri, suplimentare față de cea din 1955, a efectivelor militare ale țărilor participante la Tratatul de la Varșovia: URSS cu aproximativ 300 000 de militari, toți ceilalți membri ai alianței cu 119 000, din care României îi reveneau 55 000 de militari¹⁵. În final, în raportul prezentat la Moscova de comandantul suprem al FAU, mareșalul sovietic Konev, se menționa atât reducerea efec-

tivelor, cât și retragerea trupelor sovietice din România. Pe lângă motivele invocate de partea română, cu care sovieticii au fost de acord, această decizie a conducerii sovietice s-a datorat și intenției URSS de a-și reface imaginea internațională, deteriorată ca urmare a intervenției brutale din Ungaria, în 1956, și din necesitatea reducerii cheltuielilor sale militare pentru întreținerea trupelor staționate în țările-satelit¹⁶.

Între anii 1956 și 1962, coeziunea Pactului de la Varșovia tindea să se rupă în condițiile escaladării conflictului sino-sovietic. O serie de alte evenimente aveau să zdruncine aparenta colaborare dintre URSS și statele semnatare, motiv pentru care Kremlinul va folosi organizațiile alianței ca instrument de prevenire a eventualelor defecțiuni din cadrul Pactului și ca forță de invazie împotriva potențialelor încercări de desprindere de Pact ale statelor-satelit.

La consfătuirea CPC din 28-29 martie 1961, URSS a propus excluderea delegației Albaniei, pe motiv că participarea acesteia nu ar fi fost la un nivel de reprezentare adecvat¹⁷. Un an mai târziu, Albania rupea relațiile cu Uniunea Sovietică, anunțându-și și retragerea din cadrul Pactului de la Varșovia. Ea se va alătura Chinei în conflictul sino-sovietic¹⁸ și Iugoslaviei în încercarea sa de insubordonare față de Moscova. În acel moment nu a existat o reacție oficială din partea României, dar, mai târziu, la întrunirea CPC din ianuarie 1965, delegația română condusă de Gheorghe Gheorghiu-Dej a pus în discuție problema albaneză, cerând, în mod ferm, anularea deciziei de eliminare a Albaniei din Tratatul de la Varșovia, considerând-o ilegală¹⁹. Dej sublinia caracterul discreționar al acestui act, motivând că „dacă nu vom îndrepta lucrurile, oricare din țările socialiste poate să ajungă în situația de a fi eliminată de la lucrările CPC, așa cum a fost eliminată Albania²⁰. Această ripostă românească se înscrie în șirul manifestărilor, de acum cunoscute, de independență față de puterea de la Moscova.

A urmat grava criză provocată de amplasarea unor rachete nucleare sovietice în Cuba (1962), fără știința și consimțământul membrilor alianței, situație care avea mari șanse să se transforme într-o adevărată catastrofă nucleară, ilustrând modul „frățesc” în care decurgea colaborarea între membrii Tratatului.

O altă „furtună” a provocat-o în cadrul alianței intenția URSS de a include în organizație, ca membru cu drepturi depline, Republica Populară Mongolia, propunere ce trebuia analizată în cadrul consfătuirii CPC din 26 iulie 1963. Datorită opoziției înverșunate a României, ea nu a mai fost pusă în discuție. Principalele argumente ale diplomației românești care a subliniat, pe de-o parte, schimbarea caracterului regional al Pactului de la Varșovia, în condițiile în care prin poziția sa geografică securitatea Mongoliei nu era în niciun fel amenințată și înrăutățirea relațiilor dintre China și URSS, pe de altă parte, au prevalat în final în fața intereselor sovietice²¹.

Linia politică trasată de București s-a manifestat în continuare pe parcursul a numeroase întruniri ale CPC. România a propus, cu diverse ocazii, ca pozițiile de conducere din cadrul Pactului, inclusiv funcția de comandant suprem să fie asigurată prin rotație de lideri militari ai fiecărei țări din alianță. În replică, Uniunea Sovietică a încercat prin câteva manevre de față să liniștească aliații, prin scoaterea conducerii militare a Pactului de sub tutela Statului Major sovietic, prezentată ca fiind o entitate distinctă. În fapt, aceasta rămânea pe mai departe în sfera de activitate a Ministerului Apărării sovietic. O altă încercare de acest fel a fost și inițierea unor aplicații militare comune, desfășurate pe teritoriul statelor aliate, sub directă comandă a ministrului apărării al țării gazdă, nu a comandanților sovietici, ca până atunci. Mici concesiuni care nu au avut, însă, puterea să stăvilească pe viitor criticile și manifestările de opoziție ale aliaților.

În contextul favorabil creat de conflictul dintre Moscova și Beijing, România și-a afirmat poziția, elaborând, în aprilie 1964, așa-zisa „Declarație de independență” (sau Declarația din aprilie), în care se afirma dreptul la independență al fiecărui partid comunist (muncitoresc), egalitatea în drepturi a acestor partide și neamestecul în afacerile interne, ca principii de bază ale relațiilor din cadrul mișcării comuniste și muncitorești internaționale. Înainte de apariția Declarației din aprilie, Gheorghiu-Dej a trimis la 14 februarie 1964 liderului sovietic N. S. Hrușciov o scrisoare-document ce poate fi considerată un semn de veritabilă „frondă”

românească²². El critica metodele folosite de Moscova în colaborarea cu celelalte state membre ale Tratatului în domeniul politicii internaționale, făcând referire la amplasarea rachetelor sovietice în Cuba, fără ca Moscova să informeze sau să se consulte cu partenerii săi din alianță. Totodată, liderul român se opunea vehement înființării Comisiei de Politică Externă a Tratatului de la Varșovia, propunere lansată printr-o scrisoare adresată partenerilor săi de Comitetul Central al PC al Uniunii Sovietice, la 2 ianuarie 1964²³. Liderul de la București considera că înființarea unei asemenea comisii permanente ar fi echivalat cu „renunțarea la suveranitatea națională în domeniul politicii externe”²⁴. Poziția României a rămas constantă în această privință, Comitetul miniștrilor de externe înființându-se în urma ședinței CPC desfășurată la București, la 25-26 noiembrie 1976. În cadrul consfățuirii, s-a decis constituirea unui Comitet al miniștrilor de externe și al unui Secretariat Unit, ca organe auxiliare ale CPC. Comitetul avea ca atribuții inițierea periodică a unor schimburi de păreri, recomandări asupra problemelor internaționale, care erau înaintate apoi CPC. Secretariatul Unit avea rolul de a pregăti lucrările consfățuirilor CPC și ale ședințelor Comitetului Miniștrilor Afacerilor Externe. Secretariatul era condus, pe termen determinat, de un adjunct al ministrului afacerilor externe al unei din țările alianței²⁵.

În România, după moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, în martie 1965, noul lider, Nicolae Ceaușescu, a continuat politica de distanțare față de Moscova, afișând o atitudine mult mai îndrăznească decât predecesorul său. Astfel, în 1966, potrivit mărturiei generalului cehoslovac Jan Sejna, Ceaușescu a pus în discuție însăși structura militară a Tratatului de la Varșovia, avansând următoarele propuneri conducerii sovietice: stabilirea unui Comandament al Tratatului de la Varșovia, separat de Înaltul Comandament sovietic, în care să lucreze echipe din fiecare țară; funcția de comandant și cea de șef al statului major al Tratatului să fie subordonate Comitetului Politic al Tratatului; în situația în care toți membrii trebuiau să contribuie cu contingente la forțele Tratatului, fiecare națiune urma să aibă dreptul de a reține o parte din

forțele sale sub propria comandă²⁶. Bineînțeles că propunerile românești au fost respinse.

La reuniunea CPC din 4-6 iulie 1966, desfășurată la București, s-au discutat propunerile făcute de mareșalul A. A. Greciko încă din februarie 1966, de elaborare a unui nou statut al FAU, însă fără un rezultat concret. Un element susținut de România se referea la numirea comandantului suprem (șef) pe bază de consens și la eliberarea sa din alte funcții pe timpul îndeplinirii mandatului, precum și scoaterea din statut a prevederii referitoare la instituirea unor „reprezentanți ai comandantului suprem” pe lângă fiecare din guvernele statelor membre ale Tratatului²⁷. Alt punct de divergență între opiniile sovietice și cele românești era legat de viitoarele atribuții ale unui nou organism, Consiliul Militar, care potrivit Moscovei ar fi trebuit să aibă rol de decizie, în timp ce Bucureștiul îi destina un rol consultativ. Toate propunerile delegației române avansate cu prilejul consfățuirii din iulie 1966 au primit din partea sovieticilor răspunsuri evazive, iar tergiversările referitoare la proiectul noului statut au continuat și în anii următori. Suspiciunile României erau întemeiate, deoarece aprobarea statutului Comandamentului Unit și a organismelor sale (FAU, Consiliul Militar etc) în forma propusă de sovietici ar fi însemnat renunțarea la unele din atribuțiile suveranității țării și, practic, punea la discreția Comandamentului Suprem al FAU a unor importante forțe din armata națională și a teritoriului românesc. Alte subiecte dezbătute în cadrul Consfățuirii au vizat propunerea de măsuri pentru asigurarea securității europene: lichidarea bazelor militare străine, amplasate în diverse țări; retragerea trupelor de pe teritoriile altor state; crearea unei zone denuclearizate; convocarea unei conferințe general-europene ce putea contribui la crearea în Europa a unui sistem de securitate colectivă (conferință care se va întruni abia în 1975, la Helsinki).

Un nou gest de „frondă” avea să-l facă Nicolae Ceaușescu în timpul unei reuniuni extraordinare a CPC, în data de 9 iunie 1967, când s-a analizat conflictul arabo-israelian, intrat în istorie cu numele de „Războiul de șase zile”. Delegația română, condusă de Ceaușescu, a avut o poziție distinctă de a celorlalți reprezentanți,

luând apărarea Israelului și opunându-se lozincii proferate de delegațiile statelor comuniste în fața cea sovietică de a distruge Israelul, considerat singurul vinovat de izbucnirea acestui conflict și denunțat ca „agresor”. În finalul consfătuirii, delegația română a fost singura care n-a semnat Declarația de la Moscova, în cuprinsul căreia era condamnată agresiunea israeliană și în care se promitea intensificarea sprijinului politic, economic și militar pentru țările arabe. Ceaușescu s-a opus sovieticilor, considerând că “dacă vom adopta declarația pe care ați propus-o, țările socialiste se vor izola de mișcarea progresistă din Occident, inclusiv de partidele comuniste occidentale”²⁸. Solicitarea de a condamna Israelul ca agresor, în condițiile în care statele arabe își propuseseră ca scop al războiului anihilarea statului israelian, contravenea flagrant poziției principale a României de recunoaștere a dreptului fiecărui stat la existență liberă²⁹.

Doi ani mai târziu, poziția reformistă a României în cadrul Tratatului avea să facă prozeleți, prin apariția faimosului document „Asupra programului de acțiune al Armatei Populare Cehoslovace” cunoscut și sub denumirea de „Memorandumul Academiei Klement Gotwald”, ai cărui principali inițiatori au fost

rectorul Academiei Militare din Praga și un alt ofițer superior din aceeași instituție. În el răzbătea dorința militarilor cehoslovaci de a câștiga dreptul unei reale independențe în elaborarea unei strategii de apărare populară, în care interesele naționale ale țării să prevaleze în fața celor ale Pactului de la Varșovia. Documentul a fost publicat în ziarul armatei cehoslovace la 2 iulie 1968, la scurtă vreme după manevrele militare din iunie ale Tratatului, și a circulat în mediile conducătoare ale celorlalte țări ale Pactului, bucurându-se de o atitudine favorabilă din partea Poloniei, Ungariei și României. Memorandumul a constituit, alături de acțiunile civice inițiate de grupul „Carta de la Praga 77”, unul din motivele principale care au determinat intervenția brutală a trupelor Tratatului de la Varșovia în această țară, în august 1968. Invazia trupelor Tratatului în Cehoslovacia s-a realizat fără convocarea de către Uniunea Sovietică a unei consfătuirii a CPC, fie ea și formală, care să permită consultări cu ceilalți reprezentanți ai alianței. Sovieticii erau conștienți că o astfel de întrunire ar fi scos mai mult ca sigur la iveală fisura adâncă din interiorul alianței, alimentată de opoziția fățișă a unora dintre membri față de

Comitetul Tehnic Militar al Pactului de la Varșovia

această încălcare brutală a însăși prevederilor Tratatului și ar fi permis Cehoslovaciei să-și susțină și să-și apere propria cauză. Ceaușescu însuși a fost luat prin surprindere, aflând de acțiunea militară din Cehoslovacia dintr-un comunicat al Agenției TASS³⁰. El a denunțat în același timp invazia, considerând-o o violare a legilor internaționale, o încălcare flagrantă a principiilor de bază ale Tratatului de la Varșovia, de neamestec în treburile interne ale altor state. Albania a obiectat, de asemenea, retrăgându-se definitiv din Pact, după șase ani de inactivitate ca membru al Tratatului (retragerea a fost oficializată în cadrul consfătuirii CPC din martie 1969).

Invadarea Cehoslovaciei a marcat accentuarea poziției distincte a României în cadrul coaliției politico-militare din care făcea parte, refuzând ca armata română să mai participe la aplicații cu trupe pe teritoriul altor state sau să admită desfășurarea pe teritoriul României a aplicațiilor cu armate membre ale Pactului, fără încheierea unor convenții prealabile, reciproce, care să asigure securitatea și integritatea statului respectiv. Potrivit protocoalelor încheiate cu fiecare stat din cadrul Tratatului, confirmate printr-un act al CPC, doar o parte a armatelor naționale era inclusă în FAU, iar pe timp de pace acestea se aflau sub comanda exclusivă a organelor militare ale țării. Un principiu afirmat de timpuriu în cadrul Tratatului și susținut cu mai multă forță după 1968, în pofida presiunilor sovietice, a fost acela al subordonării contingentului român ce făcea parte din FAU exclusiv Marelui Stat Major român și comandantului suprem, respectiv Nicolae Ceaușescu³¹. România s-a opus constant și permanent acțiunii de integrare militară, care ar fi putut afecta independența și suveranitatea statului și ar fi subordonat armata națională forurilor străine. Un alt instrument al acestei integrări, prin care se urmărea uniformizarea pregătirii cadrelor și a trupelor din armatele aliate, îl constituia Directiva anuală a comandantului-șef al Forțelor Armate Unite, pe care armata română, spre deosebire de celelalte armate din Tratat, nu a aplicat-o. Prin transpunerea în practică a acestui document, comandantul-șef al FAU își extindea autoritatea, chiar și parțial, asupra armatelor ali-

ate, în timp ce pregătirea militară a forțelor armate ar fi suportat o divizare nedorită: o parte din trupe erau antrenate conform Directivei comandantului șef, iar restul armatei după Directiva comandantului național al fiecărei țări. De aceea, integrării militare, România i-a opus în permanență principiul „cooperare și nu subordonare”, care a devenit un mod de conduită al Bucureștiului în interiorul Pactului. Astfel, s-a ajuns în situația ca armata română să fie singura armată participantă la Tratat care era condusă și subordonată exclusiv comandamentului național³².

Discuțiile privitoare la rolul CPC și al altor organisme de comandă sau de lucru ale Tratatului aveau să continue și după 1968. La consfătuirea CPC din 17 martie 1969, desfășurată la Budapesta, a fost aprobat noul Statut al FAU și al Comandamentului Unificat al Tratatului de la Varșovia și s-a creat Comitetul Miniștrilor Apărării, a cărei componență era formată din miniștrii apărării ai statelor coaliției, comandantul-suprem (șef) al FAU și șeful statului major al Comandamentului Unit. Acest organism avea ca atribuții analiza problemelor principale ale organizării, pregătirii tactice, operative și strategice, starea de operativitate și de mobilizare a trupelor și comandamentelor cuprinse în Tratat, aspecte ale infrastructurii, situația politico-militară europeană și internațională, dezvoltarea și perfecționarea FAU și, nu în ultimul rând, discutarea, aprobarea și executarea anuală a bugetului Comandamentului FAU³³.

Un alt organism important de conducere militară al Tratatului a fost Consiliul Militar al FAU, constituit la ședința din 9-10 decembrie 1969 la Moscova, în baza hotărârii CPC din martie același an, de la Budapesta. În compunerea Consiliului Militar intrau comandantul suprem al FAU, șeful de Stat Major al FAU, adjuncții miniștrilor apărării (șefii statelor majore) din statele participante la Tratat, locțiitorul comandantului suprem pentru apărare antiaeriană, al forțelor aeriene militare, al flotei maritime militare, șeful Comitetului Tehnic al Comandantului suprem al FAU (organ ce funcționa pe lângă comandantul suprem al FAU, a cărui activitate ce viza tehnica și armamentul armatelor aliate a

fost reglementată printr-o convenție specială în 1973). În atribuțiile Consiliului Militar intrau examinarea problemelor care țineau de capacitatea de luptă și starea de operativitate a FAU și de dotarea acestora cu armament și tehnică de luptă. Activitatea lui avea un caracter consultativ și se întrunea semestrial sub conducerea comandantului suprem (șef) al FAU³⁴.

Și în cursul anului 1970, România a cunoscut același drum ascendent spre dobândirea unei mai largi independențe. În acest sens, autoritățile de la București au restabilit legăturile diplomatice și economice cu țări din vest (RFG), cu China și și-au consolidat relațiile cu state din lumea a treia. Ca membru al Tratatului de la Varșovia, România a continuat politica sa de respingere față de integrarea militară în organismele militare ale alianței, pronunțându-se în același timp împotriva folosirii trupelor Pactului ca mijloc de intervenție în alte țări membre ale coaliției. Obiecțiile frecvente ale reprezentanților români au forțat Uniunea Sovietică să accepte existența diferențelor de concepție (vederi) la nivelul conducerii partidelor comuniste, în analiza unor situații aflate în desfășurare pe arena internațională. În cadrul aceleiași atitudini de neintegrare și pe fondul politicii duse de Moscova de îmbogățire și diversificare a armamentului de luptă, în care România vedea o amenințare directă la adresa suveranității și autonomiei sale, s-a decis retragerea reprezentanților români de la lucrările Comitetului Tehnic al FAU.

O privire retrospectivă asupra evoluției organismelor politico-militare ale Pactului, în special asupra activității organului suprem de conducere colectivă, care a fost CPC, ne îndreptățește să afirmăm că existența lor a fost strâns legată de permanenta intenție a Moscovei de a-și impune propriile interese și viziuni de politică externă și militară asupra partenerilor din Pact. Rigiditatea de monolit, tipic sovietică, ce caracteriza aceste instituții a fost deseori străpunsă de încercările reformatoare ale unor parteneri nu tocmai docili. Pe rând, Ungaria, Polonia, Albania, Cehoslovacia și România, prin situațiile de criză pe care le-au creat, prin atitudinea deseori sfidătoare la adresa deciziilor sau a conducătorilor sovietici ai coaliției, au pus, nu de puține ori, la

încercare unitatea și chiar existența fizică a Pactului. Chiar și în aceste condiții, structura acestor organisme nu a cunoscut modificări esențiale pe parcursul existenței organizației. De altfel, poziția adoptată de România în cadrul Tratatului nu echivala cu o negare a acestuia. Ea va rămâne membră a acestei coaliții, asumându-și până la lichidarea ei, în 1991, cu rezervele amintite, toate angajamentele ce decurgeau din prevederile actului de constituire al Tratatului de la Varșovia.

¹ *Organizația Tratatului de la Varșovia 1955-1975. Documente.*, București, 1976, p. 19.

² Arhiva MAE, fondul 9, Varșovia 3, 1955, f. 99-102.

³ Organ creat în baza art. 5 din Tratat, cu principalul scop de a aplica hotărârile Comitetului Politic Consultativ, cu privire la întărirea capacității de luptă a forțelor din cadrul coaliției.

⁴ Arhiva MAE, fondul 9, Varșovia 3, dosar 23/1965, f. 5.

⁵ Constantin Olteanu, *Coaliții politico-militare*, București, 1996, f. 207.

⁶ Petre Bărbulescu, Ion Calafeteanu și colab. (ed.), *Relațiile internaționale postbelice*, vol. I, București, 1983, p. 204.

⁷ Din 1978, denumirea de comandant-suprem a fost înlocuită cu cea de comandant-șef.

⁸ C. Olteanu, *op.cit.*, p. 207.

⁹ Operabilitatea ca alianță multinațională a Pactului n-a fost pusă în practică până în preajma anului 1961, în tot acest timp Uniunea Sovietică organizând doar un singur exercițiu militar comun.

¹⁰ C. Olteanu, *op.cit.*, p. 218.

¹¹ Constantin Olteanu, *România – o voce distinctă în Tratatul de la Varșovia. Memorii, 1980-1985* (Dialog cu Dumitru Avram), Editura Aldo, București, 1999, p. 32.

¹² Arhiva MAE, fondul 9, Varșovia 3, dosar 23/1965, f. 19.

¹³ Vezi Gheorghe Vartic, *Retragerea trupelor sovietice din România, o victorie a Bucureștilor sau o decizie a Moscovei?* în „Revista de Istorie Militară” (RIM), nr. 3/2003, pp. 1-5. Problema retragerii trupelor sovietice din România a fost supusă atenției liderului sovietic încă din 1955 de către Emil Bodnăraș, ministrul Forțelor Armate la acea dată, desemnat de Gheorghiu-Dej. Atunci reacția sovietică a fost de respingere totală, dar, în timp, aceasta a fost reconsiderată, culminând cu momentul retragerii trupelor sovietice în 1958, din propria voință a Moscovei.

¹⁴ Conjunctura favorabilă se referă la politica de destalinizare a lui Hrușciov, ameliorarea raporturilor dintre URSS și SUA, reluarea de către URSS a relațiilor cu Iugoslavia și stabilirea de relații cu RFG, rezolvarea regimului de neutralitate al Austriei etc.

¹⁵ *Tratatul de la Varșovia. Culegere de documente, 1955-1980*, București, 1981, p. 155.

¹⁶ Gheorghe Vartic, *Retragerea trupelor sovietice...* în RIM, nr. 3/2003, p. 5.

¹⁷ De fapt, ruptura dintre URSS și Albania se datorează insistenței sovieticilor de a prelua în întregime controlul bazei maritime de la Vlora, pe coasta Mării Adriatice.

¹⁸ Intervenția URSS în Albania nu s-a realizat din motive independente de dorința liderilor sovietici – inexistența unei granițe comune cu Albania, lipsa trupelor de ocupație, în general influența minimă a sovieticilor în Albania, au făcut aproape imposibilă o ripostă sovietică.

¹⁹ Mioara Anton, *1965-1967 Moscova-București, disensiuni într-o alianță a „egalilor”*, în RIM, nr. 1-2/2003, p. 22.

²⁰ Arhivele Naționale Istorice Centrale, fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dosar 15/1965, f. 97.

²¹ Pentru o detaliere a argumentelor diplomației românești de a stăvilă încercarea de extindere a Pactului în zona asiatică vezi și Mircea Serediuc, *Încercări de extindere asiatică a Pactului de la Varșovia. Cazul Republicii Populare Mongole*, în RIM 1/2001, p. 45-47.

²² Vezi mai pe larg Mircea Serediuc, *O răzvrățire epistolară a Bucureștiului față de Moscova*, în RIM, nr. 5-6/2000, p. 45-47.

²³ Decizia de înființare a unei asemenea structuri a fost supusă dezbaterii, la întrunirea CPC din 27-28 ianuarie 1956 de la Praga, fără a se concretiza. La 27-28 aprilie 1959 la Varșovia a avut loc conferința miniștrilor de Externe ai statelor participante la Tratat, la care a participat și reprezentantul Chinei, unde s-au dezbătut tratativele de la Geneva referitoare

la problema germană (tratatul de pace, chestiunea Berlinului). Vezi Petre Otu, *Dispute referitoare la crearea Comisiei de Politică Externă a Tratatului de la Varșovia*, în RIM nr. 5-6/2002, p. 43-47.

²⁴ Paul Niculescu-Mizil, *O istorie trăită*, vol. I, ediția a II-a revizuită și adăugită, Editura Enciclopedică, București, 2002, p. 18.

²⁵ Petre Otu, *Dispute referitoare la...*, în RIM nr. 5-6/2002, p. 46-47.

²⁶ Constantin Moraru, *Divergențe româno-bulgare în problema reorganizării Tratatului de la Varșovia*, în RIM, nr. 5-6/2002, p. 35.

²⁷ Acești reprezentanți echivalau cu consilierii militari sovietici de care România se debarasase în 1958: în 1966 în România exista o mică grupă de astfel de reprezentanți ai Comandamentului Suprem al FAU, comparativ cu RDG unde numărul lor echivala cu cel al unei divizii.

²⁸ Petre Otu, *Războiul de șase zile, o nouă problemă pentru Tratatul de la Varșovia*, în RIM, nr. 3/2002, p. 3-7.

²⁹ Vezi pe larg Mihail E. Ionescu, *„Războiul de șase zile” și relațiile dintre Moscova și București*, în RIM nr. 1-2/2003, p. 17.

³⁰ Vezi Mihail E. Ionescu, *The Communist Romania Cause within the Warsaw Treaty, in Romania and the Warsaw Pact – 1955-1989. Selected Documents*, edited by Dennis Deletand and Mihail E. Ionescu., București, Edit. Politeia, SNSPA, 2004.

³¹ Problema subordonării și modului de întrebuințare a forțelor române în cadrul alianței a fost ridicată încă din anii 1963, 1964, vezi Alesandru Dușu, *Cea dintâi aplicație românească la nivel de front independent și primele neînțelegeri româno-sovietice în cadrul Tratatului de la Varșovia (mai 1965)*, în RIM, nr. 5-6/2002, p. 38-39.

³² C. Olteanu, *Coaliții politico-militare*, București, 1996, p. 223-224.

³³ *Ibidem*, p. 216-217.

³⁴ *Ibidem*, p. 220.

ROMANIA IN THE WARSAW PACT EXECUTIVE STRUCTURES. FROM OBEDIENCE TO CONTESTATION

Between 1955-1970, the evolution of political and military institutions of Warsaw Pact was permanently dominated by Moscow's interests. The attempt of a country like Romania to change some of the realities within the Warsaw Pact institutions, sometimes had generated moments of tensions, crises (Czechoslovakia), testing the monolite unity of the Pact. Finally, the structure and the role of Warsaw Pact bodies couldn't be essentially changed as Kremlin already designed it.

40 de ani de la *Războiul de șase zile*

Declanșarea conflictului din Orientul Apropiat în iunie 1967 – *Războiul de șase zile*, cum avea să fie denumit ulterior – a însemnat un adevărat punct nodal al evoluției relațiilor româno-israeliene. România, țară care aparținea „blocului socialist”, dar și Pactului militar de la Varșovia, își permisesse cu trei ani înainte să aibă o conduită proprie față de Moscova prin adoptarea „Declarației din aprilie”.

În timp ce țările din spatele Cortinei de Fier au întrerupt relațiile diplomatice cu Israelul, după izbucnirea *Războiului de șase zile*, România a fost singurul stat din Estul Europei care a menținut relațiile bilaterale oficiale cu guvernul de la Tel Aviv, dovedind o atitudine de „curaj, demnitate, personalitate și independență”, cum avea să aprecieze președintele SUA de atunci. Bucureștiul a judecat corect caracterul ostilităților și a luat decizia corespunzătoare, a cărei justețe a fost apoi confirmată de istorie. Relațiile româno-israeliene au urmat o cale ascendentă, culminând, peste doi ani, cu ridicarea reciprocă a rangului reprezentanțelor diplomatice ale celor două țări la nivel de ambasadă.

Studierea și analiza raporturilor româno-israeliene din perioada istoriei recente au constituit obiective importante ale cooperării științifice dintre Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară și Departamentul de Istorie Militară al Armatei Israeliene. Aceasta s-a concretizat, în acest an, prin organizarea și desfășurarea Seminarului bilateral cu tema „*Războiul de șase zile și lecțiile sale*” ale cărui comunicări le prezentăm în paginile următoare.

RĂZBOIUL DE ȘASE ZILE ȘI RELAȚIILE ROMÂNIEI COMUNISTE CU OCCIDENTUL

general-maior (r) dr. MIHAIL E. IONESCU

Războiul de șase zile a izbucnit într-un moment când România comunistă își edifica un nou curs în politica externă, încercând să-și definească poziția pe arena internațională prin adoptarea unei poziții de sfidare a Moscovei. În intenția liderilor de la București, poziția distinctă relativ la *Războiul de șase zile* a urmărit să asigure României un loc unic în cadrul Pactului de la Varșovia.

Documentele utilizate pentru evaluarea acestui subiect au fost, aproape în totalitate, declassifi-

cate din Arhiva Ministerului Afacerilor Externe și au fost puse la dispoziție special în scopul acestui demers. Este vorba în primul rând despre o serie de telegrame trimise în România din capitalele actorilor occidentali majori implicați în conflict (SUA, Franța, Marea Britanie), care sunt relevante pentru o mai bună înțelegere a rolului asumat de România în *Războiul de șase zile*. Documentele investigate arată modul cum aceștia au înțeles, perceput și reacționat la principalele decizii adoptate de autoritățile

române pe parcursul conflictului. Am încercat, totodată, să realizăm o perspectivă comprehensivă asupra atitudinii României față de conflictul israeliano-arab din 1967. Principala focalizare a cercetării noastre a fost identificarea tendințelor politice și diplomatice majore apărute în relațiile dintre România și statele occidentale, cu accent pe cele cu Washington, Paris, Londra, precum și felul în care aceste noi poziții s-au modelat în timpul și după conflictul din Orientul Mijlociu.

Au fost, de asemenea, folosite evidențe documentare din Arhivele Naționale Istorice Centrale. Este vorba de transcrieri ale stenogramelor întâlnirilor Comitetului Central al Partidului Comunist Român, care au avut loc în anul 1967, în vederea evaluării evoluției evenimentelor din Orientul Mijlociu și a stabilirii poziției pe care statul român să o adopte.

Acest studiu este organizat în patru părți. Prima dintre ele oferă o perspectivă generală asupra politicii promovate de România în cursul anilor '60, de detașare față de Moscova. Cea de-a doua se referă la relațiile dintre România și Israel cu șase luni înaintea **Războiului de șase zile**. A treia prezintă liniile directoare majore ale diplomației românești în perioada ce a urmat **Războiului de șase zile**. În final, se prezintă câteva estimări preliminare asupra dinamicii ce a caracterizat relațiile dintre România și Occident în perioada 1967-1968.

1. Schisma româno-sovietică din anii '60

Începând din anii '60, România comunistă a lansat o politică de detașare, chiar de autonomie față de constrângerile impuse de Moscova statelor satelit. În acest fel, conducerea de la București a căutat să obțină un spațiu mai larg de manevră la nivel internațional și în relațiile cu Uniunea Sovietică. Cea mai înaltă expresie a noii orientări politice a României este considerată a fi Declarația¹ din aprilie 1964, care a marcat începutul unui nou curs al politicii externe și a influențat major întreaga politică promovată de regimul de la București până în decembrie 1989. Mulți istorici români o consideră ca fiind cel mai important act public care a pus bazele unei orientări anti-hegemonice și, implicit, anti-sovietice, în politica externă a României². Practic, documentul emis statua că principiile generale ale

politicii externe trebuie bazate pe: egalitatea în drepturi a tuturor statelor, neamestec în treburile interne, cooperare pe scena internațională, respect reciproc între state, excluderea forței și a amenințării cu forța în relațiile dintre state. Principiile de politică externă sus-menționate au fost reafirmate cu prilejul celui de-al IX-lea Congres al Partidului Comunist Român din iulie 1965.

În acest context, guvernul de la București a întreprins acțiuni menite să îmbunătățească și să întărească relațiile cu Vestul. Conducerea comunistă a României a căutat să obțină un important ajutor economic și financiar care să-i permită dezvoltarea unei politici economice independente, reducând astfel, corespunzător, influența și presiunea sovietică.

Scopul final era acela de a spori credibilitatea politică internațională, de a obține o creștere a prestigiului României pe plan intern și internațional și, prin urmare, de a întări politica de detașare față de Moscova. Se pare că liderii de la București priveau suportul occidental pentru noua lor orientare politică ca pe o pre-condiție a succesului acesteia.

Nu este mai puțin adevărat că momentul ales pentru lansarea acestei politici a beneficiat de un context internațional favorabil. La începutul anilor '60, SUA au lansat o nouă strategie în relațiile cu țările comuniste, așa-numita „*building bridges*” policy. Practic, politica americană era menită să dea un nou impuls deschiderii către Est, să intensifice, prin diferențiere, căile de comunicare cu țările-satelit ale Uniunii Sovietice din Europa de Est și să accelereze procesul de destindere europeană. Relevanța noii strategii politice americane față de Est și impactul său pe termen lung nu au scăpat politicienilor de la București.

În anii care au urmat, conducerea României a luat o serie de decizii la nivel internațional cu scopul clar de a-i convinge pe politicienii occidentali de credibilitatea strategiei asumate și de angajamentul său de a o implementa, indiferent de reacțiile Moscovei. De aceea, atitudinea României referitoare la conflictul israeliano-arab din 1967 trebuie să fie privită în acest context și, în mare măsură, justificată de motivele și rațiunile enumerate mai sus.

2. Relațiile româno-israeliene în perioada premergătoare *Războiului de șase zile*

Potrivit documentelor disponibile, pe parcursul anului 1967, înainte de izbucnirea conflictului, agenda politică a relațiilor dintre Tel Aviv și București a inclus următoarele priorități majore: obținerea sprijinului israelian pentru candidatura ministrului de Externe al României, Corneliu Mănescu, la președinția celei de a XXII-a Adunări Generale a ONU; finalizarea unui acord de schimb bilateral; deschiderea unui canal de comunicare între Israel și China; creșterea nivelului de reprezentare diplomatică a Israelului în România³.

Candidatura lui Corneliu Mănescu la postul onusian era de o importanță deosebită pentru conducerea comunistă a României, fiind înțeleasă ca un instrument pentru sporirea prestigiului internațional și recunoașterea noului curs politic promovat de București în interiorul blocului comunist. Guvernul israelian a făcut cunoscut de la bun început sprijinul său pentru candidatura românească.

Astfel, la 9 ianuarie 1967, ministrul israelian la București, Eliezer Doron, i-a comunicat lui Vasile Gliga, locțiitorul ministrului român de Externe, că decizia israelienilor de a sprijini candidatura lui Mănescu răspundea unor considerații de importanță deosebită. În primul rând, corespunde principiului succesiunii de zone geografice și de sisteme social-politice pentru o asemenea poziție. Potrivit oficialului israelian: „Israelul este și el o țară socialistă, indiferent dacă este considerat ca atare sau nu. Poporul israelian este un popor de muncitori; acest lucru este atestat și de faptul că peste 70% din populație este inclusă în sindicate. Apoi, mai mult de 65% din producția agricolă provine din sectorul cooperatist (...). Când este vorba de a categorisi o țară sau alta, în zilele noastre, se renunță într-o măsură tot mai mare la delimitarea rigidă în alb și negru. Se are tot mai mult în vedere că fizionomia politică a lumii este policromă și apoi, chiar de la alb la negru există o mare gamă de nuanțe”⁴. Pe parcursul sus-amintitei discuții, E. Doron a menționat, drept o a doua considerație, înalta apreciere pentru atitudinea politică a României, afirmând că Israelul „admira politica

Ministrul israelian la București, Eliezer Doron, afirma că "Israelul admiră politica externă a României"

externă a României, precum și maniera în care ministrul de Externe [Corneliu Mănescu – n.a.] știe să o coordoneze”⁵.

Conform acestei poziții, în ajunul **Războiului de șase zile** israelienii au abordat în mod repetat autoritățile române, exprimându-și angajamentul de a utiliza propria rețea de conexiuni și relații pentru a influența și alte țări să sprijine candidatura lui Corneliu Mănescu.

E. Doron a informat autoritățile române că „Israelul are numeroase relații/conexiuni și posibilități pe arena internațională (...), iar guvernul israelian se oferă să facă uz de aceste relații spre a influența, dacă se va considera necesar [de către guvernul României – n.a.], și alte țări să sprijine candidatura ministrului român al afacerilor externe”. E. Doron a citat relațiile pe care Israelul le are în Europa și SUA, în America Latină și Africa, menționând că ministrul israelian de Externe, A. Eban, este bun prieten cu Arthur Goldberg, reprezentantul SUA la ONU. La 1 februarie 1967, E. Doron i-a spus lui Mircea Malița, ministrul adjunct al Afacerilor Externe, că SUA au abordat Israelul pentru a

afla dacă acesta sprijină candidatura românească. Tel Aviv-ul a răspuns că există deja un acord scris în acest sens. În plus, a făcut cunoscut faptul că Israelul a respins deschis alternativa la candidatură venită din partea Guatemalei. De fapt, Israelul s-a oferit să acorde sprijin României în vederea stabilirii unor relații de apropiere față de Vest și să contribuie la sporirea vizibilității sale internaționale, prețuindu-i politica externă curajoasă.

Intensificarea relațiilor economice prin încheierea unor acorduri comerciale a constituit un alt considerent important pentru ambele părți. În ianuarie și februarie 1967, E. Doron a avut convorbiri multiple cu miniștrii români ai agriculturii, comerțului exterior, educației și finanțelor. Oficialul israelian a prezentat interlocutorilor săi câteva propuneri menite să contribuie la îmbunătățirea și dezvoltarea relațiilor economice bilaterale. Potrivit lui E. Doron, „țara sa dorește să colaboreze cu România în cele mai variate domenii”, inclusiv prin utilizarea prietenilor „din SUA, America Latină, Europa care ar putea să ajute România în dezvoltarea relațiilor sale în domeniile comercial, politic sau al relațiilor și aceasta nu numai în sectorul privat, ci și în unele instituții de stat”⁶. La 28 februarie 1967, E. Doron a avut o întâlnire cu C. Mănescu. În timpul întâlnirii, E. Doron i-a cerut interlocutorului să analizeze posibilitatea ca miniștrii israelieni ai afacerilor externe și comerțului să efectueze vizite neoficiale în România. Câteva săptămâni mai târziu, ministrul israelian la București a prezentat Ministerului Afacerilor Externe o listă cu problemele economice, politice, culturale a fi luate în considerație de ambele părți pentru a impulsiona relațiile bilaterale. Autoritățile române au răspuns pozitiv.

Toate aceste evenimente, care au demonstrat interesul Israelului în dezvoltarea relațiilor româno-israeliene, au ridicat o altă întrebare: ce aștepta Israelul să obțină în schimbul acestui ajutor oferit României? În acest stadiu al cercetării pot fi identificate câteva răspunsuri. În primul rând, a existat un interes major al Israelului de a obține sprijinul României pentru deschiderea unui canal diplomatic cu China. Această abordare din partea Israelului poate fi văzută ca o recunoaștere a rolului Bucureștilor în lumea

comunistă. În al doilea rând, autoritățile israeliene au căutat în mod constant să obțină acordul României în vederea ridicării gradului de reprezentare diplomatică a Israelului la București la nivel de ambasadă. În al treilea rând, dar nu ultimul ca importanță, Israelul căuta un interlocutor care să dorească să asculte și să înțeleagă pozițiile proprii asupra conflictului din Orientul Mijlociu.

În ceea ce privește interesul Israelului pentru China, este relevantă declarația făcută de E. Doron lui C. Mănescu în timpul sus-menționatei întâlniri din februarie 1967: „În viața politică a Israelului există o problemă foarte gravă în ceea ce privește relațiile cu R. P. Chineză. Israelul a fost una din primele țări (a cincea) care, în 1951, a recunoscut R. P. Chineză. Israelul nu a avut niciodată relații cu Taiwanul și cu Cian Kai-și. Totuși, R. P. Chineză are, pentru a exprima delicat acest lucru, o atitudine foarte negativă față de Israel și aceasta nu este just. Israelul este deosebit de interesat să stabilească relații cu R. P. Chineză (...) și ar fi recunoscător dacă ar fi posibil să primească un ajutor din partea României în această privință”⁷. Mănescu a răspuns că „România, care are un mare respect pentru fiecare țară, nu se poate erija în sfātuitor. Partea română ar putea, cu o ocazie oarecare, să transmită părții chineze cele spuse de E. Doron; partea română nu are dreptul să ascundă chinezilor acest lucru”⁸. E. Doron a folosit drept explicație pentru relele relații existente între Israel și R. P. Chineză „relațiile chino-arabe”.

Al doilea punct de interes se referă la nivelul de reprezentare diplomatică a statului Israel în România. De multe ori, de la prima sa întâlnire cu autoritățile române, E. Doron a ridicat problema ridicării acestui nivel. Printre motivele invocate în acest sens, E. Doron a menționat problema sensibilă a egalității cu omologii săi din alte țări.

În plus, israelienii au căutat să convingă partenerii români de justetea cauzei lor. De aceea, în timpul întâlnirii sale cu M. Malița (1 februarie 1967), E. Doron a menționat că „deși țările vecine pot avea unele probleme divergente, ceea ce se întâmplă în zona Israelului este o tragedie. Situația este ambiguă: nu este nici război, nici pace”. El a adăugat că „istoria contemporană a

acestei țări este extrem de zbuciumată și israelienii obișnuiesc să glumească cu amărăciune spunând că Israelul ar putea fi primul în lume în exportul de probleme și pietre”⁹. În timpul întâlnirii cu Gheorghe Apostol, prim vice prim-ministru (10 martie 1967), E. Doron a subliniat „soarta tragică a țării sale. Israelul nu este membru al niciunui pact militar și nu are nicio bază militară străină pe teritoriul său. Este o țară iubitoare de pace, lucru dovedit și de faptul că are relații cu toate țările din Europa, cu excepția Spaniei lui Franco, iar dintre cele 120 de țări membre ale ONU, are foarte bune relații cu peste 90 dintre ele, nereușind însă să se împace bine cu țările arabe, care nu-l recunosc ca stat și creează tensiuni la granițele sale. Acesta este motivul pentru care dorește să atragă bune sentimente și înțelegere din partea României pentru Israel”. În acest context, E. Doron a apreciat curajul dovedit de România prin stabilirea relațiilor diplomatice cu Republica Federală a Germaniei¹⁰ și a adăugat că „unor mari puteri nu le-a convenit acțiunea României și, în general, marile puteri nu sunt dispuse să țină cont decât de propriile lor interese. De aici, necesitatea ca țările mici să se ajute între ele, spre a-și promova punctele de vedere, acest lucru asigurându-le într-o și mai mare măsură participarea la rezolvarea problemelor în care sunt implicate și interesele lor”¹¹.

3. Principalele linii directoare ale diplomației românești în perioada post-război

România a avut o abordare pro-activă față de conflictul arabo-israelian din iunie 1967, care, neașteptat, dar nu inexplicabil, a fost apropiată de poziția Vestului, alta decât cea sovietică. Acest fapt a creat o presiune puternică asupra regimului de la București, amenințând supraviețuirea echipei de conducere în frunte cu N. Ceaușescu.

De la începutul conflictului, la 6 iunie 1967, Bucureștiul, contrar poziției adoptate de aliații Pactului de la Varșovia, a subliniat importanța rezolvării conflictului prin negocieri. Situația a devenit tensionată în timpul întâlnirii liderilor de stat și de guvern din unele țări socialiste (Bulgaria, Cehoslovacia, R. D. Germană, Iugoslavia, Polonia, România, Ungaria și URSS)

desfășurată la Moscova la 10 iunie 1967. Reuniunea de la Moscova era menită să ofere platforma politică oficială pentru exprimarea poziției referitoare la conflict ce avea să fie adoptată de toate țările socialiste prezente. În fapt, această platformă era expresia dorinței Moscovei menită să ofere sprijin statelor arabe împotriva Israelului. N. Ceaușescu a refuzat să se supună dictatului sovietic și a adoptat o poziție diferită, contrară celei asumate de aliații săi. Delegația română a refuzat să semneze declarația comună elaborată la sfârșitul întrunirii, care prevedea sprijinirea țărilor arabe și condamnarea Israelului ca stat „agresor”. Rezistența Bucureștilor de a urma calea trasată de Moscova a izolat România de ceilalți aliați. Situația s-a înrăutățit după ce conducerea României comuniste a aprobat, la 11 iunie 1967, un document prin care făcea cunoscută poziția oficială adoptată de România față de cele două părți implicate în conflict. Practic, declarația oficială chema la încetarea ostilităților, afirmând dreptul la existență al tuturor țărilor din regiune, așadar inclusiv al Israelului.

În principiu, poziția României pe timpul crizei din 1967 a fost rezultatul câtorva considerente evaluate la București: interesele contradictorii ale marilor puteri erau principalele obstacole în rezolvarea pașnică a conflictului din Orientul Mijlociu; situația internă din țările arabe beligerante și rezistența Israelului împiedicau rezolvarea conflictului; scindarea sovieto-chineză împiedica o poziție internațională comună a taberei mondiale comuniste în abordarea problematicii arabo-israeliene.

O examinare succintă a chestiunilor sus-menționate, bazată pe documente recent declassificate, permite să identificăm câteva caracteristici majore ale „jocului puterii” dintre principalii actori implicați în regiune, așa cum a fost văzut de la București.

O analiză elaborată de Ministerul Afacerilor Externe în mai 1968, susținea că: „URSS duce o politică activă în această zonă a lumii, reușind să exercite influența asupra țărilor arabe împotriva Israelului și chiar a intereselor acestor țări. Exploatând sentimentele naționaliste ale arabilor, ca urmare a acestui conflict, URSS a reușit să pătrundă din punct de vedere strategic nu

numai cu armamente, dar și cu flota militară în regiune. Dacă, în trecut, nave militare sovietice (puține la număr) făceau unele vizite în porturile arabe, de la conflict încoace circa 60 de nave militare au acces și facilități portuare în trei porturi din R.A.U., două porturi din Siria, în câte un port din Yemen și Somalia și încearcă pe toate căile să pătrundă și în Aden.

Acordarea de ajutoare militare (armamente) nu se dau numai țărilor arabe «prietene», dar și celor reacționare ca Iordania și Arabia Saudită dacă acestea le-ar cere. Dată fiind această politică de penetrare strategică militară în Orientul Apropiat, URSS este conștientă că o rezolvare a conflictului arabo-israelian ar determina pe arabi să renunțe la ajutoarele militare sovietice și astfel să piardă influența din aceste țări. Așa se explică de ce R.A.U. a renunțat, fără a da vreo explicație, la restabilirea relațiilor diplomatice cu SUA. Cu toate că emisarul SUA, Eugene Black, fostul președinte al Băncii Mondiale, asigurase R.A.U. de ajutoare în dolari, în luna februarie a.c., președintele Nasser ceruse scuze SUA pentru declarațiile antiamericane din timpul conflictului din iunie 1967 și astfel stabilirea relațiilor diplomatice era ca și rezolvată, tratativele au fost întrerupte în martie a.c. fără a mai fi reluate până în prezent.

Din punct de vedere tactic, URSS vede rezolvarea conflictului prin intermediul căilor politice, înțelegând prin aceasta exercitarea de presiuni asupra Israelului pentru a-și retrage trupele și, totodată, să creeze iluzii țărilor arabe că

este posibilă realizarea acestui deziderat, urmând ca după aceea conflictul dintre părți să revină la situația premergătoare lui iunie 1967¹².

În privința SUA, se aprecia ca au interese strategice și economice în regiune și că „poziția sa nu este prea departe de cea sovietică”. Dacă strategic, SUA au pierdut ceva din influența lor în unele state arabe, economic exercită încă o influență puternică în întreaga regiune. În ceea ce privește Israelul, SUA au destulă influență pentru a modera această țară și a-i revitalizeza poziția în rândul statelor arabe, astfel încât să o „slăbească pe cea sovietică”. O concluzie foarte interesantă este aceea că „tactic, SUA și URSS își coordonează acțiunile în mod tacit și, atâta timp cât conflictul nu depășește anumite limite, interesele celor «doi mari» converg. Singura îngrijorare a SUA este că sovieticii vor prinde serioase rădăcini în Orientul Apropiat și, în raport cu aceasta, ele își intensifică acțiunile politice pentru a diminua influența sovietică și de a păstra un *statu-quo* în Orientul Apropiat¹³.

Cât despre statele comuniste, este menționat că toate, cu excepția României și Albaniei, au „adoptat aceeași poziție ca și URSS, au calificat Israelul «agresor» și au rupt relațiile diplomatice cu această țară (...). R. P. Chineză, care nu recunoaște existența statului Israel, are o poziție ca și statele arabe, de distrugere a acestui stat. În ultimele luni, R. P. Chineză n-a mai făcut niciun fel de declarații în favoarea arabilor, pe motiv că au acceptat întâlnirile cu reprezentantul special al secretarului general ONU. Sprijină nemijlocit

**Ministrul de
externe al
României,
Corneliu
Mănescu,
a beneficiat de
sprijin israelian
în obținerea
președinției
celeia de-a XXII-a
Adunări
Generale a ONU**

Siria care nu recunoaște rezoluția din 22 noiembrie 1967. În ultimă instanță rămâne tot celor două mari puteri (URSS și SUA) să influențeze în mod pozitiv țările în conflict în vederea rezolvării lui”¹⁴.

În privința statelor arabe, analiza MAE afirmă că situația lor internă ar putea împiedica acțiunile menite să identifice o soluție pașnică a conflictului. Spre exemplu, Siria și Algeria nu recunosc existența Israelului și sunt împotriva întreprinderii oricărei acțiuni pentru stabilirea de contacte, chiar și în manieră indirectă, cu Israelul. Ele se pregătesc pentru un nou conflict, economiile lor fiind folosite în acest scop (distrugerea Israelului). Siria sprijină organizația Al Fatah care întreprinde raiduri în Israel din Iordania. Pe de altă parte, Republica Arabă Unită și Iordania au acceptat Rezoluția ONU din 22 noiembrie 1967, dar conform propriei interpretări. Economia Egiptului este în stare foarte proastă, iar președintele Nasser încearcă să-și restabilească autoritatea promovând măsuri, dar „este aproape imposibil pentru el să întreprindă acțiuni moderate pentru a găsi o soluție pașnică a conflictului”, deoarece a alimentat naționalismul timp de 20 de ani în opinia publică și „este legat foarte mult de politica sovietică în Orientul Apropiat”. Iordania, care depinde de sprijinul SUA și al Marii Britanii, ar înclina pentru o soluționare pașnică, dar a fost împinsă către o poziție rigidă de statul Israel, care „a pedepsit” Iordania pentru raidurile întreprinse de Al Fatah. Atât în Republica Arabă Unită, cât și în Iordania nu există „forțe progresiste” care să acționeze pentru soluționarea pozitivă a conflictului. Alte țări arabe contribuie, pozitiv sau negativ, la conflict în funcție de interesele proprii. Arabia Saudită nu-l sprijină pe Nasser, ca urmare a poziției acestuia față de Yemen și este de asemenea îngrijorată de prezența trupelor irakiene în Iordania. Conducătorii Arabiei Saudite, Siriei, Tunisiei și chiar Algeriei „cu toate că nu se înțeleg între ei, au satisfacție despre situația în care se găsește Nasser, președintele conducător al lumii arabe. Totodată, țările arabe cu orientare de dreapta se împotrivesc prezenței sovietice în Yemen și în Mediterana, prezență înlesnită de R.A.U. și Siria”.

Cât despre Israel, această țară a avut „o situație economică precară”. Atacurile Al Fatah creează panică în rândurile populației. În cadrul conducerii israeliene sunt evidențiate trei orientări: (ele nu sunt menționate) și de asemenea „forțele progresiste nu se ridică la nivelul răspunderii de care ar trebui să dea dovadă într-o situație atât de delicată care s-a creat în urma conflictului armat”.

Referitor la dezbinarea chino-sovietică, analiza menționează că „disensiunile chino-sovietice, interesele diferite ale acestor două mari puteri socialiste în lumea arabă, lipsa de unitate din cadrul lagărului socialist nu au dus la o unitate de vederi în ceea ce privește conflictul arabo-israelian. Numai puține partide comuniste au spus în mod cinstit și cu curaj arabilor și Israelului adevărul adevărat și i-au sfătuit să caute soluții pentru a crea un cadru de discuții și de a ajunge la înțelegere și conviețuire pașnică în Orientul Apropiat”.

Rezoluția Consiliului de Securitate din 22 noiembrie 1967 a permis României să-și reafirme punctul de vedere în chestiunea Orientului Apropiat. Potrivit dovezilor documentare declassificate din arhivele MAE, liderii români au abordat documentul ONU într-o manieră pozitivă, fiind considerat ca un „remarcabil succes” al ONU și al țărilor care priveau conflictul cu „luciditate, imparțialitate și principialitate”. A fost apreciat preambulul documentului ONU care subliniază „inadmisibilitatea achiziționării unor teritorii prin război” și „necesitatea de a se acționa pentru o pace justă și trainică, care să permită tuturor statelor din această regiune să trăiască în securitate”. Interpretările diferite permise de rezoluție merg de la „retragerea forțelor armate israeliene din teritoriile ocupate” până la recunoașterea suveranității, integrității teritoriale și a independenței politice a tuturor statelor din regiune. Semnificativă este și observația Bucureștiului conform căreia până și cei care au calificat conflictul drept o „agresiune a Israelului”, și anume țările Pactului de la Varșovia, au votat pentru rezoluție.

În fond, la București se evaluează că rezoluția Consiliului de Securitate al ONU a dovedit „via-

bilitatea” orientarilor diplomației românești în contextul conflictului. Mai mult, o analiză a MAE estima că „la însăși elaborarea și adoptarea rezoluției un rol important l-au jucat consultările și discuțiile pe care președintele Adunării Generale [C. Mănescu – n.a.] și delegația română le-au avut cu factorii de care a depins realizarea ei”¹⁵.

România a jucat de asemenea un important și activ rol în cadrul Pactului de la Varșovia. Există unele analize și evaluări ale MAE care consideră că datorită eforturilor României a fost adoptată Declarația din decembrie 1967 a membrilor Pactului de la Varșovia. Este vorba despre conferința de la Varșovia a miniștrilor afacerilor externe din unele țări socialiste europene, desfășurată în decembrie 1967, care a luat în discuție problema Orientului Apropiat. Documentul adoptat cu acea ocazie sublinia: „necesitatea unei soluționări pașnice a situației din Orientul Apropiat fiind menționată în acest sens chiar și rezoluția Consiliului de Securitate al ONU din noiembrie 1967”. Potrivit autorului analizei MAE, la Varșovia s-a observat o evoluție a poziției adoptate de țările socialiste, care chema la soluționarea pașnică pe cale politică a conflictului, Israelul nefiind considerat un agresor, iar rezoluția Consiliului de Securitate al ONU fiind larg acceptată. Este inutil de menționat că autorul a subliniat cu mândrie că „țările frățești care, în iunie 1967, au criticat România pentru poziția ei, după câteva luni au trebuit să recunoască că au greșit”¹⁶.

Pe de altă parte, unele documente arată o oarecare nemulțumire a diplomației române din cauza faptului că partea israeliană a prezentat într-un mod exagerat unele acțiuni româno-israeliene și, drept urmare, țările arabe precum Siria și Irak „privesc România cu suspiciune”. În plus, s-a adăugat „activitatea unor partide comuniste frățești care ponegresc poziția țării noastre față de conflictul din Orientul Apropiat”¹⁷.

În ciuda unor astfel de critici, poziția României a câștigat tot mai multă credibilitate pe scena internațională. Multe țări au privit pozitiv activitatea României relativ la conflict și au fost de asemenea unele voci – exclusiv din Vest – care au cerut ca România să joace un rol de mediator, înlocuind chiar misiunea Jarring.

Există dovezi că o asemenea dorință a fost exprimată nu mai târziu de 7 iunie 1967. În timpul prânzului oferit de Departamentul de Stat al SUA ambasadorului României la Washington, P. Bălăceanu, cu ocazia încheierii misiunii sale, E. Rostow, consilier apropiat al lui Dean Rusk, „după ce a vorbit în termeni elogioși despre politica constructivă urmată de guvernul nostru pe plan internațional și despre calitățile pe care tovarășul ministru C. Mănescu le-a dovedit în aplicarea acestei politici, a exprimat părerea că România ar putea juca un rol important în medierea stingerii conflictului din Orientul Mijlociu”. Diplomatul american a adăugat o invitație pentru C. Mănescu de a face o oprire la Washington (el aflându-se în Alaska la acea vreme) „pentru un schimb de opinii pe această temă”. În răspunsul său, P. Bălăceanu a subliniat că inițierea unei acțiuni de mediere înseamnă ca toate țările beligerante să ceară un asemenea rol, iar până acum România nu a căutat asemenea responsabilități și poate nu o va face nici în viitor, fără a fi solicitată de părțile implicate și fără o atentă considerare a problemei în ansamblu¹⁸.

Au urmat, după aceea, alte luări de poziții privind posibilitatea de a proiecta România în rolul de mediator în conflict, eventual pentru a înlocui misiunea Jarring.

4. România și Vestul în 1967-1968: o evaluare preliminară

Evoluția relațiilor româno-sovietice, în timpul conflictului din 1967, din Orientul Apropiat este o altă provocare ce ar trebui luată în considerare. Documentele recent declassificate din arhivele României vin să aducă aspecte noi, semnificative în acest sens. Câteva exemple vorbesc de amploarea complexității acestei probleme. Potrivit unui asemenea document, la 6 iunie 1967, Leonid Brejnev, liderul sovietic, a cerut ambasadorului român la Moscova, într-o întrevedere, să transmită Bucureștilor: a) În Orientul Apropiat este război de ieri; el a avut o conversație telefonică cu N. Ceaușescu și a înțeles că „și tovarășii români vor întreprinde măsuri pentru dezangajarea trupelor celor două părți aflate în conflict”. Brejnev spera că, la ONU, Consiliul de Securitate va adopta o rezoluție în

acest scop și, pe o asemenea temă, el a avut discuții cu SUA, Marea Britanie, Franța și alte state, inclusiv cu cele arabe. Brejnev a subliniat că are în vedere adoptarea unei rezoluții care să prevadă retragerea trupelor pe aliniamentele anterioare izbucnirii ostilităților, așa cum cereau arabii; b) Brejnev îl informa pe N. Ceaușescu că URSS și Partidul Comunist Polonez au luat inițiativa de a adresa o scrisoare Chinei cu propunerea de a organiza o întâlnire comună în care să se discute „calm, în liniște... la orice nivel” numai despre războiul din Vietnam, fără a atinge alte probleme.

Ceaușescu a considerat că în locul unei scrisori colective este mai potrivit ca fiecare partid comunist să trimită individual o asemenea scrisoare Chinei. Brejnev i-a răspuns ambasadorului român că numai liderul de la București ia în considerare o asemenea procedură, ceilalți fiind în favoarea unei scrisori colective. Liderul sovietic a menționat caracterul extrem de confidențial al problemei și a exprimat speranța că România va trimite o scrisoare Beijingului în nume propriu. Brejnev a adăugat că Uniunea Sovietică face tot posibilul pentru a păstra unitatea lumii comuniste deoarece „aceasta este singura armă care-i poate reține pe americani”; c) ambasadorul român i-a înmănat lui Brejnev o scrisoare din partea lui Ceaușescu referitoare la Comandantul Suprem al Forțelor Armate ale Pactului de la Varșovia. După citirea scrisorii, Brejnev a spus că „a primit cu satisfacție acest răspuns și este recunoscător pentru scrisoare”. Ceaușescu i-a comunicat telefonic că agreează ideea ca un mareșal sovietic să fie desemnat comandant al Forțelor Armate Unite. Brejnev a încheiat conversația spunând că ultimele două zile au fost „îngrozitoare” având repetate întâlniri ale Biroului Politic în care a fost evaluată corespondența și s-a căutat adoptarea unor poziții față de evoluția situației¹⁹. Așadar, se poate concluziona că pe masa tratativelor româno-sovietice se aflau cel puțin două probleme cu mare potențial de divergență: numirea Comandantului Suprem al Forțelor Armate ale Pactului de la Varșovia (România a cerut în repetate rânduri să fie aplicat principiul rotației) și organizarea unei întâlniri între partidele comuniste din Europa și Partidul Co-

munist din China. În continuare, după 24 de ore, ambasadorul român la Moscova, T. Marinescu, a fost convocat la Ministerul Afacerilor Externe de V. V. Kuznețov, prim adjunct al ministrului, „împreună cu ambasadorii Bulgariei, Cehoslovaciei, Germaniei de Est, Poloniei și Ungariei”. Aceștia au fost informați despre evoluția conflictului israeliano-arab și s-a subliniat că Israelul se face vinovat de agresiune, provocând prin acțiunile sale agravarea situației. Stoparea războiului presupune exercitarea de presiuni asupra Israelului pentru a pune capăt acțiunilor sale. După informare, Kuznețov a răspuns la întrebări, printre care și la una referitoare la ce va face URSS dacă Israelul nu va înceta acțiunile militare. Kuznețov a răspuns că nu există alte declarații secrete ale Moscovei decât cele oficiale și că nu există vreo declarație conform căreia URSS va recurge la forța militară dacă SUA vor face aceasta, după cum menționa media franceză²⁰. Două zile mai târziu, la 10 iunie 1967, T. Marinescu a fost chemat, din nou, la Ministerul Afacerilor Externe (în jurul orei 15.00), împreună cu ambasadorii Bulgariei, Iugoslaviei, Vietnamului, Poloniei și Mongoliei, pentru a fi informați că guvernul sovietic a decis să întrerupă relațiile diplomatice cu Israelul. Kuznețov a adăugat că problema este clară, „urmare a întâlnirii de ieri dintre liderii țărilor socialiste”, și a cerut ca decizia sovietică să fie comunicată guvernelor respective „fiecare dintre ele urmând să procedeze după cum crede de cuviință”²¹.

Decizia Moscovei a accelerat desfășurarea evenimentelor. Prin urmare, la 12 iunie, ambasada României a fost vizitată de I. A. Voronțov, secretar al Asociației de prietenie sovieto-română, care s-a interesat de atitudinea României la cerea membrilor acesteia, îngrijorați de faptul că România nu a semnat Declarația din 10 iunie 1967. Principalele sale întrebări au fost: dacă România nu se află sub influența Chinei? De ce România, ca membră a Pactului de la Varșovia, nu a semnat, în timp ce Iugoslavia, care nu era membră, a semnat? A menționat apoi că declarația României nu califică Israelul ca agresor și nu promite sprijin țărilor arabe. Potrivit raportului ambasadei, după discuții, vizitatorul sovietic s-a convins de corectitudinea poziției României

deoarece „este o mare prostie să sprijini un stat în condițiile actuale pentru a lichida alt stat”²². Conform procedurilor „diplomatice” obișnuite între Moscova și statele satelite, această vizită poate fi echivalentă cu un avertisment major la adresa conducerii României.

Pentru a evalua temperatura relațiilor bilaterale după **Războiul de șase zile**, se cuvin subliniate următoarele: Moscova a început să suspecteze conducerea României de dezertare din tabăra sovietică, sub influența Chinei comuniste, care este aproape un inamic ideologic; în al doilea rând, la Moscova exista un interes deosebit pentru poziția României, dar numai interlocutorii vestici ai României o considerau ca „principală, obiectivă, rațională”, România fiind „singura țară socialistă care ține cont de interesele tuturor popoarelor implicate în conflict”; și în al treilea rând, Moscova suspecta România că înclină către țările capitaliste, producând o breșă în unitatea imperiului său european²³. În adoptarea unei asemenea atitudini, Kremlinul s-a aflat sub influența reprezentanților țărilor arabe care au adoptat poziții extremiste și rigide, în special diplomații Algeriei, Siriei, și parțial cei ai Irakului²⁴.

Principalele state occidentale au reacționat într-o manieră pozitivă la acțiunile României. Aprecierile făcute de numeroși oficiali occidentali cu privire la comportamentul României, cuprinse în telegramele trimise la București de către reprezentanții români în capitalele vestice, sunt relevante în acest sens.

Trebuie menționate reacțiile americane la declarația oficială făcută de Partidul Comunist Român la 10 iunie 1967, care a propulsat practic poziția distinctă a României față de conflictul din Orientul Apropiat. C. Frankel, asistent al Secretarului de Stat american, a menționat că declarația României arată „luciditate” și dorința de pace internațională și cooperare²⁵. Pe 13 iunie 1967, B. Klosson (director în Departamentul de Stat american) a mărturisit lui O. Popescu, funcționar al ambasadei române, că „admiră atitudinea României”, care a adoptat o „poziție distinctă și particulară în conflictul din Orientul Apropiat”. Oficialul american a adăugat, de asemenea, că a fost surprins de atitudinea Iugoslaviei care nu a fost capabilă să formuleze o

poziție proprie corectă, întorcându-se cu 18 ani înapoi și semnând o declarație concepută de alții, un indiciu că SUA consideră acum că România a înlocuit Iugoslavia ca țară comunistă independentă²⁶.

Altă telegramă trimisă de Washington a abordat impactul discursului lui Ion Gheorghe Maurer la ONU, subliniind faptul că mass-media americane comentează insistent poziția adoptată de prim-ministrul român. Media evidențiază faptul că România nu a considerat Israelul agresor, fiind prima țară comunistă care adoptă o asemenea poziție, și a cerut în mod repetat retragerea forțelor israeliene din teritoriile ocupate, iar împreună cu Suedia – o țară neutră, dar capitalistă – a cerut țărilor arabe și Israelului să-și „reglementeze neînțelegerile prin negocieri directe, pașnice”. Potrivit mass-media americane, prin poziția sa, România „a rupt liniile blocului sovietic”. Prin contrast, media americană nu comentează celelalte discursuri comuniste susținute la ONU, „menționând doar că acestea au repetat poziția sovietică”²⁷.

În concluzie, s-a considerat că „poziția și acțiunile țării noastre față de situația din Orientul Apropiat au fost apreciate pozitiv de oamenii americani, de diplomații acreditați la Washington, de oamenii de presă și cetățenii simpli din SUA”. Cotidianul „American Banker”, unul dintre principalele ziare economice, a trimis o scrisoare ambasadei menționând „independența arătată de guvernul român la Națiunile Unite” și a propus să editeze un supliment despre România. De asemenea, publicația „America”, știută ca având o atitudine ostilă României, a publicat un articol despre „săptămâna națiunilor captive”, în care România nu a fost menționată. Un semn important al schimbării în atitudinea SUA față de România este menționat într-o altă telegramă sosită de la Washington: „condamnarea severă de către țara noastră a imperialismului american nu a fost abordată de către interlocutorii americani în discuțiile pe care le-am avut până acum. Atât direct, cât și indirect, oficialitățile americane au ținut să ne transmită aprecieri pozitive asupra politicii noastre”²⁸.

Trebuie totodată menționat că Bucureștiul a cerut diplomaților din Washington să trimită

analize asupra problemelor care ar putea avea implicații asupra României și „evaluări relativ la poziția pe care țara noastră ar trebui să o adopte și, eventual, sugestii de acțiuni”. Un asemenea interes exprimat poate sugera grija Bucureștiului de a nu deteriora poziția deja câpătată în SUA după **Războiul de șase zile**. Politica externă a României este dezvoltată de acum înainte cu un ochi la reacția Washingtonului. Un asemenea raport, trimis de ambasada română (biroul) din Washington, referitor la activitatea desfășurată în 1967, a menționat că exista o diferență în relațiile politice bilaterale „favorizate de atmosfera general pozitivă a României în SUA” și de relațiile economice a căror dezvoltare a fost însă blocată de războiul din Vietnam, de practicile discriminatorii în relațiile cu țările socialiste, și de asemenea de o serie de factori legați de alegerile prezidențiale²⁹.

În ceea ce privește dinamica relațiilor dezvoltate între București și Londra, sub impactul conflictului din Orientul Apropiat, se cer subliniate câteva aspecte. Astfel, până la 26 iunie 1967, în Marea Britanie au fost publicate circa 30 de articole referitoare la poziția adoptată de România față de sus-menționatul conflict. Toate aceste produse media au arătat că România are o poziție care este „în multe privințe foarte diferită de a Moscovei”; că Bucureștiul vrea să fie „neutru între arabi și Israel”, că România „este singurul stat comunist din estul Europei care are o atitudine imparțială în războiul arabo-israelian”. „The Times” și „The Guardian” au menționat special că România s-a adresat ambelor părți pentru soluționarea pașnică a conflictului. „The Observer” (17 iunie 1967) a scris că decizia României este în acord cu linia independentă adoptată de guvernul României de la începutul războiului³⁰. Totodată, discursul premierului român Ion Gh. Maurer la ONU a fost calificat de media britanică drept „senzațional” (TV-ITV, 23 iunie), sprijinind „dreptul Israelului la existență”. „The Times” a subliniat că poziția României este apropiată de „*building bridges*” policy urmată de unele țări neutre în discuțiile confidențiale. De asemenea, a menționat posibilitatea ca o personalitate română să-și asume rolul de mediator în acest conflict³¹.

Lajos Lederer, ziarist la „The Observer”, a afirmat că în următorii 3-4 ani ziarul va urmări cu atenție evoluția României și a solicitat un interviu lui N. Ceaușescu. Între întrebările ce urmau a-i fi adresate liderului român au fost menționate următoarele: Care sunt aspectele principalele ale politicii independente a României?; Sunteți satisfăcut de dezvoltarea relațiilor României cu țările occidentale, în special cu Germania?; A afectat politica dumneavoastră independentă relațiile cu vecinii și partenerii dumneavoastră ideologici?; Care este poziția României între Vest și Est?; Este cunoscut faptul că România este favorabilă ideii unui sistem european de securitate diferit de cel actual care ar înlocui actualele pacte militare NATO și Pactul de la Varșovia. Ce fel de schimbări aveți în vedere?; Cum ar soluționa liderii români conflictul din Orientul Apropiat?; A ajutat vizita la Pekin a lui I. Gh. Maurer la clarificarea problemelor de interes global?³²

Relațiile româno-britanice s-au îmbunătățit și la nivel economic. Un document menționează că, la 10 iulie 1967, Oficiul României de la Londra a fost abordat, neoficial, de ministrul Energiei, Richard Marsh, în prezența unui reprezentant al Foreign Office. Acesta a dorit să știe dacă România este gata să vândă petrol, printr-un acord pe termen scurt sau lung, ceea ce însemna de fapt sfârșitul embargoului împotriva țărilor comuniste. Totuși, Bucureștiul s-a temut de impactul negativ al unui asemenea acord asupra relațiilor cu țările arabe³³.

Din 6 iunie 1967, de la izbucnirea războiului, Franța a menționat utilitatea intervenției României față de beligeranți³⁴. Lauteuil, subsecretar pentru Orientul Mijlociu în Ministerul Francez al Afacerilor Externe, a prezentat o imagine a războiului care a fost indubitabil folosită de București pentru a-și stabili poziția vizavi de război: „Declarația sovietică inițială, de sprijinire necondiționată a Republicii Arabe Unite, a generat, din punct de vedere politic și militar, un mare pericol, determinând în fond atacul început de Israel, care s-a temut că R.A.U., având garantat un asemenea ajutor, era capabilă dintr-un moment în altul să declanșeze ea atacul împotriva Israelului”. Poziția sovietică

a suferit modificări rapide – una dintre ele fiind „greu scuzabilă”, atunci când Moscova a fost de acord cu propunerea americană în Consiliul de Securitate al ONU (privind încetarea ostilităților). Țările arabe au fost surprinse de atitudinea sovieticilor și acest fapt a condus la o diversificare a pozițiilor în cadrul acestor state, deoarece nu știau în ce măsură pot conta pe sprijinul URSS. Lauteuil a spus că aceste evoluții au dovedit că URSS nu are „specialiști de înaltă calificare în domeniul politicii externe”. Rezultatul este că URSS a pierdut din influența sa în Orientul Mijlociu. Se consideră că Franța a ieșit cea mai întărită din punct de vedere al prestigiului internațional, deoarece a avut propria interpretare și soluții pentru rezolvarea conflictului neocomportându-se ca un satelit. În privința atitudinii României, Giscard d'Estaigne, a elogiat poziția Bucureștiului spunând că „prestigiul internațional al României este considerabil întărit”³⁵.

De fapt, Franța era devotată unei soluții de negociere, dar s-a considerat că, cel puțin pentru moment, o asemenea soluție ar fi imposibilă ca urmare a faptului că URSS este prea angajată față de arabi, dar mai târziu, după o oarecare pregătire psihologică a arabilor, va milita pentru această soluție³⁶.

Demnitarul francez, S. Legier, a spus reprezentantului român că regretă că nu au existat consultări cu România și Polonia „care ar fi fost foarte utile” în contextul mai larg al consultărilor europene³⁷.

În fine, la 23 iunie 1967, guvernul francez a discutat pe larg poziția României care a fost considerată ca fiind foarte importantă, apreciind că România are dreptul să vină cu propuneri și sugestii adresate Marilor Puteri.

Pe parcursul vizitei generalului de Gaulle în Germania de Vest, în a doua jumătate a lui iulie 1967, „poziția României a fost citată ca exemplu de politică independentă și rațională, care a înțeles procesul de destindere Est-Vest în Europa în care sunt angajate Franța și Germania de Vest. S-a afirmat că politica României se bucură de prestigiu crescând, fapt evidențiat și de evenimentele din Orientul Mijlociu, poziția sa constantă și curajoasă având influență, pe plan de opinie publică internațională în general și în

țările estice în particular, care vor urma, fie chiar mai târziu, politica de astăzi a conducerii românești”³⁸.

Concluzii

♦ Poziția adoptată de conducerea României în contextul conflictului arabo-israelian din 1967 a fost expresia cursului general al politicii externe asumat de România începând din 1964, menit a crea un spațiu de manevră mai mare în relațiile cu Moscova și pentru a câștiga mai multă libertate în politica externă. Practic, politica lui Ceaușescu s-a bazat pe principiul că statele mai mici ar trebui să joace un rol mai activ în politica mondială. S-a considerat că aceasta ar contribui la democratizarea relațiilor internaționale și ar reduce abilitatea marilor puteri de a-și domina partenerii mai mici. Politica României a fost considerată o premieră după sciziunea Iugoslaviei (la sfârșitul anilor 1940) și a Albaniei (la începutul anilor 1960).

♦ Pentru reușita acestei strategii politice față de URSS, Ceaușescu a căutat să conecteze România la Vest. Poziția față de conflictul din 1967 a intenționat nu numai să mărească reputația lui Ceaușescu pe plan internațional, dar și să propulseze apropierea de SUA pentru a câștiga avantaje economice consistente, precum clauza națiunii celei mai favorizate.

♦ **Războiul de șase zile** a fost considerat cea mai bună ocazie care putea fi folosită pentru a obține recunoașterea Vestului pentru noua orientare a României în politica externă. Recompensa acestei politici a fost evidentă în sfera economică și în prestigiul internațional.

♦ Conducerea comunistă a României a fost conștientă că această politică a expus-o la un risc major din partea Moscovei. Relațiile româno-sovietice au devenit foarte tensionate la mijlocul anilor 1960, afectând serios poziția țării în cadrul Pactului de la Varșovia. Pentru contracararea amenințării sovietice, comuniștii români au contat pe sprijinul Chinei și al Vestului. Căutând sprijinul occidental, ei au avut de ales între recunoașterea vestică și cea internă și statutul de simple marionete sovietice.

♦ Vestul a încurajat calea aleasă de România, sprijinind-o politic și economic. Ar fi de menționat: susținerea candidaturii românești la funcția

de președinte al Adunării Generale a ONU; avantaje economice consistente și credite oferite României pentru a o ajuta să diminueze dependența față de economia sovietică și de Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER).

♦ Ceea ce s-a întâmplat cu România în 1968, în timpul intervenției militare a membrilor Pactului de la Varșovia împotriva Cehoslovaciei, ar putea fi înțeles și prin prisma poziției adoptate în 1967. În sprijinul unei asemenea aserțiuni, ar trebui spus că datorită poziției din timpul **Războiului de șase zile** România a fost practic exclusă de la procesul luării deciziilor în cadrul alianței comuniste, nefiind invitată la consultările desfășurate cu această ocazie. De aceea, conducerea României și-a atins scopul, și anume afirmarea unei politici externe cu autonomie sporită cu prețul de a fi izolată însă în blocul comunist. Invazia Cehoslovaciei în august 1968 de către trupele țărilor Pactului de la Varșovia, cu excepția României, a dovedit acest fapt. Conducerea României avea să afle după **Războiul de șase zile** care erau limitele de comportament independent permise unui satelit sovietic.

¹ Documentul a fost adoptat în Plenara lărgită a Comitetului Central al Partidului Comunist Român care a avut loc între 18 și 22 aprilie 1964, fiind cunoscut ca „Declarația asupra poziției Partidului Muncitoresc Român referitor la problemele lumii comuniste și ale mișcării muncitorești”, sau „Declarația de Independență din 1964”.

² Mihail E. Ionescu, Dennis Deletant (editori), *Romania and the Warsaw Pact, 1955-1989. Selected Documents*, Edit. Politeia-SNSPA, 2004, p. 64.

³ Trebuie menționat faptul că reprezentantul israelian în România avea rang de ministru. În ianuarie 1967, Eliezer E. Doron și-a prezentat acreditarea în calitate de ministru israelian în România.

⁴ Arhiva Ministerului Afacerilor Externe (în continuare AMAE), Problema 20E/1967/Israel, Direcția a V-a Relații „Întâlnire între Vasile Gliga, locțiitor al ministrului afacerilor externe și Eliezer Doron, ministrul israelian la București. Notă de audiență”, 19 ianuarie 1967, f. 17.

⁵ Ibidem, ff. 17-18.

⁶ AMAE, Problema 20E/1967/Israel, Direcția a V-a Relații, „Întâlnire între C. Mănescu, ministrul Afacerilor Externe, și ministrul E. Doron. Note de audiență”, 28 februarie 1967, ff. 32-33.

⁷ Ibidem, f. 35.

⁸ Ibidem, f. 35.

⁹ AMAE, Problema 20E/ 1967/Israel, Direcția a V-a Relații, „Întâlnire între M. Malița, ministrul adjunct al Afacerilor Externe, și ministrul E. Doron. Notă de audiență”, 10 februarie 1967, f. 61.

¹⁰ România a fost singurul membru al Pactului de la Varșovia care a stabilit relații diplomatice cu Germania de Vest la începutul lui 1967.

¹¹ AMAE, Problema 20E/ 1967/Israel, Direcția a V-a Relații, „Întâlnire între M. Malița, ministrul adjunct al Afacerilor Externe, și ministrul E. Doron. Notă de audiență”, 10 februarie 1967, ff. 70-71.

¹² AMAE, Problema 224/1968, Direcția a V-a Relații, vol. II, „Raport asupra situației din Orientul Apropiat după rezoluția Consiliului de Securitate al ONU din 22 noiembrie 1967”, 21 mai 1968, f. 12-13.

¹³ Ibidem, f. 13-14.

¹⁴ Ibidem, f. 14-15.

¹⁵ AMAE, Fond Telegrama, Problema 224/1968/ Israel, Direcția a V-a Relații, „Analiza situației din Orientul Mijlociu după aprobarea Rezoluției CS al ONU”, 21 mai 1968, f. 18.

¹⁶ Ibidem, f. 18.

¹⁷ Ibidem, ff. 18-19.

¹⁸ AMAE, Fond Telegrama, Serviciul IV, Oficiul Washington, vol. II (mai-iulie 1967), „Telegramă de la P. Bălăceanu către adjunctul ministrului de externe, G. Macovescu”, 7 iunie 1967, ff. 124-125.

¹⁹ AMAE, Fond Telegrama, Serviciul IV, Oficiul Moscova, vol. IV (iunie-iulie 1967), „Telegramă de la T. Marinescu către MAE”, 7 iunie 1967, ff. 67-72.

²⁰ AMAE, Fond Telegrama, Serviciul IV, Oficiul Moscova, vol. IV (iunie-iulie 1967), „Telegramă de la T. Marinescu către MAE”, 8 iunie 1967, ff. 85-92.

²¹ AMAE, Fond Telegrama, Serviciul IV, Oficiul Moscova, vol. IV (iunie-iulie 1967), „Telegramă de la T. Marinescu către MAE”, 10 iunie 1967, ff. 105-106.

²² AMAE, Fond Telegrama, Serviciul IV, Oficiul Moscova, vol. IV (iunie-iulie 1967), „Telegramă de la T. Marinescu către MAE”, 15 iunie 1967, ff. 151-154.

²³ AMAE, Fond Telegrama, Serviciul IV, Oficiul Moscova, vol. IV (iunie-iulie 1967), „Telegramă de la T. Marinescu către MAE”, 26 iunie 1967, ff. 257-259.

²⁴ AMAE, Fond Telegrama, Serviciul IV, Oficiul Moscova, vol. IV (iunie-iulie 1967), „Telegramă de la T. Marinescu către MAE”, 8 iunie 1967, ff. 85-92.

²⁵ AMAE, Fond Telegrama, Serviciul IV, Oficiul Washington, vol. II (mai-iulie 1967), „Telegramă de la P. Bălăceanu către Direcția a IV-a Relații”, 20 iunie 1967, ff. 174.

²⁶ Ibidem, ff. 174-175.

²⁷ AMAE, Fond Telegrama, Serviciul IV, Oficiul Washington, vol. II (mai-iulie 1967), „Telegramă de la I. Gheorghiu către Direcția a IV-a Relații”, 24 iunie 1967, f. 187.

²⁸ AMAE, Fond Telegram, Serviciul IV, Oficiul Washington, vol. II (mai-iulie 1967), „Telegramă de la C. Bogdan către Direcția a V-a Relații”, 30 iulie 1967, f. 289.

²⁹ AMAE, Fond Telegram, Oficiul Washington, Direcția a IV-a Relații, Fila 20/1967, „Raport către ambasadorul Corneliu Bogdan”, 11 aprilie 1968, f. 145.

³⁰ AMAE, Fond Telegram, Serviciul IV, Oficiul Londra, vol. II/ 1967, „Telegramă de la V. Pungan către MAE”, 21 iunie 1967, ff. 168-170.

³¹ AMAE, Fond Telegram, Serviciul IV, Oficiul Londra, vol. II/ 1967, „Telegramă de la V. Pungan către MAE”, 25 iunie 1967, ff. 245-246.

³² AMAE, Fond Telegram, Serviciul IV, Oficiul Londra, vol. II/ 1967, „Telegramă de la G. Anghelescu către Direcția a IV-a Relații/ Direcția Media”, 13 iulie 1967, ff. 187-188.

³³ AMAE, Fond Telegram, Serviciul IV, Oficiul Londra, vol. II/ 1967, „Telegramă de la G. Anghelescu către G. Macovescu”, 11 iulie 1967, ff. 179-180.

³⁴ AMAE, Fond Telegram, Serviciul IV, Oficiul Paris, vol. II/ (mai-iulie) 1967, „Telegramă de la V.

Dimitriu către Direcția a IV-a Relații”, 7 iunie 1967, ff. 164-166.

³⁵ AMAE, Fond Telegram, Serviciul IV, Oficiul Paris, vol. II/ (mai-iulie)1967, „Telegramă de la V. Dimitriu către Direcția a III-a Relații”, 8 iunie 1967, ff. 169-171.

³⁶ Este vorba despre o convorbire dintre S. Legier, consilier pe probleme de politică externă la Președinția Franței, și diplomatul român D. Aninoiu. Discuția lor a avut loc la 21 iunie 1967 și a atins câteva probleme de interes bilateral referitoare la criza din Orientul Apropiat. Vezi AMAE, Fond Telegram, Serviciul IV, Oficiul Paris, vol. II (mai-iulie 1967), „Telegramă de la V. Dimitriu către MAE”, 26 iunie 1967, ff. 242-243.

³⁷ AMAE, Fond Telegram, Serviciul IV, Oficiul Paris, vol. II (mai-iulie 1967), „Telegramă de la V. Dimitriu către MAE”, 26 iunie 1967, ff. 242-243.

³⁸ AMAE, Fond Telegram, Serviciul IV, Oficiul Paris, vol. II (mai-iulie 1967), „Telegramă de la V. Dimitriu către MAE”, 19 iulie 1967, ff. 350-355.

THE SIX DAY WAR AND ROMANIA'S RELATIONS WITH THE WEST

The documents declassified so far revealed a very dynamic relationship developed, prior and post 1967 *Six Day War* between Romania and the major Western powers, with a special emphasize on Washington, Paris and London. The distinct position adopted by Romania during the 1967 conflict, when it refused to comply with the Moscow guidelines calling for condemning Israel as an “aggressor state”, tremendously increased Romania’s and its leader’s international prestige. Promoting such a policy, Bucharest leadership opened significant ways and privileged channels of communication with the West, that allowed to N. Ceaușescu to get a special status among the other Soviet satellites states.

The position towards the 1967 conflict was intended not only to increase Ceaușescu’s reputation as an international statesman, but also to advance rapprochement with the United States and gain consistent economic and financial support, allowing him to develop an independent economic policy and to reduce correspondingly the Soviet pressures over Romania.

Basically, the Romanian stance during the 1967 crisis was shaped by a few considerations: conflicting interests of the Great Powers are the main obstacles in peaceful management of the Mideast conflict; domestic situation in the Arab belligerents and Israel’s reluctance prevent conflict resolution; Soviet-Chinese split prevents a joint international Communist stance in approaching the Arab-Israeli issue.

In fact, Bucharest’ decision to refuse to cut off the diplomatic relations with the Israel had significant positive consequences on the Romanian-Israeli relationship and allowed an increased rapprochement with the big Western powers, but also exacerbated intra-block tensions and isolated Romania from the other allies. Therefore, Romanian leadership has reached its target, namely getting an increased autonomous foreign policy at the price of being isolated in the Communist block. What happened to Romania in 1968, during the military intervention of the Warsaw Pact member states against Czechoslovakia, might be understood also *via* its position in 1967.

40 de ani de la *Războiul de șase zile*

EVALUAREA ISRAELIANĂ A POZIȚIEI SOVIETICE ÎN AJUNUL IZBUCNIRII RĂZBOIULUI DE ȘASE ZILE

colonel (r) dr. SHAUL SHAY, Israel

În perspectivă istorică, *Războiul de șase zile* nu a fost un război dorit de niciuna din părțile implicate. Astăzi, nu există îndoială că URSS era cea care a creat criza, care în final a scăpat de sub control și a condus la izbucnirea *Războiului de șase zile*. Catalizatorul crizei a fost informația transmisă de sovietici sirienilor și egiptenilor cu privire la concentrarea forțelor IDF (Israel Defence Force) la frontiera de nord. În ciuda celor 40 de ani care au trecut, sunt încă multe întrebări rămase fără răspuns. Acest studiu încearcă să abordeze două probleme centrale:

- ♦ De ce a furnizat URSS egiptenilor și sirienilor informația falsă privind concentrarea trupelor IDF în nord?

- ♦ Care a fost politica URSS pe timpul crizei pe care a generat-o?

Vom încerca să răspundem acestor întrebări din punctul de vedere al agențiilor de informații israeliene de la acea vreme. Problema referitoare la motivația ascunsă a URSS de a preveni Siria și Egiptul se găsește într-un document al serviciilor de informații israeliene datat 18 mai 1967. „Este cunoscut cu certitudine faptul că sovieticii au prevenit Siria asupra posibilității unei ofensive israeliene între 15 și 22 mai (inclusiv informații referitoare la mobilizarea majorității rezerviștilor și concentrarea a circa 15 brigăzi IDF la granița siriană)”.

Avertismentul putea fi făcut cu intenția de a îndemna la reținere pe conducătorii sirieni, dar dacă acesta a fost scopul real, atunci el a avut exact efectul opus, deoarece informația a contribuit direct la creșterea stării de tensiune care exista deja și se datora parțial declarațiilor israeliene din ajunul Zilei Independenței.

Este interesant de notat că, în acest context, ca rezultat al informației menționate, care a fost publicată în scurt timp de sirieni, reprezentanții sovietici în regiune au răspuns diferitelor apeluri arabe pretinzând că nu știu despre mișcările și concentrările de forțe israeliene și nici nu au cunoștință despre intențiile israeliene de a iniția un atac împotriva Siriei. Este posibil ca scopul acestui *modus operandi* să fi fost calmarea sirienilor, după ce sovieticii au realizat că au fost prea exaltați, sau pentru a ascunde faptul că informația inițială provenea din surse sovietice.

În ce privește sprijinul URSS, sovieticii au promis, probabil, sirienilor, prin canalele diplomatice din Moscova și Damasc, că vor fi alături de ei și că vor atenționa Israelul împotriva inițierii oricărei acțiuni beligerante. Se pare că aceasta nu i-a satisfăcut pe sirieni, care doreau o dovadă concretă a afirmațiilor sovietice. În această idee, și probabil pentru a testa cât de departe se întinde sprijinul sovietic, ministrul sirian de externe Ibrahim Markhus a prezentat – prin canalele diplomatice din Damasc – o imagine conform căreia acțiunea împotriva Siriei era parte a unui plan imperialist dirijat de SUA împotriva URSS și, în acest context, cerea ca sovieticii să abandoneze atitudinea lor pasivă. Pe măsură ce conflictul se dezvolta, a devenit important pentru sirieni să aibă garanția sprijinului egiptean și au cerut ca egiptenii să le vină în ajutor în conformitate cu Pactul de apărare siriano-egiptean. Solicitarea siriană a fost transmisă în secret de către ministrul sirian al informațiilor, Muhammad Zu'bi, pe 12 mai, și de către șeful Statului Major la 13 mai, precum și într-o declarație publică în care Siria a pretins că „Israelul

dorește să dovedească nesiguranța Acordului Comun de Apărare”.

O piatră de hotar în această criză, care în final a dus la **Războiul de șase zile**, a fost decizia egipteană de a trimite trupe în Sinai și de a evacua forțele UNEF staționate la frontiera egipteano-israeliană și în Fâșia Gaza. Cererea formală de retragere a trupelor ONU a fost transmisă de ministrul de externe egiptean, Mahmud Riyad, într-o scrisoare adresată Secretarului General al ONU, U Thant, pe 18 mai 1967. ONU a acceptat, la 19 mai 1967, iar Comandantul forțelor UNEF a anunțat că misiunea nu mai este operațională. Desfășurarea trupelor egiptene în Sinai și evacuarea forței ONU au sporit la maximum tensiunea dintre Egipt și Israel.

Propaganda sovietică anti-Israel era evidentă. Radio Moscova a început să transmită, din 16 mai 1967, pe de o parte interpretări și propagandă pro-siriană, iar pe de altă parte mesaje care condamnau și denunțau statul Israel. Dar, în același timp, disponibilitatea sovietică de a fi alături de Siria nu a fost explicit menționată, exceptând doar Agenția de știri Novosti – care nu era afiliată oficial guvernului – ale cărei editoriale au clarificat faptul că URSS nu putea să stea deoparte dacă Israelul ar fi atacat Siria. Semnificativ, propaganda sovietică nu a menționat deloc concentrarea de forțe egiptene în Sinai.

Evenimentele au ajuns la un punct culminant marți, 23 mai 1967. La ora 3.45, Cartierul

General și șeful Statului Major au fost informați că Nasser anunțase închiderea strâmtorilor Tiran pentru orice navă care arbora pavilionul israelian sau transporta materiale către Israel. Șeful Statului Major și membrii acestuia au fost convocați imediat. În cursul discuției, informația a fost suplimentată și a devenit cunoscut că închiderea strâmtorilor viza în mod special vasele care transportau petrol către Israel. Statul Major a ajuns rapid la concluzia că această măsură cerea Israelului să declare război imediat, fără a mai aștepta desfășurarea evenimentelor. Presupunând că războiul era inevitabil, au fost solicitate imediat serviciile de informații militare (pe 23 mai 1967), să evalueze reacția marilor puteri în cazul izbucnirii ostilităților inițiate de Israel. Evaluarea informațiilor militare a confirmat faptul că americanul de rând nu dorește să devină implicat într-un conflict cu Uniunea Sovietică și să deschidă un nou front (adăugat celui din Vietnam).

Presupunerile israeliene privind așteptata reacție sovietică au fost următoarele:

– URSS va face presiuni pentru un ultimatum împotriva Israelului cu prima ocazie, cerând încetarea imediată și necondiționată a ostilităților și retragerea din teritoriile ocupate. Ultimatumul urma probabil să conțină o amenințare implicită cu intervenția sovietică în cazul neconformării. Severitatea acestei amenințări ar fi depins probabil de poziția și reacția americană. Flota sovie-

**Liderul
egiptean
Gamal Abdel
Nasser
a decis
închiderea
strâmtorilor
Tiran
pentru
navele
israeliene**

tică din Marea Mediterană și-ar fi desfășurat navele în apropierea ariei de conflict, demonstrând prezența sa ca o forță de recunoscut în contextul dezvoltării conflictului;

– URSS ar fi cerut ca SUA să facă diferența esențială între pașii „politici și legitimi” făcuți de egipteni și cei „agresivi și ostili” întreprinși de Israel (logica din spatele acestei cereri ar fi fost aceea că egiptenii și-au masat forțele pe propriul teritoriu fără inițierea vreunei violențe – în timp ce Israelul a atacat Egiptul).

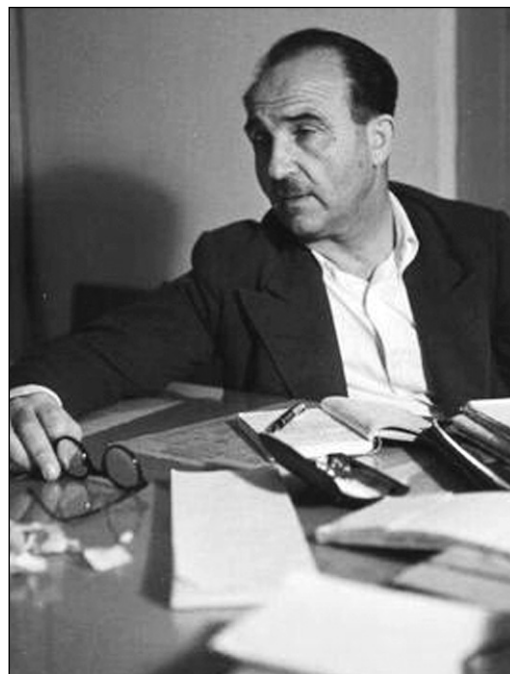
– Nu era de așteptat declanșarea unei intervenții militare sovietice împotriva Israelului decât numai în situația în care acesta, în ciuda avertismentului Moscovei, ar fi persistat în ofensiva sa, sau dacă armata egipteană ar fi fost în pericol iminent de colaps total și, în acest caz, numai dacă nu ar fi existat nicio ripostă americană care să se opună amenințării sovietice.

Decizia lui Gamal Abdel Nasser, președintele Egiptului, de închidere a strâmtorilor a fost nu numai necoordonată cu sovieticii, dar aceștia au considerat chiar că măsura este periculoasă. *Post factum*, se părea că sovieticii au înțeles potențialul acestei decizii pe termen lung, crezând că ar putea să consolideze realizările egiptenilor fără declanșarea războiului.

Moscova nu a emis niciun comunicat oficial relativ la închiderea strâmtorilor, aceasta nefiind menționată nici în rapoartele din media sovietică asupra Orientului Mijlociu, dar în același timp URSS a justificat indirect concentrarea de trupe în Sinai și evacuarea forțelor UNEF. Este de presupus că această eschivare a fost intenționată și a derivat fie din dorința Moscovei de a-și exprima poziția după placul său, fie din îndoieli care nu puteau fi emise public. Cu alte cuvinte, la Tel-Aviv părea că URSS nu are niciun interes în deteriorarea situației ca urmare a unui potențial conflict armat necontrolat. Percepția sovietică privind o posibilă înfrângere egipteană și implicațiile acesteia au jucat cu siguranță un rol important. În același timp, URSS era interesată în compromiterea prestigiului american în regiune, al cărei impact s-ar fi extins și în alte părți ale lumii, iar presiunea sovietică era de așteptat să crească din moment ce nu mai întâlnea contramăsuri americane. În privința Israelu-

lui, URSS s-a abținut de la orice declarație care ar fi negat dreptul acestuia de a exista ca stat independent. Temându-se că un posibil atac egiptean ar putea periclita succesul arabilor, URSS a inițiat o „campanie de pace”, al cărei scop era de a lega mâinile Occidentului și de a ține Israelul în frâu. Această poziție nu a marcat nicio schimbare în politică, ci mai degrabă a fost o mișcare tactică de succes temporar. În paralel, sovieticii căutau modalități de întărire rapidă a armatei egiptene.

URSS nu dorea o confruntare militară cu SUA și de aceea încerca să prevină războiul. Prin urmare, cea mai bună șansă de succes era

**Levi Eshkol,
prim-ministrul guvernului israelian
în perioada 1963-1969**

înfrânarea arabilor și în același timp consolidarea puterii lor de apărare, simultan cu implicarea în activități diplomatice intense care să garanteze succesul arabilor.

Sovieticii au sperat să mențină avantajele dobândite de egipteni, prevenind deteriorarea periculoasă a situației. Acțiunile sovietice erau o

manevră menită să consolideze noul *statu-quo* și nu veneau dintr-o disponibilitate reală de promovare a libertății de navigație prin mijloace pașnice. Într-adevăr, notele către Israel și Occident nu făceau referire la închiderea strâmtorilor.

Pe 27 mai 1967, Levi Eshkol, primul ministru israelian, a primit un mesaj de la Lindon Johnson, președintele SUA, citând mesajul președintelui Consiliului de Miniștri al URSS, Aleksei Nikolaevici Kosâghin către el, care sublinia „Angajamentul sovietic de înfrânare a părților implicate și poziția sovietică de soluționare fără conflict militar”. Totuși, Kosâghin a declarat că „dacă Israelul începe o acțiune militară, sovieticii vor acorda sprijin țărilor atacate”. Johnson a conchis afirmând că „Israelul nu trebuie să treacă la acțiuni militare preemptive, devenind astfel responsabil de inițierea ostilităților”.

URSS a avut inițial un succes politic peste așteptări, ca urmare a mișcărilor lui Nasser. Sovieticii erau interesați în menținerea unei poziții puternice în regiune, care putea fi folosită ca bază pentru extinderea sferei de influență în viitor. Americanii, care au pierdut mult din prestigiul lor în regiune în favoarea sovieticilor ca urmare a mișcărilor lui Nasser, aveau țeluri mai modeste. Tot ceea ce doreau americanii era o reîntoarcere la *statu-quo*-ul anterior.

În ciuda timpului care a trecut, nu este încă posibilă determinarea motivelor aflate în spatele deciziei sovietice de a informa pe sirieni și egipteni despre „comasarea forțelor israeliene” la frontiera siriană. Aproape cu certitudine,

URSS a urmărit, prin intermediul unei „crize controlate” să-și amelioreze atât prestigiul în regiune cât și pe cel global și să obțină o poziție puternică în Orientul Mijlociu. Fără îndoială, URSS nu a intenționat niciodată să provoace un război în Orientul Mijlociu. Este la fel de sigur că dezinformarea sovietică a accelerat deteriorarea crizei care a condus la **Războiul de șase zile** și că URSS a jucat un rol decisiv în escaladarea conflictului, care, în final, a scăpat de sub control. Politica sovietică pe timpul crizei a fost prudentă și consecventă. URSS i-a sprijinit politic și propagandistic pe arabi și chiar a furnizat echipament Egiptului pentru a respinge orice acțiune militară a israelienilor. În același timp, Moscova a demonstrat că nu era interesată de război și că, în eventualitatea ostilităților, va sta deoparte și nu va interveni militar.

De la începutul crizei, în mai 1967, guvernul israelian a încercat, fără succes, să convingă Uniunea Sovietică că nu are nicio intenție de a ataca Siria. Conducătorii israelieni au considerat eșecul lor de a-i convinge pe sovietici drept un indicator că URSS era interesată în alimentarea dezinformării arabilor pentru a genera o criză. La momentul respectivei crize, raționamentul din spatele stratagemei sovietice era neclar. Posibilitatea unei intervenții militare sovietice a devenit o problemă majoră, din nou, după înfrângerea lui Nasser și a fost esența dilemei israeliene vizavi de un atac IDF împotriva sirienilor din Înălțimile Golan. Oricum, această dilemă depășește scopul acestui studiu.

traducere MONA ELENA SIMINIUC

THE ISRAELI EVALUATION OF THE SOVIET POSITION ON THE EVE OF THE SIX DAY WAR

The Six Day War was not desired by either of the involved parts. There is no doubt that USSR created the crisis, which finally escaped out of control and led to a military conflict. The catalyst for the crisis was the information transmitted by the Soviets to the Syrians and Egyptians regarding the concentration of Israel Defence Force at the Northern border. This study is focused on two central issues: 1) Why did USSR provide the Syrians and Egyptians this false piece of information about the Israel Defence Force concentration in North? 2) What was USSR's policy during the crisis it generated?

40 de ani de la *Războiul de șase zile*

PROCESUL DE MENȚINERE A PĂCII ÎN CONFLICTUL ISRAELIANO-ARAB

locotenent-colonel (r) NOAH HERSHKO, Israel

Menținerea păcii este un fenomen relativ nou. Originile sale merg înapoi către Liga Națiunilor, fondată la sfârșitul Primului Război Mondial și care a susținut principiile arbitrării, reducerii armamentelor și ale diplomației deschise. Totuși, a fost mai mult o problemă de prevenire a războiului și conservare a păcii la nivel politic internațional, decât una de conducere a misiunilor de menținere a păcii în sensul larg și activ în care este utilizat în mod obișnuit în prezent. Menținerea păcii a fost pusă în mișcare numai sub auspiciile Organizației Națiunilor Unite și a devenit mai târziu o procedură convențională a ONU. Operațiile de menținere a păcii au fost folosite pentru prima dată în timpul Războiului din Coreea în 1950, conform rezoluției *Unire pentru Pace* a Adunării Generale (3 noiembrie 1950). Misiunea a fost unică în totalitate, urmărind impunerea păcii prin forță și jucând un rol activ în luptă. Dar, abia după Războiul din Sinai între Egipt și Israel din octombrie 1956, a fost adoptată prima misiune „clasică” de menținere a păcii prin Rezoluția 1001 a Adunării Generale, la 7 noiembrie 1956. În următorii cincizeci de ani, menținerea păcii a devenit foarte larg răspândită nu numai sub egida ONU, pionierul menținerii păcii, dar și sub egida NATO, UE, sau a altor organizații internaționale. Caracterul menținerii păcii a devenit nu numai rutină, ci și diversitate, incluzând un spectru larg de activități precum asistența medicală, sprijin umanitar, respectarea drepturilor omului etc.

Acest studiu intenționează să abordeze două studii de caz în cadrul conflictului israeliano-arab: UNDOF (*United Nations Disengagement Observer Forces*) și UNEF (*United Nations Emergency Forces*). După prezentarea celor două cazuri se va

răspunde la întrebarea relativ la succesul sau insuccesul misiunilor de menținere a păcii.

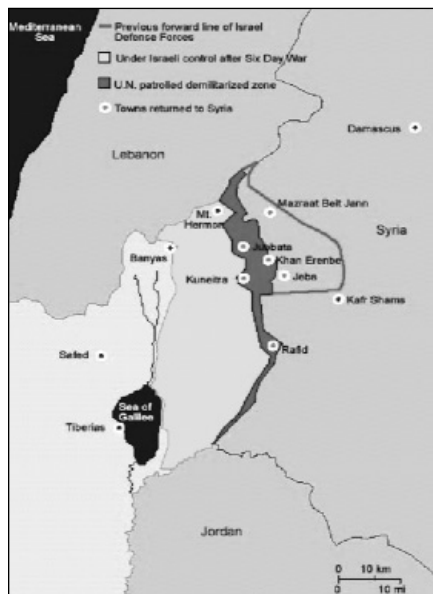
UNDOF (*United Nations Disengagement Observer Forces*)

Negocierile directe și tratatele de pace sunt, indubitabil, calea cea mai bună de soluționare a conflictelor lungi. Însă soluțiile politice nu reprezintă ultimul stadiu în cadrul unui proces de pace, ci mai degrabă primul. Pentru a obține o încheiere totală a beligeranței, există o nevoie elementară de încredere, înțelegere și cooperare. Este mult de făcut de către ambele părți pentru a deschide o eră nouă, dar probabil că primul pas este asigurarea că acordul realizat este implementat pe deplin. Și exact aici forțele de menținere a păcii pot juca un rol important.

Necesitatea unui asemenea mecanism este mult mai importantă atunci când este în joc un acord de dezangajare a trupelor și nu unul de pace, deoarece în cazul acordului de dezangajare cele două părți nu au decis încă să pună capăt condițiilor predominante de conflict și de aceea există o probabilitate mai mare a apariției unor dispute și neînțelegeri viitoare.

Războiul din octombrie 1973, care a izbucnit ca un atac-surpriză egipteano-sirian împotriva Israelului, a schimbat definitiv circumstanțele politice și militare din întregul Orient Mijlociu. Pe frontul egiptean, trupele israeliene au traversat Canalul Suez, ajungând la numai 100 de kilometri distanță de capitala Egiptului și, în același timp, Armata a 3-a egipteană a fost încercuită sub amenințare severă pe malul estic al Canalului Suez. Pe frontul sirian, forța de apărare israeliană (*Israel Defence Force, IDF*) a recâștigat controlul asupra Înălțimilor Golan, iar

trupele israeliene au ajuns la numai circa 45 de kilometri de capitala siriană.

Demobilizarea forțelor pe înălțimile Golan (harta 1)

În octombrie 1973, s-a ajuns la un acord de încetare a focului între Israel și Egipt, iar o nouă misiune ONU de menținere a păcii, UNEF 2, a fost trimisă pentru a supraveghea încetarea focului la frontiera dintre Egipt și Israel. Cât privește teatrul sirian de război, au mai fost necesare încă șapte luni de eforturi ale secretarului de stat american, dr. Kissinger, care a călătorit de mai multe ori între Damasc și Ierusalim pentru a încheia, în final, două acorduri fundamentale: un acord de încetare a focului și un acord de demobilizare a forțelor (vezi harta 1). O nouă unitate de menținere a păcii a fost necesară pentru implementarea celor două acorduri menționate. A fost sarcina UNDOF să îndeplinească această misiune.

Acordul de demobilizare a forțelor a fost semnat la Geneva, la 31 mai 1974, și în aceeași zi, potrivit Rezoluției 350 a Consiliului de Securitate, misiunea UNDOF a fost înființată și împuternicită să acționeze imediat.

Este dificil de înțeles natura și scopul misiunii UNDOF fără cunoașterea următoarelor principii ale Acordului de demobilizare a forțelor:

- ◆ Israelul și Siria vor supraveghea încetarea focului pe uscat, mare și aer și se vor abține de la orice acțiuni militare una împotriva celeilalte;

- ◆ Forțele militare israeliene și siriene vor fi separate de o zonă specială demilitarizată;

- ◆ Vor exista două arii egale de limitare a armamentului la est și la vest de zona demilitarizată;

- ◆ Prevederile acordului vor fi inspectate de UNDOF.

Așadar, mandatul UNDOF nu a avut un caracter ambiguu. Dimpotrivă, un protocol special a fost adăugat acordului menționând că: „Funcția Forței ONU de Observare în cadrul acordului va fi de a depune cele mai intense eforturi în vederea menținerii încetării focului și de a asigura respectarea scrupuloasă a acesteia. Va supraveghea acordul și protocolul cu privire la zona de separare și limitare (...) va dispune de libertate de mișcare, comunicații și alte facilități necesare îndeplinirii misiunii. Va fi mobilă și dotată cu armament personal defensiv (...) personalul UNDOF va fi de aproximativ 1 200 (...) UNDOF va executa inspecții și va raporta părților cu regularitate nu mai puțin decât o dată la cinci-sprezece zile”.

Acordul de demobilizare este încă valid, la fel ca și mandatul UNDOF, care trebuie înnoit de către ONU la fiecare șase luni. Practic, UNDOF menține sub supraveghere o zonă de separare lungă de aproximativ 80 de kilometri și cu o lățime care variază între unu și zece kilometri. UNDOF controlează 2 baze militare, 44 de poziții și 11 posturi de observație. În îndeplinirea misiunii, UNDOF execută patrule regulate, 24 de ore pe zi. În plus, UNDOF trebuie să inspecteze sectoarele israeliene și siriene adiacente zonei de separare. Este, de asemenea, sarcina UNDOF să se asigure că respectarea limitărilor de armament și forțe este monitorizată și inspectată conform cerințelor.

Cu privire la primul studiu de caz, este evident că ambele părți sunt cooperante, dat fiind interesul lor comun. Ca rezultat, linia de frontieră dintre Siria și Israel este menținută liniștită în ultimii 30 de ani, iar concluzia este că UNDOF s-a dovedit a fi un mecanism eficient și constructiv.

UNEF (United Nations Emergency Forces)

Misiunea UNEF a fost înființată după Războiul din Sinai în 1956 (vezi harta 2). Mandatul său a fost acela „de a supraveghea încetarea ostilităților, inclusiv retragerea forțelor armate ale Franței,

Israelului și Marii Britanii de pe teritoriul egiptean, precum și de a servi ca tampon între forțele egiptene și cele israeliene și de a asigura supervizarea imparțială a încetării focului”.

Pentru mai mult de 10 ani, UNEF și-a condus misiunea eficient și cu succes. La 16 mai 1967, Egiptul a cerut retragerea imediată a forțelor UNEF, iar cererea a fost acceptată în 48 de ore. O zi mai târziu, UNEF și-a retras forțele. Ironic, misiunea s-a încheiat exact când era mai necesară, sau când ajunsese la un punct crucial al rolului său. O privire atentă a evenimentelor petrecute între 16 și 18 mai 1967 este nu numai interesantă, în acest context, dar constituie și o ilustrare potrivită a naturii misiunii de menținere a păcii, cu toate aspectele sale complexe și fragile. Cererea egipteană de evacuare a UNEF nu a fost primul act de escaladare în succesiunea evenimentelor din Orientul Mijlociu și nu putea fi descrisă în termenii unei surprize totale. Cu două zile înainte, atât armata egipteană, cât și cea siriană au fost puse în stare de alarmă. Două divizii egiptene de infanterie înaintau către Sinai, iar șeful Statului Major egiptean a zburat către Damasc pentru a discuta asupra cooperării militare dintre cele două țări. În aceste circumstanțe, fluxul evenimentelor a fost dirijat și în curând a condus la terminarea misiunii UNEF în regiune.

Iată cronologia evenimentelor care au avut loc în cele trei zile:

16 mai 1967

– *orele 20.00.* Generalul Fawzi, șeful Statului Major egiptean, a trimis un mesaj generalului-maior Rikhye, comandantul UNEF, prin care îi cerea retragerea forțelor de la frontiera cu Israelul. Mesajul a fost livrat de către generalul de brigadă Mokhtar, care a subliniat că așteaptă retragerea UNEF chiar în acea noapte și a adăugat că forțele armate egiptene intenționează să preia comanda imediat. La primirea mesajului, comandantul UNEF a explicat că nu este autorizat să retragă trupele decât la ordinul personal al Secretarului General al ONU, U Thant. Ofițerul egiptean a menționat că nerespectarea ordinului său poate conduce la un conflict între cele două forțe.

– *orele 21.30.* Comandantul UNEF l-a informat pe Secretarul General U Thant și a fost instruit să își continue misiunea și să aștepte instrucțiuni.

Desfășurarea forțelor ONU inaintea Războiului de șase zile (harta 2)

– *orele 22.45.* Secretarul General s-a întâlnit cu reprezentantul egiptean la ONU și a subliniat că o asemenea cerere de retragere a UNEF trebuie făcută direct, la nivelul guvernului egiptean și al secretarului general.

– *orele 23.44.* Comandantul UNEF a observat și a informat pe Secretarul General al ONU asupra unor activități militare egiptene (probabil cu scopul de a recâștiga controlul după evacuarea forțelor ONU).

17 mai 1967

– *orele 08.00.* Comandantul UNEF a informat că o unitate militară egipteană a ocupat poziții la nord și la sud de postul de observație UNEF de lângă Sabha.

– *orele 09.30.* În vederea informării, Secretarul General al ONU s-a întâlnit cu reprezentanții țărilor care furnizau contingente pentru UNEF.

– *orele 10.30.* Comandantul UNEF a informat că egiptenii au depășit un punct de observație în două zone diferite de lângă Sabha, iar personalului postului de observație i s-a cerut să se retragă imediat.

- *orele 12.00.* Comandantului UNEF i s-a cerut din nou să-și evacueze forțele din regiunea Sabha în 24 de ore și să procedeze la fel și în Sharm El-Sheikh în 48 de ore.

18 mai 1967

- *orele 11.00.* Santinelele UNEF au fost forțate să părăsească postul de observație de lângă Kuntila.

- *orele 12.20.* Unitatea egipteană a ocupat un alt post de observație lângă linia de frontieră și a forțat retragerea UNEF.

- *orele 13.21.* Ministrul egiptean de externe s-a întâlnit cu ambasadorii țărilor participante la UNEF și a reiterat cerința de încheiere a mandatului misiunii în regiune.

- *orele 14.30.* Două obuze de artilerie au fost lansate în direcția UNEF în El Quseima și El-Sabha.

- *orele 16.00.* Într-o scrisoare către Secretarul General, ministrul egiptean de externe a cerut oficial, în numele guvernului său, evacuarea trupelor UNEF.

- *orele 17.00.* Secretarul General a convocat Comitetul Consultativ al UNEF și după o sesiune de două ore a anunțat că nu poate impune prezența ONU și de aceea este obligat să se supună cererii egiptene fără întârziere.

Nu credem că ar fi o speculație prea tranșantă să afirmăm că **Războiul de șase zile** putea fi prevenit, sau cel puțin exista o șansă ca întregul curs al evenimentelor să se fi desfășurat diferit dacă misiunea UNEF nu ar fi fost evacuată înaintea izbucnirii războiului în iunie 1967. Este adevărat că între atribuțiile UNEF nu intra și confruntarea cu un potențial război, dar, în același timp, există anumite circumstanțe – și mai-iunie 1967 a fost exact un astfel de caz – când se cere mai puțină formalitate și mai mult pragmatism. Dacă escaladarea era numele jocului practicat de Nasser înaintea **Războiului de șase zile**, probabil că UNEF ar fi

putut să facă ceva pentru a opri desfășurarea ciclului, sau cel puțin pentru a-l încetini.

Așadar, menținerea păcii poate fi utilă și de succes, dar problematică în același timp. UNDOF a fost o misiune de durată și stabilizatoare. Din păcate, acesta nu este și cazul în ce privește UNEF, deși trebuie să admitem că până în momentul retragerii și-a îndeplinit misiunea satisfăcător. Întrebarea este ce face diferența și ce trebuie făcut pentru a evita experiența UNEF. Nu există garanții pentru succes, în principal datorită schimbării circumstanțelor politice, a intereselor și intențiilor contradictorii ale părților. Totuși, sunt demne de menționat următoarele principii ca linii călăuzitoare:

a. Menținerea păcii este un mecanism pozitiv și constructiv ori de câte ori este necesar un factor stabilizator extern, dar nu este o soluție absolută. Poate fi de durată sau nu. Poate fi de succes sau nu.

b. Misiunile de menținere a păcii prevalează și au șanse foarte bune de succes când ambele părți doresc respectarea acordurilor.

c. Menținerea păcii nu poate fi considerată decât ca un mijloc suplimentar în cadrul preocupării generale pentru securitate și stabilitate între două țări.

d. Este de o mare importanță definirea în avans a întregului mandat al misiunii și asigurarea că niciun pas unilateral nu poate fi făcut de către una din părți.

e. Toate acestea fiind spuse, este necesară respectarea mandatului misiunii de menținere a păcii de către comunitatea internațională și opunerea față de orice violare a acestuia, în special atunci când este evident că un astfel de pas poate conduce la o escaladare periculoasă sau la reizbucnirea războiului.

traducere MONA ELENA SIMINIUC

THE PEACEKEEPING PROCESS IN THE ISRAELI-ARAB CONFLICT

After the Sinai War between Egypt and Israel (1956), the UN's General Assembly Resolution 1001 (es-1), of November 7, 1956, established the first "classical" peacekeeping mission.

This paper approaches two study cases within the framework of the Israeli-Arab conflict: UNDOF (United Nations Disengagement Observer Forces) since 1973 and UNEF (United Nations Emergency Forces) since 1967.

40 de ani de la *Războiul de șase zile*

PRESA ROMÂNEASCĂ DESPRE RĂZBOIUL DE ȘASE ZILE

PETRE OTU, CARMEN RÎJNOVEANU

Războiul de șase zile, de la care se împlinesc în acest an patru decenii, a fost un eveniment major al vieții internaționale din a doua jumătate a deceniului al șaptelea al secolului trecut. El a constituit, așa cum se cunoaște, prilejul unei reafirmări a politicii distincte duse de regimul de la București în cadrul blocului comunist. România a refuzat să rupă relațiile diplomatice cu Israelul și să condamne așa-zisa „agresiune” a acestuia împotriva țărilor arabe, cum procedaseră partenerii săi de alianță¹. Această poziție i-a adus regimului de la București o mare vizibilitate pe plan internațional, dar a și reprezentat o nouă și importantă piesă la dosarul atât de tensionat al relațiilor româno-sovietice².

În cele ce urmează, ne vom opri asupra unui subiect, pe care noi îl considerăm puțin cercetat – modul cum a reflectat presa românească evenimentele dramatice din Orientul Apropiat și, implicit, poziția adoptată de autoritățile de la București. Am fondat demersul nostru pe cercetarea principalelor organe de presă românești din acea vreme – „Scînteia”, „România Liberă”, „Scînteia Tinerețului”, „Lumea”, „Apărarea Patriei” etc., dar și pe investigații în fondurile cenzurii, recent deschise publicului. Am încercat să analizăm ce a relatat presa despre desfășurarea *Războiului de șase zile*, cum a făcut-o, ce a trecut sub tăcere, ce informații au fost cenzurate sau blocate etc.

Pentru înțelegerea cadrului general, precizăm că România parcurgea atunci o perioadă considerată de mulți cercetători drept „liberală”, regimul părăsind dogmele staliniste din anii '50, caracterizate de represiuni dure. Era, fără îndoială, un climat mai permisiv, mai relaxat, însoțit și de o deschidere semnificativă față de Occident, ceea ce crea impresia unei „umanizări” a regimului. Unii

istorici vorbesc chiar de o „primăvară de la București”, cu referire la ceea ce s-a întâmplat în Cehoslovacia în prima parte a anului 1968³.

Dar partidul nu a abandonat controlul total al societății, astfel că analizele istorice au confirmat faptul că în acești ani se poate vorbi de o contradicție între politica externă și cea internă a regimului de la București⁴. Aceasta era și impresia Occidentului. Săptămânalul american „Life” a publicat articolul intitulat „Cortina perforată”, semnat de Gene Farmer, unul dintre redactori. Autorul relatează impresiile sale de călătorie într-o serie de țări socialiste: Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, Bulgaria, Iugoslavia și România. Capitolul referitor la țara noastră se intitula: „România: calificativul de «liberală» nu i se potrivește”. „De fapt, calificativul de «liberal», scrie Farmer, se pare că îi deranjează oarecum pe români. La Budapesta există striptease, a spus unul dintre ei, iar la Praga sunt beatnici cu părul lung. Și numai pentru motivul că la noi nu există asemenea lucruri se presupune că Budapesta și Praga ar fi mai «liberale». (...) Dumneavoastră, occidentalii, priviți și trageți concluzii greșite. Bucureștiul este mai liberal. La noi este mai mult naționalism și mai multă independență (...). Românii admit, de asemenea, că au fost impresionați de exemplul Iugoslaviei lui Tito. Dar România, continua autorul american, a preluat naționalismul lui Tito, fără să lărgească libertățile individuale, pe care sârbii le consideră garantate acum”⁵.

G. Farmer reda impresiile diplomaților occidentali acreditați în București, care aveau convingerea că sunt permanent urmăriți. Era reproduș și un exemplu semnificativ. Un diplomat american din Iugoslavia a dat o recepție, cu

ocazia plecării sale de la post, și a invitat 230 de sârbi; au venit 210, iar ceilalți au trimis flori și șliboviță. Un diplomat englez, care a părăsit Bucureștiul, a dat o recepție similară la care a invitat 14 români; a venit unul singur și nimeni n-a trimis nimic⁶. Ziaristul american releva gesturile de independență ale regimului de la București, față de Moscova, anticipând stabilirea relațiilor diplomatice cu Republica Federală Germania, eveniment care a avut loc, cum se cunoaște, la 31 ianuarie 1967.

Credem că relevant pentru subiectul studiului nostru este sondajul realizat de „Centrul libertății de informare” din SUA privind libertatea presei în Europa. Pe scară de la plus 4 (libertate absolută), la minus 4 (control absolut), clasamentul arăta astfel: Olanda (3,25), Elveția (3,14), Finlanda (3,05), Norvegia (2,98), Suedia (2,77), SUA (2,71), Danemarca (2,68), Belgia (2,58), Marea Britanie (2,37), Germania Federală (2,36), Irlanda (2,26), Iugoslavia (0,09), Portugalia (-1,43), Spania (-1,56), Ungaria (-1,72), Cehoslovacia (-2,45), Polonia (-2,63), Bulgaria (-2,72), Germania de Răsărit (-3,05), U.R.S.S. (-3,08), România (-3,20), Albania (-3,51). După cum se poate observa, România se afla pe penultimul loc în privința libertății presei, fiind urmată de Albania⁷.

Regimul politic de la București controla presa prin cenzură, o instituție foarte veche, dar care, în regimurile comuniste, instalate de sovietici, a devenit omnipotentă și omniprezentă. Prin Decretul nr. 218 din 20 mai 1949 al Consiliului de Miniștri s-a înființat Direcția Generală pentru Presă și Tipărituri, denumită ulterior Comitetul pentru Presă și Tipărituri, care avea atribuții foarte largi. Ea autoriza apariția tipăriturilor, difuzarea, importul și exportul de publicații și cărți, obiecte de artă etc., reglementa modul de funcționare a librăriilor, bibliotecilor, anticariatelor, aviza emisiunile de radio și televiziune, producțiile teatrale, filmele etc. Dispunea, de asemenea, de birouri teritoriale de cenzură, structuri similare existând și la instituțiile centrale, cum ar fi ministerele⁸.

Directivele erau stabilite de Secția de Propagandă a Comitetului Central al Partidului Comunist, ele materializându-se în dispoziții, consemnate în caiete speciale care se actualizau lunar. Redacțiile publicațiilor și editurile aveau

obligația trimiterii tuturor materialelor către Direcția Generală pentru Presă și Tipărituri care le citea, făcea observații și, după rezolvarea lor, dădea „Bun de tipar” (de difuzare sau imprimare). Între redacții (edituri) și cenzură a existat o permanentă dispută, primele căutând să ocolească rigorile impuse, în scopul asigurării unor materiale de calitate. Uneori se cerea și avizul Secției de Propagandă a Comitetului Central, cea care stabilea directivele. În 1977, Comitetul pentru Presă și Tipărituri a fost desființat, eveniment ce a fost larg mediatizat și prezentat de către autorități ca o renunțare la cenzură. Acest lucru era complet fals, controlul total al vieții științifice, literare etc. rămânând o caracteristică esențială a regimului comunist, până în decembrie 1989.

Având în vedere aceste lucruri, să urmărim, în continuare, modul cum a reflectat presa din România criza din Orientul Mijlociu, finalizată cu **Războiul de șase zile**, subiect intens cercetat în istoriografie⁹.

În primul rând, știrile despre evenimentele din Orientul Mijlociu au apărut, în general, pe ultima pagină a ziarelor românești, la rubrica „Din viața internațională”. S-ar putea ca această precizare să reprezinte ceva inutil, dar potrivit regulilor stabilite, pagina întâi era rezervată știrilor referitoare la activitatea partidului comunist și a conducătorilor săi. În perioada mai-iunie 1967, respectiv în timpul crizei, conflictului și postconflictului arabo-israelian, pe prima pagină au apărut știrile referitoare la apelul guvernului român pentru încetarea ostilităților, la plecarea și venirea delegației române, conduse de Nicolae Ceaușescu și Ion Gheorghe Maurer la (de la) Moscova (9 iunie 1967), telegramele protocolare schimbate între conducătorii români și sovietici, Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist Român și a guvernului referitoare la războiul arabo-israelian, dată publicității la 11 iunie, după consfătuirea de la Moscova¹⁰. Nici măcar cuvântarea lui Ion Gheorghe Maurer, la sesiunea extraordinară a Adunării Generale a Organizației Națiunilor Unite, din 23 iunie 1967, nu și-a găsit locul pe pagina întâi.

Dar, fără îndoială, cel mai important aspect este modul cum a fost reflectat, de către presă, **Războiul de șase zile**, natura, calitatea și cantitatea informațiilor aduse la cunoștința cititorilor

români. Primul lucru care iese în evidență este proporția relativ redusă de știri despre conflict, în raport cu semnificația lui internațională. Deși reprezenta evenimentul cel mai important al planetei, care a solicitat din plin eforturile celor două superputeri și a alianțelor conduse de ele, el a ocupat circa o treime din pagina externă a ziarelor românești. Mai mediatizat era conflictul din Vietnam, ziarele românești fiind preocupate de numărarea avioanelor americane doborâte. Un loc important ocupau, de asemenea, evenimentele din Grecia, din Bolivia, războiul civil din Nigeria, soarta emigranților clandestini din Portugalia etc.

Existau și știri și reportaje, introduse poate cu scopul de a produce relaxarea cititorilor. Iată, de pildă, „Scînteia Tineretului” din data de 8 iunie 1967 avea două reportaje despre implicațiile pozitive ale cercetărilor medicale în spațiul cosmic și efectele devastatoare ale geloziei la elefanții de la grădina zoologică Hellabrunn din München¹¹.

O altă caracteristică a presei românești din acele zile fierbinți, poate cea mai importantă, a fost neutralismul, tonul echilibrat, vădit nepărtinitor al informațiilor. Spre deosebire de stilul incriminatoriu la adresa SUA, folosit în cazul războiului din Vietnam, în cazul Orientului Mijlociu este evidentă dorința de a păstra echidistanța față de taberele beligerante. Erau reproduse extrase din comunicatele Israelului și ale țărilor arabe, reacții din capitalele țărilor implicate în conflict, poziții ale altor guverne, declarații ale liderilor politici, în special ale celor occidentali. Câteva exemple credem că vor fi edificatoare. „România Liberă” din 3 iunie 1967 informa cititorii că Republica Arabă Unită (Egiptul) a respins acțiunile „puterilor maritime”, un eufemism pentru SUA, care folosesc o „diplomație a canonierelor”. Sub această știre era o alta despre formarea în Israel a unui guvern de uniune națională, în care portofoliul apărării era deținut de generalul Moshe Dayan¹².

Toate ziarele centrale au reprodus, în ediția lor din 14 iunie, informația despre primirea de către ministrul afacerilor externe al României, Corneliu Mănescu, a ambasadorului egiptean în România și a ministrului israelian la București. Celor doi diplomați li s-a înmănat Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist Român și a guvernului, care sintetiza poziția României față de conflictul de șase zile.

Știrile erau așezate una lângă alta și aveau același număr de cuvinte, fapt care era de natură să arate și prin acest amănunt echidistanța Bucureștilor¹³.

Extrem de atent selectate au fost informațiile despre atitudinea adoptată de partenerii din Pactul de la Varșovia, care a fost diferită față de cea a Bucureștilor. Despre întâlnirea de la Moscova, din 9 iunie 1967, erau publicate, așa cum subliniam, doar știrile despre plecarea și venirea delegației române, fără niciun alt comentariu. Cititorii români erau informați despre faptul că, la această întrunire, s-a adoptat o declarație comună. Din enumerarea țărilor care au semnat acest document lipsea România, fapt ce lăsa să se înțeleagă că delegația română a avut altă poziție. Însă, nu se spunea explicit în ce a constat aceasta¹⁴.

Problema era indirect clarificată în următoarele două zile, când presa centrală informa despre ruperea relațiilor cu Israelul de către Uniunea Sovietică, Ungaria, Cehoslovacia, Polonia, Bulgaria, Germania de Est și Iugoslavia. Aceleași organe de presă evitau să spună că România le-a păstrat, cititorul fiind invitat să descopere acest lucru.

După publicarea Declarației Comitetului Central al Partidului Comunist Român și a guvernului, au apărut, în fiecare ziar, câte un editorial despre evoluția evenimentelor din Orientul Mijlociu. Cel din „Scînteia” era intitulat: „Pentru pace și securitate în Orientul Apropiat”, autorul fiind V. Iliescu¹⁵. În „România Liberă”, Ion Mărgineanu a semnat articolul „În interesul popoarelor Orientului Apropiat, al păcii și securității internaționale”¹⁶. Cele două editoriale aveau un conținut similar și, într-un limbaj specific, pe care specialiștii l-au denumit „de lemn”, reluau ideile conținute în „Declarația” din 11 iunie 1967.

Cât privește sursele utilizate, analiza lor se dovedește, într-o anumită măsură, relevantă pentru poziția adoptată de regimul de la București. Erau folosite, cu precădere, informațiile oferite de agenția națională de presă „Agerpres”, ea însăși aflată sub un control strict, precum și de alte agenții internaționale – „France Presse”, „Reuters”, M.E.N. etc. Predominau știrile scurte, care arătau poziția taberelor beligerante și lipseau comentariile și analizele care să informeze pe cititori despre desfășurarea operațiilor, activitatea diplomatică intensă și cu principalele concluzii reieșite din acest conflict foarte scurt.

Presa românească a vremii a încercat să păstreze echidistanța față de taberele beligerante în conflictul arabo-israelian

Ziarele centrale au folosit în mică măsură datele și informațiile agenției „Tass” și ale celorlalte agenții ale țărilor socialiste, marcând și prin aceasta poziția Bucureștilor. Trebuie spus că am întâlnit o situație reciprocă în presa țărilor socialiste, în primul rând în cea sovietică. Într-o telegramă a ambasadei române din Moscova se menționa că presa, radioul și televiziunea sovietică nu au transmis nimic despre faptul că România nu a semnat declarația adoptată la consfătuirea țărilor socialiste din 9 iunie 1967. De același tratament a avut parte și Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist Român și a guvernului din 11 iunie 1967. Diplomații români aflați în misiune la Moscova informau centrala de la București că, în perioada 11-16 iunie 1967, mass-media sovietică a instituit un embargo total asupra României. Nu au fost consemnate știri nici măcar despre vizita în țara noastră a delegației de activiști ai Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, condusă de V. Konotop și primirea ei de către Ilie Verdeț, prim vice-prim ministru al guvernului¹⁷. În concluzie, poziția deosebită a regimului de la București față de conflictul israeliano-arab s-a concretizat într-un război mediatic între cele două capitale. Cei care au suferit au fost cititorii, dar acest lucru reprezenta ultima preocupare pentru cele două regimuri.

Faptul este dovedit din plin de modul cum a funcționat cenzura în cazul acestui eveniment. Ea a fost extrem de atentă cu distribuirea informațiilor și conținutul acestora, în așa fel încât să nu contravină cu nimic poziției exprimate de conducerea partidului și statului. Câteva exemple vor fi, credem, edificatoare.

„România Liberă” urma să publice, în ediția sa din 11 iunie, când s-a dat publicității Declarația Comitetului Central al Partidului Comunist Român și a guvernului, un articol al lui Aurel Baranga, intitulat: „Sentimentul onoarei”. Cunoscutul scriitor aprecia că printre criteriile sentimentului onoarei era acela de a fi neconținut de partea celui slab împotriva celui tare, de a-ți asuma răspunderile oricât de grele ar fi, de a respinge cu indignare compromisurile, lașitatea și slugărnicia, infatuarea și aroganța, uneltirile de culise și cuțitul înfipt pe la spate, de a avea curajul opiniei responsabile. După ce arăta că scrie acest articol în momentul în care în anumite colțuri ale lumii se exalta conștiința abdicării de la valorile umanității, Aurel Baranga încheia cu satisfacția că trăim într-un colț al planetei unde se cultivă demnitatea, curajul bărbătesc, cinstea și sinceritatea, devoțiunea liberă de orice egoism, în serviciul unei omeniri pe care o visezi eliberată de toate sclaviile materiale și morale.

Serviciul „Ideologie” al cenzurii a apreciat că articolul era o aluzie mult prea directă la poziția adoptată de regim față de războiul arabo-israelian, în contrast cu atitudinea altor țări, exprimată în termeni care făceau inoportună publicarea lui¹⁸. Redacția ziarului „România Liberă” s-a conformat cererii și a scos materialul.

Lectorul L. Mindirigiu a primit felicitările conducerii Direcției Generale pentru Presă și Tipărituri, el fiind premiat pentru vigilență. În locul articolului eliminat, Aurel Baranga a publicat un altul, intitulat: „Omul provizoriu”, care nu avea nicio legătură cu evenimentele în curs de desfășurare.

Publicația de limbă maghiară „Elöre” a fost avertizată pentru lipsa de informare, ea inserând, în ediția din 15 iunie 1967, la rubrica „Problema Orientului Apropiat”, știrea potrivit căreia ambasadorul Gh. Diaconescu a comunicat Secretarului General al ONU, că, „la cererea guvernului Republicii Socialiste România, să fie convocată sesiunea extraordinară a Adunării Generale a ONU”¹⁹. Informația corectă era aceea că guvernul român era de acord cu solicitarea Uniunii Sovietice de a fi convocată sesiunea extraordinară a Adunării Generale a forumului mondial.

Și publicația armatei, „Apărarea Patriei”, a fost în culpă, redacția nedând nicio știre referitoare la plecarea și participarea delegației României la sesiunea extraordinară a ONU, deși avea în sumar un articol redacțional consacrat în exclusivitate situației din Orientul Apropiat. La solicitările cenzurii, redacția a inclus un paragraf ce consemna plecarea la ONU a unei delegații conduse de Ion Gheorghe Maurer.

Dacă amendarea unor asemenea scăpări era oarecum de înțeles, alte semnalări ale cenzurii frizau absurdul. Iată, unul dintre exemple. Televiziunea Română avea în programul zilei de 9 iunie 1967, în plin război arabo-israelian, emisiunea „Balada românească”, în cadrul căreia era evocată, între altele, și celebra „El Zorab” (Calul arabului), aparținând cunoscutului poet George Coșbuc. Cenzura a dispus scoaterea ei din sumar pe motiv că se insista pe ideea că arabul respectiv a reușit să scape din ghearele dușmanului, fugind pe cal. După opinia censorului, aceasta reprezenta o aluzie la evenimentele în curs, motiv pentru

care balada „El Zorab” a fost scoasă din exemplificările emisiunii respective²⁰.

În atari condiții, presa din România a reflectat fragmentar, cu multe omisiuni **Războiul de șase zile**, eveniment care a monopolizat atenția mass-mediei internaționale. Cititorul român, ca de altfel și cel din țările socialiste, care avea acces numai la canalele oficiale, nu putea să-și formeze o imagine exactă asupra complexelor desfășurări politice, militare, diplomatice din Orientul Mijlociu. El trebuia să citească mai mult printre rânduri și pentru a putea să se informeze cât mai corect trebuia să facă apel și la sursele occidentale. Acestea aveau în România un regim și mai strict, astfel că mai rămâneau la dispoziție doar unele posturi de radio, cum ar fi „Europa Liberă” și „Vocea Americii”.

Astfel, presa din România s-a dovedit a nu fi un mijloc de informare, aflat la dispoziția cetățeanului, ci o simplă curea de transmisie a regimului, care își promova, prin intermediul ei, propria linie politică. De aceea, studiarea ei este puțin relevantă pentru evenimentul ca atare, în cazul nostru **Războiul de șase zile**, ci mai ales pentru modul cum este reflectată poziția adoptată de regimul de la București.

¹ Pentru poziția adoptată de România în criza din Orientul Mijlociu a se vedea, între altele, Petre Otu, *Ceaușescu, Rebelul din Tratatul de la Varșovia*, în „Dosarele Istoriei”, nr.10/ 1997, p. 34-50; idem, *The Six-Day War – a New Problem for the Warsaw Pact*, în „The Middle-East and the Cold War, Proceedings of the Israeli-Romanian International Seminars Tel-Aviv-Bucharest 2001”, IDF-Department of History, The Institute for Military History, March, 2006, p. 209-218; Brigadier General dr. Mihail E. Ionescu, *The Six-Day War and the relations between Moscow and Bucharest*, în „The Middle-East and the Cold War, Proceedings of the Israeli-Romanian International Seminars Tel-Aviv – Bucharest 2001”, IDF-Department of History, The Institute for Military History, March, 2006, p. 219-236.

² Reamintim că, în acea perioadă, era în curs așa-numită „bătălie a statutelor” în cadrul Pactului de la Varșovia, partea română refuzând acele formule care instituiau controlul sovietic asupra alianței. Detalii în: *Romania and Warsaw Pact 1955-1989, Selected Documents*, edited by Dennis Deletant and Mihail E. Ionescu, Politeia-SNSPA, București, 2004, p.149-155;

General colonel (r), Constantin Olteanu, colonel (r) Alesandru Duțu, general-maior (r) Constantin Antip, *România și Pactul de la Varșovia. Istoric. Mărturii. Documente. Cronologie*, Editura Pro Historia, București, 2005, p. 41-48, 140-148, 223-237; Corneliu Filip, *Tratatul de la Varșovia. Organizație politico-militară sub egida Moscovei*, Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 2006, p. 66-86.

³ Florin Banu, Liviu Țăranu, *Aprilie 1964 – „Primăvara de la București”. Cum s-a adoptat Declarația de independență a României?*, Editura Enciclopedică, București, 2004.

⁴ Dennis Deletant, *România sub regimul comunist*, ediția a II-a revăzută și adăugită, editor Romulus Rusan, în românește de Delia Razdolescu, Fundația Academia Civică, București, 2006, p. 180.

⁵ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare A.N.I.C.), fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dosar nr 29/1967, f. 120.

⁶ Ibidem, f. 121-122.

⁷ Ibidem, f. 18.

⁸ A.N.I.C., fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dosar nr. 39/1949, f. 18-22.

⁹ Dintre titluri semnalăm: Nadav Șafan, *From War to War, the Arab-Israeli Confrontation 1948-1967*, New York, Pegasus, 1969; Chaim Herzog, *The Arab-Israeli Wars. War and Peace in the Middle East*, Arms and Armour Press, London, 1983, p. 143-192; Moshe Dayan, *Povestea vieții mele*, Editura Enciclopedică, București, 2001; Pierre Hazan, *Războiul de șase zile. Victoria compromisă*, traducere și note de Cristina

Jinga, prefață de Victor Rizescu, Corint, 2002; Brig. Gen (ret), Dov Tamari, *The road to Six-Day War and the Role of the Soviet Union*, în „The Middle-East and the Cold War, Proceedings of the Israeli-Romanian International Seminars Tel-Aviv – Bucharest 2001”, IDF-Department of History, The Institute for Military History, March, 2006, p. 180-208.

¹⁰ În document nu se aduc acuze niciuneia dintre părțile beligerante, se face apel la soluționarea prin tratative a contenciosului arabo-israelian și se exprimă convingerea, repetată până la sațietate ulterior, că războiul nu reprezintă o soluție pentru pacea și stabilitatea din Orientul Mijlociu, vezi „Scinteia”, anul XXXVI, nr. 7368, 11 iunie 1967.

¹¹ „Scinteia Tineretului”, anul XXIII, seria a II-a, nr. 5614, 8 iunie 1967.

¹² „România Liberă”, anul XXV, nr. 7037, 3 iunie 1967.

¹³ Idem, nr. 7046, 14 iunie 1967.

¹⁴ „Scinteia”, anul XXXVI, nr. 1368, 11 iunie 1967; „România Liberă”, anul XXV, nr. 7044, 11 iunie 1967.

¹⁵ Scinteia”, anul XXXVI, nr. 7372, 15 iunie 1967.

¹⁶ „România Liberă”, anul XXV, nr. 7047, 13 iunie 1967.

¹⁷ Arhiva Ministerului de Externe, fond Telegramme, Serviciul IV, Oficiul Moscova, vol. IV (iunie-iulie 1967), f. 151-154, 178-180.

¹⁸ A.N.I.C., fond Comitetul pentru Presă și Tipărituri, dosar nr. 113/1967, f. 112.

¹⁹ Ibidem, f. 119.

²⁰ Idem, dosar nr. 59/1967, f. 121.

ROMANIAN MEDIA ABOUT THE SIX DAY WAR

The Romanian media reflected *The Six Day War*, event which highly attracted the attention of the international media, in a fragmentary way and with large holes of information. Although it was the most important international event at the time attracting in the highest extent the attention of the two superpowers and of their alliances, in Romania's media it represented just a third of the page dedicated to the international affairs. It has been paid a high attention to the character of the information sent as it was used a moderate and impartial tone, keeping distance towards both sides involved in the conflict and trying to be neutral in their content.

It should be mentioned that the media in general was under a firm and strict control imposed by the state and Communist Party and the censorship was the main tool used by the Communist leadership in order to ensure their power over the overall process of information dissemination. As regards the 1967 conflict, the Romanian media cannot be seen as a source of information answering to the citizens' interest and concerns, but merely as a tool used by the regime to transmit specific and very well controlled information in order to promote its own political interests. This is because, the research on Romanian media does not bring significant evidences regarding *The Six Days War*, but it is however revealing for a better understanding of the position adopted by Bucharest leadership in that specific context.

ARMATA ROMÂNĂ ÎN PRIMII ANI AI REGIMULUI COMUNIST. SITUAȚIA PERSONALULUI

colonel (r) dr. ALESANDRU DUȚU

Înlăturarea tuturor partidelor politice de opoziție, în ultima parte a anului 1947, numirea lui Emil Bodnăraș în fruntea Ministerului Apărării Naționale, la 24 decembrie 1947, abolirea monarhiei, la 30 decembrie același an, realizarea fuziunii cu Partidul Social-Democrat, în februarie 1948, au constituit pași importanți ai acțiunii partidului comunist pe calea preluării întregii puteri politice în România. Din acel moment, întreaga societate românească a înregistrat transformări care au influențat pentru multe decenii destinul poporului român. Dacă la prima vedere s-ar părea că organismul militar a avut o situație specială – dat fiind interesul comuniștilor de a avea la îndemână și un instrument armat, docil, pe care să se sprijine la nevoie –, acesta a urmat un proces asemănător instituțiilor civile ale statului, deși au existat categorii de militari, așa cum au existat și categorii de civili, care au beneficiat de existența noului regim.

Poziția partidului comunist față de rolul și misiunile armatei

Precizările făcute în februarie 1948, la Congresul al VI-lea al partidului comunist, cu privire la poziția, rolul și funcțiile armatei în noua orânduire consemnau faptul că aceasta, „pusă în slujba întăririi republicii populare” trebuia să fie „apărătoarea cuceririlor democratice ale poporului nostru, apărătoarea independenței și suveranității noastre”, iar pentru tinerii care își satisfăceau stagiul militar urma să devină „o adevărată școală de educație patriotică și demo-

cratică”¹. La prima vedere și scoase din contextul epocii, aceste intenții păreau a fi de bun augur pentru oștire și pentru personalul acesteia.

În realitate, însă, ele s-au dovedit a fi doar o modalitate de atragere a armatei până la obținerea controlului total asupra ei, adică până „s-o avem în mână” cum se exprima un reprezentant de seamă al partidului comunist încă din vara anului 1945. În pofida faptului că, raportate la primii ani postbelici, cadrul organizatoric, înzestrarea și instruirea organismului militar s-au făcut în condiții mult mai bune, iar situația materială a personalului oștirii s-a îmbunătățit simțitor², cadrele militare, în special cele vechi, au fost supuse aceluiași privațiuni ca și poporul român din care făceau parte. Mai mult, procesul de ideologizare și îndoctrinare comunistă a înregistrat în oștire un ritm mult mai intens, măsurile luate împotriva celor care nu se încadrau în noua orientare au fost aceleași, dacă nu chiar mai drastice decât împotriva civililor. Vechea elită militară românească a umplut și ea temnițele comuniste, la fel ca și cea civilă, din 1944 până în 1965 fiind întemnițați pe diferite perioade peste 100 de generali români, circa 40 dintre ei murind în închisori³. Nu este mai puțin adevărat faptul că și mulți militari au acceptat, în mod real sau de formă, noul regim, sau au luat atitudine împotriva lui, după cum le-a dictat conștiința, așa cum au făcut și reprezentanți ai altor categorii și straturi sociale.

Adevăratele direcții de acțiune ale comuniștilor români în ceea ce privește armata au fost exprimate cu claritate în intimitatea întâl-

nirilor la vârf, în special în Secretariat și în Biroul Politic. Într-un asemenea context, Emil Bodnăraș, ministrul Apărării Naționale⁴, declara la 26 octombrie 1949: „Noi trebuie să creem o armată de tip nou, o armată după modelul armatei celei mai avansate în lume, o armată cu conținut, nu o fotografie. Și pentru a-i da conținut trebuie luptat încă foarte serios și trebuie să înlăturăm tot conținutul vechi. Nu este vorba de un proces de transformare, este vorba de un proces revoluționar, de sfărâmare a ceea ce este vechi și de construire a unei armate noi. Așa stă problema: nu reformă, ci construcție nouă, cu conținut nou, cu spirit nou și firește creând oameni noi, luptând cu oamenii vechi, ajutându-i să sfărâme ce este vechi în ei, acei oameni cinstiți care vor să rupă cu trecutul și pe care trebuie să-i ajutăm să-și însușească conținutul nou și să lupte pentru el și alături de ei creând hotărât și în masă oameni noi. Asta este introducerea generală la ce am de spus în continuare pentru că în aceasta constă esența problemei din punct de vedere politic și militar”⁵. Prin urmare, pentru șeful armatei reforma oștirii se reducea în acel moment la epurarea cadrelor vechi și la înlocuirea acestora cu altele noi, devotate partidului din care făcea el parte, în primul rând.

Situația armatei la începutul anului 1948

Fruntașul comunist avea motive de îngrijorare, cel puțin în privința cadrelor, în acel moment armata română aflându-se într-o situație extrem de dificilă. Referindu-se la forța combativă a oștirii, la sfârșitul anului 1947, șeful Secției 1 a Marelui Stat Major considera că aceasta constituia „un organism învechit, fără viață, care nu putea răspunde în bune condițiuni nici nevoilor de instrucție și nici acelor de mobilizare și apărare”. Efectivele impuse prin Tratatul de pace din 10 februarie 1947 (138 000 de oameni) erau cu totul insuficiente. Încorporarea contingentului în două serii a dus la scurtarea perioadei de instrucție și la neinstruirea eșaloanelor superioare companiei. Stagiul militar (între un an și jumătate și doi ani) era considerat a fi prea mic pentru majoritatea armelor, iar vârsta de încorporare (22 de ani) prea mare, proporția celor căsătoriți fiind de 25%. Situația era agra-

vată de încadrarea insuficientă cu ofițeri, din cauza reducerilor masive făcute în mod forțat după război, de întreruperea procesului de perfecționare și a efectuării stagiilor la unități a celor menținuți în armată (mulți ofițeri

Expresie a comunizării armatei: generalul Emil Bodnăraș, membru marcant al Partidului Comunist, a fost numit ministrul apărării naționale la 23 decembrie 1947

ajunseseră la grade mari fără să fi comandat efectiv subunități și unități). Din cauza greutăților materiale și a numeroaselor abuzuri ale noilor autorități, starea morală a cadrelor era extrem de scăzută. Dislocarea unităților și a marilor unități nu avea la bază necesitățile de ordin operativ, ci doar posibilitățile de utilizare a cazărnilor aflate în stare de funcționare, dat fiind faptul că în cele bune fuseseră cazate trupele sovietice. În ultimii ani, instrucția nu se desfășurase în condiții mulțumitoare, încadrarea unităților de instrucție fiind de doar 30-35%, ca urmare a multiplelor sarcini administrative. Ca urmare a situației economice precare a țării, trupa era subalimentată, anemică, predispusă epidemiilor (teoretic 2 500 calorii de militar) și aproape dezbră-

cată. Armamentul avea nevoie de mari reparații. În ceea ce privește mobilizarea, nu exista nicio lucrare pregătită pentru trecerea armatei la starea de război în caz de necesitate. Mai mult, la nivelul conducerii armatei „domnea spiritul pasiv, defetist, rezultat din interpretarea pesimistă și lipsei de spirit de luptător” provocate de restricțiile Tratatului de pace din 10 februarie 1947. Toate acestea au imprimat conducerii superioare a oștirii ideea că pentru o perioadă de timp armata română „nu va mai avea să lupte și că misiunea ce revenea acestei conduceri era decât aceea de a păstra ființa armatei”⁶.

Situația corpului de cadre

Îngrijorarea lui Emil Bodnăraș provenea și din faptul că din cei 8 154 ofițeri pe care-i avea armata română la 30 decembrie 1947 (67% din necesarul de 12 043), 7 701 (94%) proveneau din vechea armată; restul de 425 fuseseră încadrați din diviziile „Tudor Vladimirescu-Debrețin” și „Horia, Cloșca și Crișan”, iar 28 din câmpul muncii. După origine socială: 456 (5,6%) erau fii de muncitori, 1 119 (13,7%) fii de țărani săraci, 715 (8,8%) fii de țărani mijlocași, 2 633 (32,3%) fii de funcționari, 925 (11,3%) fii de meseriași și mici comercianți, 1 492 (18,3%) fii de chiaburi, 811 (10%) fii de moșieri și industriași. După pregătirea militară, 94% fuseseră formați în vechiul regim și numai 6% după „știința și arta militară sovietică”. Din punctul de vedere al apartenenței politice, la 31 decembrie 1949 situația era următoarea: 4 141 (30%) erau membri de partid, 1 932 (14%) membri ai UTM, iar 7 729 (56%) fără de partid.

Referindu-se la compoziția socială a cadrelor active, Emil Bodnăraș atrăgea atenția, la 26 iulie 1948, că aceasta „nu este satisfăcătoare, majoritatea provenind din mica burghezie și chiaburime, cu educație și mentalitate veche”. Ca urmare, ministrul Apărării Naționale aprecia că încadrarea armatei trebuia „să fie urgent îmbunătățită prin reinnoirea cadrelor active cu elemente provenite din sânul clasei muncitoare, a țărânimii și a intelectualității progresiste, care vor primi o pregătire specială”. Concomitent, trebuiau să fie promovați „în funcții superioare elementele devotate din cadrele active, în special cele tinere”. „În compunerea armatei – preciza or-

dinul Ministerului Apărării Naționale nr. 123 400 din 21 mai 1949 – nu pot intra decât elemente credincioase cauzei poporului: muncitori, țărani muncitori și intelectuali progresiști”. Un rol important în acest sens a revenit cercurilor teritoriale și organelor PMR, care trebuiau să verifice, din punct de vedere politic, tinerii încorporabili, cu „o desăvârșită discreție”⁸. Chiar și trupa a fost deci selecționată cu grijă.

Doi ani mai târziu, Secretariatul CC al PMR considera că Ministerul Apărării Naționale realiza „în general just linia politică de înlocuire a cadrelor vechi și de creștere și promovare a cadrelor noi”, dar constata, în același timp, „un șir întreg de lipsuri” și anume: „a) Încă mai au loc atitudini împăciuitoare față de specialiștii vechi, fără a ține cont de calitatea lor politică. Din această cauză, cadrele noi încă nu sunt promovate cu destulă hotărâre și îndrăzneală. b) Încă mai sunt în funcțiuni de răspundere în diferite eșaloane ale armatei elemente în care nu se poate avea încredere. Ca urmare a acestui fapt, nu sunt rare cazurile de sabotaj, spionaj și activitate subversivă”. O lipsă serioasă era considerat faptul că „nu s-a făcut până în prezent repartizarea pe armată în vederea mobilizării cadrelor politice de rezervă”. Pentru îndreptarea situației, Emil Bodnăraș a primit sarcina să lichideze „în cel mai scurt timp lipsurile constatate”⁹. Pentru „întărirea” cadrelor din conducerea armatei, Direcția organizatorică și Direcția Cadrelor CC al PMR au primit misiunea să aleagă din activul de partid, până la 1 februarie 1950, cadrele necesare următoarelor funcții: ministru adjunct pentru armament, muniții și materiale tehnice, șeful Direcției Agitație și Propagandă din Direcția Superioară Politică a Armatei (DSPA), care urma să fie și loțiitorul șefului DSPA, șeful Direcției Cadrelor Armatei, loțiitorul șefului Secției 2 din Marele Stat Major, loțiitorii politici pentru Comandamentul Marinei Militare, regiunile 1, 2 și 3 militare, corpurile 1, 2 și 3 armată, Corpul de tancuri, Comandamentul Apărării Antiaeriene a Teritoriului, Academia Militară Generală, trei-patru președinți de tribunale militare, șeful Direcției Sanitare a armatei, secretarul Comisiei de partid a armatei. Concomitent, o comisie specială a fost însărcinată să stabilească până la 15 februarie

1950 evidența tuturor cadrelor din activul de partid și dintre membrii de partid susceptibili să ocupe, la mobilizare, funcții politice în armată și să facă propuneri pentru repartitia lor conform necesarului de mobilizare. Cadrele alese urmau să fie concentrate în vederea calificării pentru funcțiile prevăzute¹⁰.

Trecând la punerea în practică a acestor măsuri, la 18 martie 1950, Leontin Sălăjan, membru al CC al PMR, a fost numit ministru adjunct și șef al Marelui Stat Major; Nicolae Ceaușescu, membru supleant al CC al PMR – ministru adjunct și șef al Direcției Superioare Politice a Armatei; Wiliam Suder, membru al CC al PMR – ministru adjunct și șef al Spatelui Armatei; Constantin Doncea, membru supleant al CC al PMR – comandant al Comandamentului Apărării Antiaeriane a teritoriului¹¹. Astfel, comuniștii au prelat conducerea totală a armatei.

Ca urmare a acestui proces și a sporirii efectivelor armatei, s-a ajuns ca la 31 decembrie 1952 armata să aibă 32 652 ofițeri (68% din necesarul de 47 833), din care 27 571 cadre noi și 5 081 cadre vechi. În numai patru ani, ponderea se inversase deci în mod hotărâtor. Concomitent cu ieșirea din cadrele active ale armatei a unui număr de 5 994 de ofițeri, în perioada 1948-1952 au intrat în oștire 30 492 proveniți astfel: 18 090 (59%) din școlile militare și politice, 2 614 (8,5%) din școlile divizionare, 1 208 (4%) din rezerva corpului de ofițeri, 4 418 (14,5%) din corpul sergenților și cartnicilor reangajați, 3 250 (10%) mobilizați de partidul comunist, 851 (3%) din instituții civile de învățământ, 61 (0,5%) din salariați civili sau primiți de la alte ministere. În acest interval de timp, ponderea cadrelor noi a crescut de la 6% la 84%, iar a cadrelor vechi a scăzut de la 94 la 16%. După originea socială, numărul ofițerilor fii de muncitori a ajuns la 7 408 (22,6%), fii de țărani săraci la 1 064 (30,8%), fii de țărani mijlocași la 5 593 (17,2%), fii de funcționari la 5 978 (18,3%), fii de mici meseriași și comercianți la 2 762 (8,5%), fii de chiaburi la 830 (2,5%), fii de moșieri și industriași la 16 (0,05%). După apartenența politică, 9 076 (28%) erau membri de partid, 13 692 (42%) membri UTM, iar 9 884 (30%) fără de partid. După vârstă, 16 184 (49,5%) aveau între 20-25 ani, 9 487 (29,1%) între 26-30 ani, 3 516 (10,7%) între 31-35

ani, 2 033 (6,3%) între 36-40 ani, 1 304 (4%) între 41-50 ani, iar 128 (0,4%) peste 50 ani. Pe grade, situația era următoarea: 26 155 (80,10% erau sublocotenenți, locotenenți și locotenenți majori, 2 762 (8,47%) – căpitani, iar 3 735 (11,43%) ofițeri superiori și generali. 22 122 (67,8%) ofițeri aveau studii elementare și școli medii neterminate, 7 862 (24%) studii medii (liceul), 2 668 (8,2%) studii superioare. 704 (2,2%) nu aveau studii militare, 6 906 (21%) aveau numai cursuri scurte de pregătire militară, 3 728 (11,5%) erau absolvenți ai școlilor divizionare, 20 493 (62,8%) absolvenți ai școlilor militare, iar 821 (2,5%) erau absolvenți ai academiilor militare.

Rezultatele politicii de cadre promovate de partidul comunist în armată au permis lui Emil Bodnăraș să afirme la 2 octombrie 1951: „Poporul nostru are astăzi o armată de tip nou, care servește interesele oamenilor muncii, este devotată regimului de democrație populară și apără independența și suveranitatea națională a Republicii Populare Române. Ofițerii noștri sunt astăzi recrutați din rândurile oamenilor muncii de la orașe și sate și au aceleași interese de clasă ca și soldații pe care îi comandă”¹². În multe situații, acest lucru a fost obținut, călcându-se peste multe cadavre, într-un context în care, în acel timp, mureau în închisori cadre de elită ale armatei care își probaseră capacitățile militare în cel de-al Doilea Război Mondial¹³.

Principala formă de ridicare a pregătirii profesionale a constat în absolvirea academiilor militare (41 absolvenți în 1948 și 385 în 1952) și a cursurilor de perfecționare din țară (717 în 1949 și 2 030 în 1952; în aprilie 1953 urmau aceste cursuri 1 648 ofițeri), precum și a studiilor militare în URSS (33 în 1950 și 157 în 1952; în aprilie 1953 erau la studii în URSS 466 ofițeri-elevi). Ofițerii care nu terminaseră școala de 7 ani, au urmat în 1952/1953 cursuri speciale, care au fost absolvite de 3 595 ofițeri. 124 dintre ei nu au absolvit, iar 910 nu s-au prezentat. Pentru aceștia s-au organizat alte cursuri speciale, acolo unde a fost posibil; ceilalți s-au pregătit individual. Începând cu anul 1954 au fost organizate cursuri pregătitoare și pentru circa 8 000 de ofițeri, care urmau școala medie (liceul) la fără frecvență, constituindu-se 262 clase a VIII-a cu 7 337

cursanți, 16 clase a IX-a cu 420 cursanți și 15 clase a X-a cu 447 cursanți¹⁴.

Discuții referitoare la crearea Consiliului Militar Superior

În vara anului 1952, la 4 iulie, Biroul Politic al CC al PMR a cerut lui Emil Bodnăraș, să elaboreze un proiect de hotărâre pentru constituirea Consiliului Militar Superior, „în conformitate cu principiile de organizare din Uniunea Sovietică”, așa cum a precizat încă de la începutul ședinței Gheorghe Gheorghiu-Dej. Cu acel prilej s-a reținut ideea ca președinția Consiliului să fie asigurată de ministrul Forțelor Armate. Peste câteva luni însă, la 5 noiembrie, tot în ședința Biroului Politic, Gheorghe Apostol a propus pe Gheorghe Gheorghiu-Dej pentru funcția de președinte al Consiliului, dată fiind „situația politică actuală, care se agravează”; pentru Emil Bodnăraș a propus funcția de vicepreședinte. Declarându-se de acord cu Gheorghe Apostol, Emil Bodnăraș a precizat că la avansarea numelui său pentru funcția de președinte s-a avut ca model situația din URSS (în acest sens s-au pronunțat și consilierii sovietici), unde funcționa un Consiliu Militar al Armatei în care I. V. Stalin era doar membru, și a arătat că el nu are nimic împotriva ca în România să se constituie un organ în atribuțiile căruia să intre „toate hotărârile care privesc organizarea apărării”¹⁵.

Susținută și de Chivu Stoica, Iosif Chișinevski, Alexandru Moghioroș, Miron Constantinescu, Gheorghe Pârvulescu și chiar de Gheorghe Gheorghiu-Dej, propunerea lui Gheorghe Apostol a fost aprobată în unanimitate. Cu același prilej, la întrebarea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej: „Cine va fi comandant suprem în timp de război?”, Alexandru Moghioroș a răspuns: „Asta este clar”, după care toți au fost de acord ca înalta funcție și responsabilitate să fie îndeplinită de cel care a pus întrebarea. Pentru a nu lăsa niciun fel de îndoială față de încrederea pe care i-o acorda în continuare lui Emil Bodnăraș, Gheorghe Gheorghiu-Dej a precizat că răspunderea acestuia ca ministru al Forțelor Armate nu se reducea în vreun fel. Dimpotrivă.

Înființarea Consiliului Militar Superior a reprezentat, fără îndoială, un act util, prin care

s-au creat condițiile unei mai bune conduceri a apărării naționale. Subordonat guvernului și alcătuit din președintele Consiliului de Miniștri (președinte), ministrul Forțelor Armate (locuitor al președintelui) și alți membri numiți de guvern, Consiliul avea misiunea „să examineze și să hotărască în problemele cele mai importante privind starea de pregătire a trupelor în vederea luptei, așezarea lor, dotarea cu armament și materiale tehnice, munca politică și de partid în armată, starea disciplinară”. Hotărârile sale erau obligatorii pentru ministrul Forțelor Armate și erau transpuse în practică prin ordinul acestuia, dacă nu urmau să fie supuse aprobării Consiliului de Miniștri. Pe lângă aceasta, preluarea conducerii Consiliului de către primul-secretar al CC al PMR a reprezentat, fără îndoială, un act premeditat pentru controlul deplin asupra tuturor problemelor care țineau de apărarea națională. În același an, a luat ființă Consiliul Militar, ca „organ consultativ în Ministerul Forțelor Armate”, iar la nivelul comandamentelor de regiuni militare, de armă și la alte structuri superioare de comandă au fost create „consilii militare”, bine garnisite cu comuniști de frunte, cu misiunea de a dezbate și soluționa toate problemele reieșite din activitatea de luptă și politică a trupelor din subordine.

Reorganizarea activității de partid în armată

Concomitent cu întărirea controlului la nivelul superior al armatei, partidul comunist și-a consolidat pozițiile prin perfecționarea cadrului organizatoric de acțiune în interiorul oștirii. Un rol important în acest sens l-au avut reorganizarea structurală a activității de partid în armată, crearea și introducerea în structura organismului militar a organelor și organizațiilor de partid și de tineret, a unei rețele de instituții cultural-educative, toate conduse și controlate cu mare grijă. Un impact deosebit l-a avut în acest sens înlocuirea, în toamna anului 1948, a Inspectoratului General al Armatei pentru Educație cu Direcția Superioară Politică a Armatei (DSPA), ca organ central de organizare, planificare și control a întregii activități politice și de partid din armată, aflat sub conducerea nemijlocită a CC al PMR. Concomitent, servicii

ile pentru educație și cultură au fost înlocuite cu direcții politice la comandamentele de regiuni militare și de armă și cu secții politice la celelate comandamente de mari unități și la instituțiile de învățământ militar. Aparatul politic a devenit astfel oficial aparat al partidului comunist, atribuțiile lui fiind extinse asupra tuturor activităților ostășești¹⁶.

Problema organizării partidului în armată a fost discutată în Secretariatul CC al PMR la 8 decembrie 1948. Cu acel prilej, Petre Borilă a precizat că schema de organizare era luată „după schema de organizare a aparatului politic al armatei sovietice”, cu unele modificări „în ce privește Direcția cadrelor”. A arătat apoi că „în armată sunt încă multe elemente sabotoare, anti-sovietice, că în aparatul politic și-au găsit adăpost mulți dușmani, că mai mult de jumătate din oamenii aparatului nu sunt ai noștri, că între ei sunt moșieri, chiaburi, că de când a început curățirea aparatului, care se face în mod permanent, se simte lupta de clasă în armată”. „În loc să se meargă spre desființarea vechii armate... – mai preciza Borilă – s-a reînceput reeducarea cadrelor vechi¹⁷”. Insistând asupra lipsurilor mari de cadre și a dificultăților înregistrate în munca de partid, a cerut să se legalizeze organizațiile de partid și de UTM în armată. O poziție asemănătoare adopta și Emil Bodnăraș care a precizat că atunci când a luat conducerea armatei a găsit aparatul politic „angajat pe o linie care i-a denaturat ființa”, că „în loc să se introducă de afară elemente de partid s-au băgat ofițeri vechi pe care i-a pus să facă un curs de 4 luni la Breaza și dușmanul a reușit să infiltreze în aparatul politic elementele sale, care au ajuns până în posturi de înaltă conducere și atunci când aceste elemente au început să fie scoase s-a observat rezistența cadrelor vechi”. Insistând pentru introducerea în armată a cadrelor de partid, a reamintit că, în 1918, când V. I. Lenin a lansat lozincă „Comuniștii în armată”, Partidul Bolșevic „a vărsat cele mai bune elemente în armată”. Propunerea de a se crea organizații de partid în armată a fost susținută și de Vasile Luca pentru „ca să se știe cine conduce”. Combătând pe Emil Bodnăraș, care nu fusese de acord cu propunerea ca secundul politic să fie și loțiitor de comandant, dat fiind faptul că acesta din urmă era șeful de stat

major („om capabil și cinstit, să nu-l înjosim punând un grad inferior ca loțiitor de comandant”), Vasile Luca a arătat că „nu putem avea încredere în vechii ofițeri de stat major și de aceea loțiitorul de comandant trebuie să fie secundul politic, chiar dacă este plutonier, pentru că el reprezintă partidul, și ofițerul de stat major, dacă este membru de partid, va înțelege că el se supune partidului și nu gradului¹⁸”. Considerând că există încă „influența vechilor ofițeri la tovii noștri”, Vasile Luca atrăgea atenția că „trebuie să se înțeleagă că partidul nu poate fi secund în armată, ci conducător”. Teohari Georgescu a insistat ca introducerea organizațiilor de partid în armată să nu se facă în mod mecanic, deoarece șeful de stat major „poate să fie un element bun¹⁹”. Alexandru Moghioroș arată că „nimic nu mai justifică astăzi să ascundem partidul în armată”. La rândul ei, Ana Pauker a arătat că „Armata Roșie, în momentele cele mai grele ale revoluției a pus comandanți militari simpli, care însă au știut să conducă și că s-a servit de anumiți ofițeri vechi, dar pe lângă ei, ca și lângă comandanții făcuți din simpli muncitori, au pus elemente politice”. În continuare, a apreciat că „noi ne găsim în situația că putem să ne folosim de o parte din ofițerii vechi, să-i punem să lucreze pentru noi, dar să nu ne facem iluzia că-i vom putea câștiga pe toți pentru socialism. Tovii noștri să știe să le câștige încrederea pentru a putea lucra cu ei, dar totodată să-i facă să înțeleagă că partidul este cel care conduce, că am ajuns la un stadiu în care partidul trebuie să intre în armată pentru a face din ea o armată a poporului”. A considerat, de asemenea, că trebuie să se dea comandanților politici „toată autoritatea, chiar dacă au un grad mai mic” și a cerut ca „avansarea în grad a loțiitorilor politici să nu se facă fără socoteală, pentru că aceasta îi scade în ochii celorlalți ofițeri”. Manifestând fermitate politică, Ana Pauker arăta că „nu trebuie să ne ploconim în fața cunoștințelor militare și să lăsăm pe ofițerii vechi să lovească în aparatul politic”. În final, Secretariatul CC al PMR a fost de acord cu faptul că trebuia „introdusă cu toată îndrăzneala linia de creare și legalizare a organizației de partid în armată²⁰”. Din februarie 1949, organizațiile de partid au activat oficial, în mod public, în unități și comandamente.

În acest context, numărul membrilor de partid în armată a crescut din ce în ce mai mult. Dacă, la începutul anului 1948, în oștire erau 9 085 membri de partid (1 988 ofițeri – 22%, 3 576 subofițeri – 39% și 3 521 soldați – 39%), la 25 decembrie 1953 numărul acestora a ajuns la 13 460 membri de partid (13 279 în unități și comanda-mente și 181 la studii în URSS). Cei 13 279 erau înscriși în trei birouri de partid, 922 organizații de partid, 603 organizații de companii (similare), șase grupe de partid și 11 grupe mixte de partid și UTM. Pe grade, situația se prezenta astfel: 17 generali (0,13%), 8 716 ofițeri (65,63%), 14 elevi în școli militare (0,11%), 960 sergenți reangajați (7,23%), 179 sergenți în termen (1,35%), 224 soldați (1,68%), 3 169 angajați civili (23,87%)²¹. Totodată, 649 organizații de partid (din cele 991 existente) au primit 1 621 candidați de partid²².

Concomitent, în toamna anului 1949 în armată au fost înființate organizații UTM, acestea fiind conduse de organele politice și organizațiile de partid. În iunie 1953 erau 5 186 organizații de bază cu 113 780 membri, adică 43% din efective. Pe grade, situația se prezenta astfel: 16 208 (14,2%) ofițeri, 3 124 (3%) sergenți reangajați, 78 054 (68,5%) militari în termen, 13 682 (12%) elevi, 2 712 (2,3%) angajați civili.

Trecerea la însușirea doctrinei sovietice

În cadrul procesului de adoptare a modelului de construcție militară sovietică, s-a trecut rapid la însușirea doctrinei militare a URSS, înlăturându-se ezitățile teoretice din primii ani postbelici, când s-a încercat îmbinarea elementelor doctrine românești cu cele împrumutate de la sovietici. Semnificative în acest sens au fost studiile doctrinare elaborate de Marele Stat Major, în primii ani postbelici, chiar în 1947, care porneau de la elementele specifice doctrinei interbelice, ceea ce nu corespundea însă principiilor doctrinei sovietice. După ce arăta că „este prematur a trasa astăzi definitiv o doctrină”, Secția 3 operații a Marelui Stat Major aprecia în studiul „Orientări spre o nouă doctrină”, elaborat în 1947, că „nici nu putem aștepta să ne vină totul dinafară, căci pregătirea de război nu trebuie întreruptă, ci urmărită continuu, într-o doctrină care să ne fie cunoscută și

să ne călăuzească just pe toți”²³. Conținutul acestui important document pentru armata română, care s-a referit la necesitatea continuării pregătirii de război, aspectele posibile ale viitorului război, poziția și rolul țărilor mici în războiul de alianțe, ideile generale ale doctrinei de război și la bazele generale ale organizării, mobilizării și instruirii armatei²⁴, nu avea însă să fie pus în practică, în pofida părerii unor analiști care au considerat că acesta „avea să stea la baza doctrinei și strategiei militare românești mai bine de 40 de ani”²⁵.

Nu a putut fi pus în practică deoarece, la scurt timp, noua conducere a Marelui Stat Major a emis noi documente, care precizau cu claritate că „ideologia militară și doctrina tactică sovietică se aplică în întregime, fără retușuri, adaptări și rezerve, chiar dacă, deocamdată, organica forțelor noastre armate este alta decât organica armatei sovietice”²⁶. *Noul îndreptar pentru corpul profesoral al Școlii Superioare de Război pe săptămâna 19-25 ianuarie 1948*, din care am citat rândurile de mai sus, mai preciza că documentarea de bază trebuia să fie cea sovietică (broșuri, cursuri), chiar dacă „ediția lor nu este cea mai nouă”²⁷. Pe aceeași linie de conduită, Directiva pentru pregătirea cadrelor superioare ale oștirii preciza, la 25 aprilie 1948, că aceasta trebuia să fie făcută „în spiritul doctrinei sovietice”, regulamentele sovietice urmând a fi aplicate „în întregime, atât în ceea ce privește conducerea și execuția aplicațiilor, cât și în ceea ce privește funcționarea spatelui și tehnica lucrului de stat major”²⁸. Nicidecum nu mai putea fi vorba de adaptarea doctrinei sovietice la specificul românesc, așa cum lăsaseră să se înțeleagă, la un moment dat, unele documente ale Marelui Stat Major. Ideile doctrinare, procedeele și metodele de luptă „indicate prin regulamentele de luptă sovietice”²⁹ au fost puse și la baza instrucției în armată, așa cum cerea ordinul general asupra desfășurării instrucției în perioada a II-a de instrucție, în primăvara anului 1948. De altfel, la 21 iulie 1948, Marele Stat Major avea să facă cunoscut că armata română a trecut la „însușirea doctrinei sovietice”, așa cum rezulta aceasta din regulamentele puse la dispoziție.

Pentru aprofundarea doctrinei sovietice, a metodelor de instruire, a practicii de stat major

și a funcționării serviciilor s-a considerat că era nevoie să se trimită în URSS ofițeri de toate categoriile pentru practică și stagiu și să se primescă instructori sovietici. Spre a nu se face cumva vreun pas greșit, la 30 iulie 1948, după ce Secretariatul CC al PMR discutase probleme ale dezvoltării pe viitor a armatei române, la pace și la război, Gheorghe Gheorghiu-Dej ruga, printr-o scrisoare, pe I. V. Stalin, să i se acorde ajutor prin „analizarea proiectelor” de către specialiști sovietici. Cu acel prilej, primul-secretar al PMR făcea cunoscut că șefii armatei române studiau și aplicau doctrina sovietică „în măsura în care au putut să o cunoască și să și-o însușească”, dar că se dispunea de puține lucrări în acest sens. „Ne preocupă – preciza Gheorghe Gheorghiu-Dej – problema unificării armamentului luând ca bază armamentul Uniunii Sovietice, dar nu o putem rezolva singuri. În organizarea aparatului politic al armatei și în organizarea școlilor pentru a crește repede cadre noi avem prea puțină experiență. Conducerea armatei noastre nu are un singur specialist sovietic cu care să se poată sfătui permanent, căruia să-i împărtășească gândurile, proiectele ei, care să critice tovarășește greșelile ei și să o ajute de a realiza sarcina luată de partid: de a avea o armată modernă și puternică, Armata Poporului... Ne dăm bine seama că fără ajutorul Partidului Bolșevic și al specialiștilor săi militari, fără a ne putea folosi de bogata experiență și știință militară a oamenilor sovietici ne va fi greu să realizăm sarcina de a crea o armată de tip nou”.

Fără a se lăsa prea mult timp rugați, sovieticii au acordat în perioada următoare tot sprijinul solicitat, și chiar mai mult.

¹ Gheorghe Gheorghiu-Dej, *Articole și cuvântări*, ediția IV, 1955, p. 144-145.

² *File din istoria militară a poporului român*, vol. 9, 1981, p. 96-118.

³ Alesandru Duțu, Florica Dobre, *Drama generalilor români*, București, 1997.

⁴ La 23 martie 1950, Ministerul Apărării Naționale a primit denumirea de Ministerul Forțelor Armate.

⁵ Arhivele Ministerului Apărării Naționale, fond DSPA, dosar nr.131/1949, 10 (în continuare sursa se va cita: AMR)

⁶ *Ibidem*, f. 141.

⁷ *Ibidem*, fond microfilme, rola F.II, 2.838, c. 364.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare, ANIC), fond Cancelarie, dosar nr. 5/1950, f. 6.

¹⁰ *Ibidem*, f. 6.

¹¹ *File din istoria militară a poporului român*, vol. 9, p. 100.

¹² General de armată Emil Bodnăraș, *Ziua forțelor armate a RPR*, 1951, p. 11.

¹³ Alesandru Duțu, Florica Dobre, *op. cit.*

¹⁴ AMR, fond 3 027, dosar nr. 7 474, f. 29.

¹⁵ ANIC, fond Căcelarie, dosar nr. 100/1952, f. 12.

¹⁶ *Armata română în primii ani ai revoluției și construcției socialiste*, București, 1977, p. 101-103.

¹⁷ ANIC, fond Cancelarie, dosar nr. 64/1948, f. 5.

¹⁸ *Ibidem*, f. 4.

¹⁹ *Ibidem*, f. 3.

²⁰ *Ibidem*, f. 6.

²¹ AMR, 3 027, dosar nr. 7 474, f. 1.

²² *Ibidem*, f. 6.

²³ Apud *Strategia militară românească în epoca modernă (1859-1999)*, București, 1999, p. 248.

²⁴ *Ibidem*, p. 248-249.

²⁵ *Ibidem*, p. 173.

²⁶ AMR, fond Cabinetul ministrului, dosar nr. 38, f. 129.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ *Ibidem*, fond Cabinetul ministrului, dosar nr. 4, f. 223.

²⁹ *Ibidem*, fond microfilme, rola F. II.2.826, c. 330.

ROMANIAN ARMY IN THE FIRST YEARS OF THE COMMUNIST REGIME

In the first years of the communist regime (1948-1955), the officers corps of the Romanian army suffered important changes. These changes have negative effects on the career of the generals and officers. This was the effect of the internal political situation, because the communist regime changed the professional criteria for the selection of the corps with political criteria, according to the Soviet model.

Using oppressive procedures, the communists reached their target after a short time, but this led to catastrophic effects for the army in the following period.

Mari comandanți militari

GENERALUL IOAN S. STĂNCULESCU

GHEORGHE RADU STĂNCULESCU

**Generalul de brigadă
Ioan S. Stănculescu, comandantul
Diviziei 9 infanterie română în luptele
din 1945 de la Strâni (Republica Cehă)**

Vlčnov, 1.V.1945

Scumpa mea Elsolin²,

Îți scriu puțin în grabă, deoarece ne găsim în plină luptă și în continuă înaintare.

Chiar azi Divizia mea a rupt iar frontul inamic și mergem mereu înainte ... până la capătul pământului !!!!!...

Cred, însă, cum am crezut mereu, că mult nu mai e și se va pune capăt acestui cataclism. De la tine nu am nici o veste. Eu ți-am mai scris prin o ocazie, dar nu știu dacă ți-a ajuns.

Eu sunt bine, dar tot timpul în veșnică încordare. Aștept cu nerăbdare să viu din nou lângă voi, de care mi-e atât de dor ... Ce fac copilașii și mai ales bibiloiu cel mic? ... Aștept cu nerăbdare să-l văd, precum și pe părinții lui cei mici³!... Viața se repetă!... Îți trimit în acest plic lei 150 000 solda pe luna Aprilie, pe care folosește-i și tu cum e mai bine. Voi trimite și pe luna mai, la timp, cred... Poate, dacă se termină războiul, iar noi, în fine, aduși în țară, așa se vor mai aranja lucrurile... Ce face Mirciulică? Pupă-l din partea mea, ca și pe micii părinți și pe bibiloiul cel mic... Sunt în căutare de a cumpăra o vacă cu lapte pentru a face față cu mai multă ușurință hranei de toate zilele. Ce face ferma⁶ și ființele ei? Dar oițele? Pe aici, deja, natura este foarte frumoasă, însă distrugerile pe care le face războiul lasă peste tot jale, așa că numai eliberare nu este, poate este eliberare de moarte. Așteptând vești de la tine, te sărut cu mare drag,

Al tău, Nonel.

Așa scria soției sale, de undeva, din Moravia, un comandant de mare unitate militară combatantă românească, în ultimele zile ale celui de-al Doilea Război Mondial. Rândurile calde, din care răzbate atât mândria luptelor câștigate, cât și dorul de casă și de familie, tristețea participării la distrugerile nedorite ale războiului, speranța în viitor și, mai ales, grija pentru ziua de mâine, sunt surprinzător de umane, pentru un mare comandant militar, călit în lupte grele, participant direct, pe fronturile de luptă din cele două războaie mondiale. Este vorba de generalul Ioan S. Stănculescu, din Armata Regală Română, care la data când scria scrisoarea de mai sus avea gradul de general de brigadă și funcția de coman-

dant al Diviziei 9 infanterie română pe frontul sovieto-german din Slovacia și Cehia.

Generalul Ioan S. Stănculescu a avut o carieră militară exemplară în Armata Regală Română. El s-a născut dintr-o familie de țărani înstăriți, la 4 august 1890, în comuna Trivale, județul Teleorman, din sudul României (a decedat la 9 martie 1956, în București). După studii liceale terminate cu distincție la prestigiosul Liceu „Traian” din Turnu Severin, [...] a absolvit Școala de Ofițeri de Artilerie în 1913. Între 30 septembrie 1911 și 23 iunie 1913 a urmat Școala de ofițeri activi de artilerie, geniu și marină. La absolvire, avansat sublocotenent, a fost repartizat în Regimentul 3 artilerie. La 1 iulie 1916 a obținut gradul de locotenent, fiind mutat la Regimentul 25 artilerie, unitate cu care a participat la primul război mondial. A fost avansat căpitan la 1 septembrie 1917. Între 24 iulie 1918 și 1 octombrie 1920 a fost instructor la Școala militară de ofițeri activi de artilerie, apoi comandant de baterie în Regimentul 4 artilerie. De la 1 noiembrie 1920 la 1 octombrie 1922 a urmat Școala superioară de război, fiind apoi mutat în Marele Stat Major. A fost avansat maior la 24 noiembrie 1923. La 1 octombrie 1932 a activat în Regimentul 2 artilerie. A fost înaintat la gradul de locotenent-colonel la 15 aprilie 1933. La 1 octombrie 1935 a revenit în Marele Stat Major. La 1 noiembrie 1937 i s-a încredințat comanda Regimentului 28 artilerie, fiind avansat colonel (24 ianuarie 1938). Din primăvara anului 1939 a lucrat în diferite funcții în mai multe unități și mari unități. A fost șef de stat major al Inspectoratului General Sanitar (22 febr.-13 iul. 1941), în eșalonul 1 al Marelui Cartier General (13 iul.-14 sept. 1941), subșef de stat major la Armata 4 (14 sept.-1 nov. 1941), șeful secției de prizonieri din Marele Stat Major (1 nov. 1941-1 apr. 1942), comandant al Centrului de Instrucție al artileriei (1 apr. 1942-1 apr. 1943), comandant al artileriei Corpului 2 Armată (1 apr. 1943-15 oct 1944). La 23 august 1944 avea gradul de general de brigadă și îndeplinea funcția de comandant al artileriei Corpului 2 Armată. La data de 14 octombrie 1944, i s-a încredințat funcția de șef al artileriei Armatei 1 române. La 1 ianuarie 1945 a luat comanda Diviziei 9 infanterie, când

această mare unitate lupta pe teritoriul Cehoslovaciei, în zona Drnava-Mihyska-Hrhov. A condus în această funcție trupele subordonate în luptele pentru eliberarea zonei și a orașului Rožnava, apoi pentru ieșirea trupelor marii sale unități pe râul Hron. S-a remarcat, de asemenea, în acțiunile pentru eliberarea orașului Banská Bystrica și în timpul înfruntărilor de la vest de Morava, din zona localității Stare Mesto.

Pentru modul în care a acționat pe front [...] a fost decorat cu numeroase ordine și medalii, românești și străine, printre care ordinele „Coroana României”, clasa a III-a (1941), „Vulturul german”, clasa I (1941), „Steaua României”, clasele a V-a, a IV-a și a III-a cu spade (1945), „Mihai Viteazul”, cl. a III-a cu spade (1945), ordinul cehoslovac „Leul cehoslovac”, clasa a II-a cu spade (1947) etc. După încheierea victorioasă a războiului antihitlerist a mai rămas câțiva ani în cadrele armatei, și a fost trecut în rezervă la 1 ianuarie 1948. La 23 august 1946 a fost avansat la gradul de general de divizie⁷.

Divizia 9 infanterie și comandantul ei au fost dintre cei care au contribuit decisiv la victoria de la Strání împotriva ultimelor rezistențe germane, organizate în masivul muntos Carpații Albi din Cehoslovacia. La 11 noiembrie 1946, la Școala de Ofițeri a Marelui Stat Major al Armatei Române s-a prezentat Conferința „Operațiunile Diviziei 9 infanterie contra germano-maghiarilor cu începere de la 23 august 1944 și până la victoria finală”, conferință ținută în Aula Școlii Superioare de Război din București de către colonelul Aurel Leonin, fostul Șef de Stat Major al Diviziei⁸. În această conferință, susținută cu un material bogat ilustrativ de hărți de stat major, s-au subliniat și acțiunile de luptă ale acestei mari unități militare române, duse pentru eliberarea Slovaciei și Cehiei, sub comanda generalului Ioan S. Stănculescu. Cu privire la luptele de la Strání, în materialul citat, la paginile 41-42, se arăta:

În ziua de 14 aprilie 1945, Divizia [9-a] a fost înlocuită în plină luptă [în zona Kremnice și Dubove, și creasta muntoasă Slov Pravno-Vritco] de către Detașamentul 54 Fortificații Aliat [sovietic]. De aici infanteria este transportată în circa

100 camioane și deplasată în zona Strání, unde intră sub ordinele Corpului 51 Aliat [sovietic]. Toate vehiculele hipo și artileria au fost deplasate pe rută ocolită – ajungând în noua zonă după ce s-a făcut un marș istovitor de 120 km în 38 ore.

LUPTELE DE LA STRÁNÍ (vezi schița)

În dimineața de 16 aprilie 1945, Divizia [9] a început atacul de la Strání, pentru a rupe ultima rezistență organizată de inamic și a pătrunde în Moravia.

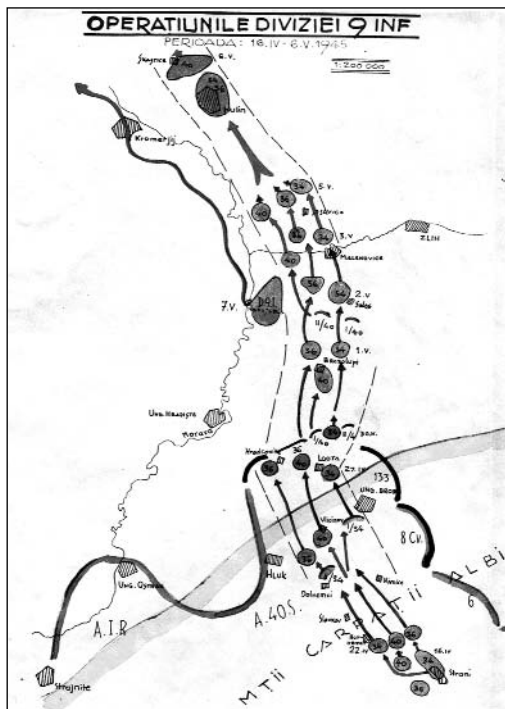
În această regiune inamicul dispunea de o poziție organizată pe care a apărut-o cu îndârjire. Luptele au durat fără întrerupere de la 16 aprilie până la 26 aprilie 1945, în care timp, unitățile au avut de dat grele atacuri și de suportat furioase contra-atacuri ale inamicului. S-a atacat zi și noapte, cot la cot cu Divizia 240 și 232 Aliate [sovietice], între care Divizia 9-a Infanterie era încadrată.

În ziua de 26 aprilie 1945, apărarea inamicului a fost dislocată, Divizia [9] deschizându-și drumul spre nord, urmărind apoi pe inamic, fără a-i mai da răgaz să poată opune undeva o nouă rezistență serioasă și de lungă durată. Până la sfârșitul operațiunilor, Divizia a mai avut ciocniri cu inamicul la nord de Brezolupi și la nord de râul Dverica.

Din această zonă, Divizia a fost din nou retrasă din fața inamicului, cu care era în strâns contact și deplasată lateral pentru ca, în 24 ore de marș continuu, să facă 50 km și să atace o nouă poziție unde inamicul avea instalat și postul de radio „Donau” (la nord-vest de Brno). Atacul a durat tot cursul zilei de 8 mai 1945. Între 9-12 mai 1945 s-a executat urmărirea inamicului, în care timp Divizia [9] a făcut o deplasare de 219 km, în trei zile...

Generalul român Ioan S. Stănculescu, comandantul Diviziei 9 infanterie, a condus toate aceste atacuri, lupte și marșuri ale mării sale unități, în ultimele zile ale războiului, fiind de multe ori cu postul de comandă în linia întâi. Așa se explică faptul că însuși comandantul diviziei ajunge să fie rănit de glonț, chiar la Strání.

Cred că este de prisos să menționez faptul că generalul Stănculescu, cu toate că era rănit de glonte de mitralieră, a refuzat evacuarea de pe

Schema operațiilor Diviziei 9 infanterie română în zona Strání (Republica Cehă), 16-26 aprilie 1945

front și de la comanda mării sale unități, continuând să lupte, așa cum apare subliniat și în dosarul său personal de ofițer.

Un general comandant de mare unitate, care se expunea în acest fel focului inamic, era un militar de mare curaj și de mare clasă. Acest lucru a fost recunoscut de către șefii lui, și, ca urmare chiar a luptelor de la Strání, generalul Ioan S. Stănculescu a fost distins cu cea mai înaltă decorație militară românească de război, și anume cu „Ordinul Mihai Viteazul, clasa a III-a, cu Spade”.

Conducerea Armatei Regale Române a înaintat regelui un raport⁹ asupra motivelor de decorație a generalului Stănculescu, care reprezintă cea mai detaliată și mai exactă prezentare disponibilă la această dată, a luptelor în care s-a distins comandantul Diviziei 9 infanterie română.

Decretul Regal nr. 2467 din 4 august 1945¹⁰, semnat de regele Mihai I al României, stipulează: *Curajul și inițiativa cu care și-a condus divizia în acțiunile contra germano-maghiarilor,*

reușind să rupă pe rând rezistențele îndârjite ale acestora și să cucerească zonele Očova-Zolná, deschizând astfel drumul de comunicații spre orașul Banská Bystrica. Intră apoi în zona **Strání**, sub comanda Corpului 51 Aliat (sovietic), unde printr-o manevră hotărâtoare reușește să spargă frontul și să deschidă un alt drum pentru pătrunderea trupelor de sub comanda sa în Moravia.

De remarcat că Divizia 9 infanterie s-a mai confruntat în Slovacia, în bătălii dure, cu Divizia 15 infanterie germană, și anume în bătălia de la Zolná-Očova, pe care de asemenea a câștigat-o, pătrunzând spre Banská Bystrica.

Ordinul Mihai Viteazul, clasa a III-a, model 1941

Pentru calitățile sale de comandant și de militar, pentru calitățile sale umane, și mai ales pentru grija ca, prin manevre abile, să cruțe, în cât mai mare măsură viețile subordonaților săi, generalul Stănculescu era foarte iubit de soldații și ofițerii din subordine. S-au păstrat o serie de reportaje de front, care ilustrează această relație strânsă între comandant și subordonați.

Soldații Diviziei 9 infanterie română evocau luptele de la Strání chiar și atunci când cântau

Imnul Diviziei¹¹, compus de locotenentul de administrație (r) Emanuel Ionescu, pentru marșul de întoarcere în România, după terminarea războiului, imn-marș care preamărea faptele de arme din campania de vest din 1944-1945, iar câteva strofe sugerau luptele din Strání:

*„Prin Gaidel vijelie am trecut
Și în marș forțat am străbătut
Pe drumul lung și greu, iar pe-nserat
Poziții noi am ocupat.
Diamantul noi l-am pus
Când Poarta Moraviei am străpuns
Și-am împins fără răgaz
Prin **Strání**, **Korytna**, **Doloplaz**
Tralalala, tralalala etc. etc.*

***

*Al nostru General neînfricat
Ca un vultur înaripat
A stat mereu alături de noi
În foc și fum, în vânt și ploi.
Ne-a fost falnic ca un brad
Iubit Comandant și camarad
Și la luptă am mers cântând
Cu Patria și Regele-n gând
Tralalala, tralalala etc. etc.*

Versurile referitoare la generalul Stănculescu din acest Imn al Diviziei 9 infanterie, și care sugerează, mai ales, lupta de la Strání, sunt cioplite în marmură pe mormântul lui de la Cimitirul Bellu Militar din București, ca un epitaf de erou militar. Ecoul luptelor de la Strání se regăsește, în acest fel, chiar și la locul de odihnă veșnică a generalului român Ioan S. Stănculescu.

Divizia 9 infanterie avea o lungă tradiție istorică de luptă (înființată în 1879), fiind una dintre diviziile de infanterie care a rezistat cu succes, la Mărășești, trupelor germane și austro-ungare care încercau să invadeze Moldova în Primul Război Mondial, fapt pentru care a primit denumirea de Divizia 9 infanterie „Mărășești”.

În cel de-al Doilea Război Mondial, divizia dobrogeană a avut pierderi dureroase de-a lungul a peste 1 700 km, parcursi în mai puțin de 10 luni de război, pierderi în fața cărora trebuie să ne înclinăm cu adâncă reculegere. Luptătorii

Generalul Stănculescu, în mijlocul unor ofițeri și ostași români și sovietici pe frontul din Cehoslovacia

dobrogeni și-au vărsat sângele pentru recuperarea părții de nord a Transilvaniei de către România, pentru eliberarea Ungariei de nord și, mai ales, pentru eliberarea Slovaciei și Cehiei de sub ocupația nazistă. Un gând pios trebuie mereu păstrat pentru marile sacrificii umane făcute de acești tineri soldați români, care, de multe ori, sub-echipați și înarmați cu arme dintr-un război trecut, și-au adus o sfântă și, nu o dată, irecuperabilă contribuție la pacea europeană.

În același timp însă, când soldații români mureau în Ungaria și Slovacia, alături de soldații Armatei Roșii, Stalin a decis, în noiembrie 1944 să înlătore proaspăt instalata administrație românească din teritoriile Transilvaniei de nord, recucerite prin luptă de către români și sovietici. Până la 6 martie 1945 acest teritoriu contestat a fost supus administrației militare sovietice (deci, nici românești, nici ungurești), iar Stalin a trimis Regelui Mihai I, ca mesager, pe celebrul Vâșinski (violentul procuror din procesele staliniste din timpul Marii Terori din anii '30, din Rusia Sovietică). Mesajul lui Stalin către tânărul Rege era simplu: guvern de obediență comunistă în schimbul acceptării de către U.R.S.S. a revenirii Transilvaniei de nord la România. Regele a trebuit să accepte șantajul, ceea ce, puțin mai târziu, la sfârșitul anului 1947, l-a costat propria-i coroană, iar România, împreună cu toate celelalte țări din centrul și estul Europei au rămas, timp de o jumătate de secol, „dincolo de Cortina de fier”. Stalin, după instalarea guvernului pro-comunist Groza, a telegrafiat Regelui, pe 8 aprilie 1945, că Transilvania întreagă poate reintra sub administrare românească!

Militarii români de pe frontul ceho-slovac luptau și cu gândul la tot ce se întâmpla în țară, ceea ce creștea tensiunea lor interioară, și așa la cote înalte, din cauza războiului. Apăruseră primele semne ale noii „epoci” ce urma să vină: pe lângă unitățile combatante apăruseră așa-numiții „ofițeri-politici” („E.C.P.”), apăruseră informatorii anonimi (și de regulă de rea credință). Ofițerii și soldații de pe front se priveau deja între ei cu oarecare suspiciune.

Noul guvern pro-comunist, numit de Rege, a decis să trimită pe front reprezentanți ai săi, pentru a liniști și îmbărbăta pe luptători, pentru a-i motiva în continuare în luptă pentru victoria finală, deja atât de apropiată, dar încă neobținută. Astfel, la 18 aprilie 1945, pe frontul Diviziei 9 infanterie de la Strání, au sosit doi demnitari din noul guvern al României, generalul Constantin Vasiliu Rășcanu, ministrul de război, și Gheorghe Vlădescu-Răcoasa, subsecretar de stat pentru naționalități.

Au fost răsplătite cu decorații și avansări în grad faptele de arme ale luptătorilor și au fost informați ostașii că guvernul Groza a hotărât împrăștierea cu câte cinci hectare de pământ a celor care luptă pe front.

Oferta de împrăștiere cu pământ a soldaților-țărani români combatanți pe frontul din Ceho-Slovacia era o palidă imitație a gestului făcut în timpul Primului Război Mondial de Regele Ferdinand al României, când s-a inițiat una dintre cele mai ample și reușite reforme agrare din estul Europei.

De data aceasta, noul guvern de orientare pro-comunistă recurgea acum la același gest,

într-o formă mult mai caricaturală, în speranța că viitorii foști combatanți vor deveni, odată ajunși în țară, o masă de manevră în bătăliile politice ce se anunțau.

Generalii comandanți de divizie începuseră deja să nu mai fie scutiți de informări rău-voitoare și anonime, în noul climat politic și social ce începea să se contureze. Un episod minor, dar foarte edificator în acest sens, este legat tot de localitatea Strání din Cehia. Generalul Stănculescu, așa cum s-a văzut și din scrisoarea cu care am început această evocare, suferea mult din cauza meselor neregulate, a mâncării proaste și a tensiunii permanente la care era supus. Ca urmare, a decis să cumpere, din bani proprii, în zona Strání, o vacă pentru lapte, deoarece ajunsese să se hrănească aproape exclusiv cu acest aliment, după zilele și nopțile petrecute pe front, în condițiile grele ale luptelor din Munții Slovaciei și Cehiei. Un subaltern „binevoitor” a informat, anonim, că generalul Stănculescu nu ar fi cerut aprobarea eșaloanelor superioare pentru această achiziție personală a unui animal, și mai ales pentru faptul că a adus vaca în România, împreună cu celelalte vite și cai ai diviziei.

Fiind chemat la ordine de către noile structuri de comandă din Ministerul Apărării Naționale, în urma acestei josnice delatațiuni anonime, generalul s-a înfuriat foarte tare, și și-a formulat cererea aprobării „post-festum”, după cum urmează¹² :

...Cu onoare va rog să binevoiți a aproba să se intervină pentru:

1) A se reveni asupra hotărârii de lichidare [a vacii], și, dacă e necesar de o aprobare, deși nu

am apreciat-o ca necesară – că doar sunt Comandant de Divizie, iar nu căprar –, rog să se intervină pentru a se da această aprobare;

2) A mi se indica cine a furnizat informația de mai sus, pentru a vedea dacă persoana în cauza merită sau nu să mă sesizez de josnicia și perfidia comisă, sau s-a pus la adăpostul anonimatului.

General I. Stănculescu, Comandantul Diviziei 9-a Infanterie.”

La 7 mai 1945, generalul Alfred Jodl, reprezentând armata germană, a semnat, într-un liceu din Rheims, capitularea necondiționată a celui de-al treilea Reich. Capitularea necondiționată ar fi trebuit să intre în vigoare pe 8 mai 1945, dar sovieticii au repetat ceremonia semnării capitulării necondiționate la Berlin în 8 mai 1945, declarând „Ziua Victoriei” la 9 mai 1945.

Cu toate acestea, pentru soldații Diviziei 9 infanterie, ca de altfel și pentru celelalte trupe românești din cadrul armatelor I și a IV-a române, care acționau în cadrul fronturilor de armate sovietice din Cehia, războiul nu se terminase. Divizia 9 infanterie a înregistrat ultimele pierderi chiar în zilele de 8 și 9 mai 1945, când, în apropiere de Brno, a primit misiunea să distrugă prin luptă postul de Radio „Donau”, care continua să emită mesajele propagandei hitleriste¹³.

Și, totuși, pacea era așa de aproape! Pentru soldații români din Divizia 9 infanterie, ca și pentru comandantul lor, operațiunile militare s-au încheiat odată cu capitularea Grupului de Armate German Centru, la 12 mai 1945. Divizia 9 a efectuat o urmărire de peste 210 km a inamicului, în zilele de 9-12 mai 1945, și s-a instalat în

**Decorarea milita-
rilor din Divizia
9 infanterie
(18 aprilie 1945,
Strání),
de către ministrul
de război, în
prezența coman-
dantului diviziei,
generalul Ioan
Stănculescu**

Generalul Stănculescu și camarazii săi împreună cu locuitorii cehi, după obținerea victoriei din 1945

bivuacuri de pace la Racin, unde a staționat până la mijlocul lunii iunie 1945.

Militarii români au avut acum ceva mai mult timp să vadă cum trăiește populația locală din Cehoslovacia, să lege prietenii, să înțeleagă ce e mai bine organizat în Cehia decât în țara lor. Rapoartele care descriu aceste constatări sunt interesante pentru a ilustra modul în care vedeau soldații din România, țara pe care tocmai o eliberaseră prin luptă.

Divizia 9 infanterie fiind, în proporție covârșitoare, formată din militari de origine țărănească, însuși comandantul ei având aceeași origine, aspectele vieții rurale din Cehia îi interesau în mod deosebit, acum când era deja PACE, și aveau timp și ochi și pentru altceva decât lupte, inamic, gloanțe, bombe, răniți și morți. Între 15 și 20 iunie 1945, divizia românească, în marșul ei de întoarcere în România, este cantonată în satul Hlboke, raionul

Senice, la granița dintre Cehia și Slovacia. Generalul Stănculescu dispune întocmirea unui raport detaliat⁴ asupra organizării vieții și muncilor agricole într-un sat obișnuit ceho-slovac, raport pe care l-a păstrat în arhiva sa personală, ceea ce dovedește cât de interesat a fost în legătură cu subiectele tratate. Din discuțiile pe care le-au avut cu primarul localității și cu câțiva gospodari, militarii români au sesizat că localnicii aveau un nivel de dezvoltare rurală mult mai înalt decât la ei acasă.

Închei această evocare cu o altă scrisoare a generalului Stănculescu, scrisă din Cehia, imediat după sfârșitul războiului, soției sale (care își pierduse, de altfel, răbdarea, așteptându-l, după ani de zile de luptă pe front).

O scrisoare de dragoste! Nu poate fi o concluzie mai potrivită pentru aceste rânduri decât că după atâta zburcuc războinic, în sufletul ge-

Divizia 9 infanterie română pleacă, în marș, din Cehia spre România, la 10 iunie 1945, cu misiunea îndeplinită, defilând în fața comandantului ei, generalul Ioan S. Stănculescu

neralului român a rămas doar dragostea față de femeia iubită și față de familie, ca și conștiința datoriei împlinite¹⁵:

„16.V.1945, Raicin

Scumpa și iubită mea Elsolini,

În fine!... războiul a luat sfârșit !... Divizia mea a avut acțiuni dintre cele mai grele, și din toate a ieșit total victorioasă! Am primit scrisoarea ta din 29.IV și mi-a făcut atât de multă bucurie, deoarece de când am plecat nu mai aveam nici o veste dela tine. Eu sunt bine, cu toate eforturile de zi și de noapte pe care le-am dus încontinuu.

pentru a ne garanta o viață mai bună... Deci sus inimile și alături de mine, ca întotdeauna, căci se apropie ziua revederii și cred că nu mai plec de lângă tine...

Cu toată iubirea însuflețită, mereu plin de ființa ta, te sărută dulce al tău de totdeauna,

Nonel.

[P.S.] Ce fac copilașii ? Sărută-i pe toți din partea mea.

- M'am bucurat că Noticu mic de tot nu mai are acea umflătură. Te rog să-l pupi în mod special din partea [mea]. Te rog să-i spui că sunt în căutarea unor nemțișori, așa că atunci când viu, vin a ..., al tău, Nonel.”

**Întrevederea
acordată de către
președintele
Cehoslovaciei,
dr. Edward Beneš,
generalului
Stănculescu, șeful
delegației militare
române,
la 10 mai 1947**

Prin câte pericole, pe de altă [parte], am mai trecut, încât numai gândul la tine și la Cel de Sus m'au protejat și acel element de noroc divin care protejează pe cei care în viața lor întreagă nu au avut alt crez decât acel al datoriei împlinite. În urmărirea inamicului în ultimele zile ale capitulării am parcurs peste 230 km, în 3 zile, ceea ce e un record formidabil. Deocamdată suntem încartiruiți în bivuace în pădure, și așteptăm ordinul pentru a ne întoarce în țară, ceea ce cred că nu va dura mult până la împlinirea acestui deziderat.

Aștept cu așa nerăbdare să te văd, să te mănânc de tot, pentru ca să nu mai spui că „ți s'a urât de tot”... Așa mă cunoști tu? Crezi că îmi e ușor pe aici, dar numai acel foc sacru de iubire neprihănită pentru tine și pentru copilașii noștri mă animă aici, în oricare zi și oricare noapte,

Epilog

Generalul Ioan S. Stănculescu, care ajunsese între timp general de divizie și comandantul Corpului IV Armată Teritorial Iași, a primit, pe data de 3 mai 1947, o telegramă¹⁶ de la Cabinetul Ministrului de Război al României, sub nr. 500378, cu următorul conținut:

„Comandamentul IV Teritorial Iași.

Domnul General de Divizie, Stănculescu I. va fi prezent la Ministerul de Război, Cabinet, în ziua de 6 mai a.c. în vederea plecării la Praga, ca Șef al delegației Militare Române, care va lua parte la sărbătorirea eliberării orașului Praga. Ținuta: Caki, mănuși roșii, centură, cizme de lac sau negre, toate decorațiile Române și străine. D.O. Director de Cabinet, Colonel (semnătură) Ioan Focșeneanu.”

Era o mare cinste să fii numit șef al delegației Armatei Române la aniversarea eliberării complete a Cehoslovaciei și a Pragăi (9-15 mai 1947), unde mai participau delegațiile doar a încă alte două mari Armate străine: Armata Roșie (Sovietică) și Armata Americană. Era o recunoștere a contribuției Armatei Române la eliberarea Cehoslovaciei, unde românii au luptat cu două Armate (Armata I și a IV-a) având în componența lor 14 divizii, cu un total de aproape 300 000 de luptători. Românii au avut pierderi grele în timpul celor aproape cinci luni de război pe teritoriul Slovaciei și Cehiei, și anume peste 60 000 de militari români morți, răniți și dispuși.

Serbările organizate la Praga și în alte orașe ceho-slovice au fost pe larg prezentate în presa vremii, iar conducătorii delegațiilor militare străine, au avut onoarea să fie primiți, pe rând, de către conducerea statului cehoslovac, de către însuși dr. Edward Beneš personal, președintele Republicii Cehoslovace. Generalul Stănculescu, împreună cu o parte a delegației române, au fost primiți în audiență, pentru o oră, pe data de 10 mai 1947 (ora 11), și au avut bucuria să audă din cea mai autorizată sursă, „*cuvinte călduroase și de profundă simpatie* [prin care Președintele Beneš] și-a exprimat satisfacția de a putea să afirme, încă odată, recunoștința, pe care poporul Ceho-Slovac o poartă poporului român și Armatei sale glorioase”.

Cu prilejul acestei întrevederi, generalul Stănculescu, ca reprezentant al Armatei Române și viteaz militar, a fost decorat cu înaltul ordin ceho-slovac „Leul Alb”, clasa a II-a, iar ziarul slovac din Bratislava „Obrana L’udu”, din 15 mai 1945, a scris, pe prima pagină, un articol elogios la adresa lui, intitulat „Osloboditel’ B. Bystrice generál Stănculescu medzi nami” [„Eliberatorul Banskăi Bystricei, generalul Stănculescu printre noi”].

Fostul aliat interbelic, România, își făcuse, chiar dacă cu întârziere și în condiții foarte grele, datoria față de un fost partener, aliat și prieten din „Mica Antantă”, Cehoslovacia. Iar unul dintre cei mai buni generali comandanți români de pe câmpurile de luptă din Cehoslovacia, generalul Ioan S. Stănculescu, „învingătorul de la Strání”, a avut onoarea, mân-

dria și plăcerea de a asculta aceste frumoase aprecieri din gura unui mare om de stat european, cum a fost Beneš.

Nu pot încheia această evocare, a unor evenimente de acum peste șase decenii, decât cu următoarea expresie, frumoasă și simplă, în limba cehă: „Vzpomínku mrtvým – štěstí živým”¹⁸ (Pomenire morților, fericire celor vii!).

¹ Doamna Elsa Stănculescu (născută Bolton) (1897-1957), soția generalului Ioan S. Stănculescu. Scrisoarea originală olografă se află în arhiva privată a familiei autorului, arhitect Gheorghe Radu Stănculescu, nepot al generalului Stănculescu.

² Se referea la primul lui nepot, Ion I. Stănculescu, născut la 30 martie 1945, copilul fiului cel mare al generalului Stănculescu.

³ Familia fiului lui cel mare, și anume Ioan Toma Alexandru Stănculescu (1919-2003), inginer constructor, ajuns profesor universitar, Doctor Honoris Causa al Universității Tehnice de Construcții București și al Politehnicii din Iași și unul dintre cei mai reputați specialiști români în geotehnică și fundații, președinte al Societății de Geotehnică din România, și respectiv, Georgeta Stănculescu (născută Romașcanu) (1919-2004), de asemenea inginer constructor și licențiată în matematici, cercetătoare distinsă la INCERC București.

⁴ În timpul Primului Război Mondial, în 1918, i se născuse și lui un prim copil, care a murit la câteva luni de la naștere.

⁵ Se referea la fiul lui cel mai tânăr, Mircea Dan Mihai Stănculescu (1920-2004), inginer constructor, un reputat specialist român în construcții hidrotehnice.

⁶ Generalul își cumpăraseră, cu puțin timp înaintea începerii războiului, o mică proprietate de 0,5 ha la nord de București, unde se relaxa îngrijind o frumoasă livadă și crescând animale domestice; proprietatea a pierdut-o la începutul anilor `50, după venirea comuniștilor, când a fost silit să o înstrăineze fără plată.

⁷ *** *Bărbați ai datoriei. 23 august 1944-12 mai 1945*, Editura Militară, București, 1985, p. 383-385;

*** *Armata Română în al doilea război mondial 1941-1945*, Editura Enciclopedică, București, 1999, p. 371.

⁸ Copia materialului scris dactilografiat și hărțile desenate manual se găsesc și în arhiva privată a familiei arhitectului Gheorghe Radu Stănculescu.

⁹ Ciorna dactilografiată a acestui raport „Propunere pentru decorare” se găsește în arhiva privată a familiei arhitectului Gheorghe Radu Stănculescu.

¹⁰ Ciorna dactilografiată a textului apărut în cadrul Decretului Regal de decorare se află în arhiva privată a familiei arhitectului Gheorghe Radu Stănculescu.

¹¹ Textul dactilografiat al acestui Imn se găsește în arhiva privată a familiei arhitectului Gheorghe Radu Stănculescu.

¹² Copia ciornei dactilografiate a documentului se află în arhiva privată a familiei arhitectului Gheorghe Radu Stănculescu.

¹³ De la 30 aprilie la 1 mai 1945, *Obergruppenführer*-ul SS și generalul de poliție Karl Hermann Frank a anunțat prin radio în Praga ca va îneca „într-o mare de sânge” orice revoltă. Frank era și general în cadrul „*Waffen SS*”. Situația în Praga era instabilă. Frank știa că un număr de Fronturi de armată sovietice avansau către Praga. Chiar mai stringent era confruntat cu populația orașului gata să fie eliberată. Asaltul sovietic asupra Pragăi a distrus ultimele punți de rezistență ale armatei germane în Europa. Asaltul sovietic asupra Pragăi a fost făcut de către Fronturile 1 (Ivan Konev), 2 (Rodion Malinovski) și 4 (Andrei Yeremenko) ucrainene. Pe lângă trupe sovietice, aceste fronturi includeau Armata a II-a poloneză, Armata I și a IV-a române și Corpul I armată cehoslovac. Fronturile sovietice totalizau mai mult de două milioane soldați. Pentru a participa la Ofensiva Praga trupele Frontului ucrainean au venit, de la sud de Berlin, în marș forțat, imediat după ce au participat la bătălia Berlinului. Impozantei forțe sovietice i s-au opus 900 000 militari germani din Armatele 1 și 4 Panzer, Armata 7 germană și Armata 17 germană. Rămășițele învinse ale acestor Armate germane făceau parte din Grupul de Armate German Centru (Ferdinand Schörner). În plus față de Grupul de Armate German Centru, trupele germane includeau

câteva unități de tăria unor Corpuri de armată aparținând Grupului de Armată German Ostmark (Lothar Rendulic). Când a început, asaltul sovietic asupra Pragăi a distrus toate rămășițele germane și a ajutat partizanii cehi care luptau în Revolta din Praga. Revolta începuse la 5 mai 1945. Până la 8 mai, germanii care luptau în Praga contra partizanilor au fost de acord să se retragă. [...] La 9 mai, trupele sovietice au intrat în Praga. Anumite centre de rezistență germane au continuat până pe 11 mai (anumite surse indică chiar 12 mai). Aripa stângă a Frontului 2 ucrainean s-a întâlnit cu Armata 3 americană (George Patton) în regiunea Česke Budejovice și Pisek, completând în acest fel încercuirea. Mai târziu, Fronturile 1 și 2 ucrainene s-au întâlnit cu ostașii americani în regiunea Karlovy Vary și Klatovy. Soldații și civilii germani fugind din Praga au fost surprinși de trupele sovietice în înaintare și dați peste cap complet. [...] (sursa: http://en.wikipedia.org/wiki/Prague_Offensive).

¹⁴ Copia ciornei dactilografiate a documentului se află în arhiva privată a familiei arhitectului Gheorghe Radu Stănculescu.

¹⁵ Originalul scrisorii se află în arhiva privată a familiei arhitectului Gheorghe Radu Stănculescu.

¹⁶ Originalul telegramii se află în arhiva privată a familiei arhitectului Gheorghe Radu Stănculescu.

¹⁷ Copia dactilografiată a Raportului complet al delegației române la Praga, întocmit de șeful ei, generalul Stănculescu, din care s-a citat acest extras, se află în arhiva privată a familiei arhitectului Gheorghe Radu Stănculescu.

¹⁸ Citat dintr-un titlu de articol al ziarului cehesc „*Obra na Lidu*” din data de 13 mai 1947 (an I, nr. 111, p. 1).

GENERAL IOAN S. STĂNCULESCU

General Ioan S. Stănculescu (1890-1956) was the commander of the 9th Infantry Division starting by the 1st of January 1945, when this big units was engaged on the Czechoslovakian territory until the end of the Second World War in Europe. He led his subordinated forces in the military actions to liberate the area and city of Rožnava, then to open the way to his big units towards Hron river. He got a high prestige due to the actions he carried out to liberate Banská-Bystrica city and the successes he achieved during the battles at West Morava, in the region of Stare Mesto village.

For his military successes he was awarded with numerous Romanian and foreign medals.

He led the Romanian delegation in Prague for the second anniversary of Czechoslovakia liberation, where he joined the Soviet and American delegations.

On May 10, 1947, General Ioan S. Stănculescu met president Edward Beneš, who expressed the gratefulness of his people for to the Romanian people and its army.

Dezvăluiri

FELDMAREȘALUL MACKENSEN DESPRE ROMÂNII

SORIN CRISTESCU

Feldmareșalul August von Mackensen (1849-1945), celebrul comandant de armată german din Primul Război Mondial, este unul dintre pușinii lideri militari germani care nu avea o tradiție militară în familie, ci fusese menit să urmeze cariera de agricultor a părintelui său. Cunoștințele despre agricultură aveau să-i fie însă de folos lui Mackensen în calitatea sa de administrator al teritoriului românesc cucerit de trupele Puterilor Centrale în toamna și iarna anului 1916. Acest lucru se vede cel mai bine din volumul *Briefe und Aufzeichnungen* (Scrisori și însemnări), publicat la Leipzig în 1938. Editorul, Wolfgang Foerster, a îmbinat scrisorile trimise de feldmareșal soției sale cu alte însemnări ulterioare, care au dat cărții forma unei scrieri memorialistice. Paragrafele referitoare la administrarea României, capitolul VII, paginile 322-342, ar putea stârni, la primă lectură, indignarea cititorului care cunoaște dintr-o întregă literatură de specialitate amploarea jafului german din teritoriul ocupat¹, căci Mackensen îl prezintă pe alocuri drept o epocă de ordine și prosperitate din istoria României. Dar ceea ce rămâne valabil sunt descrierile pe care feldmareșalul le face societății românești, agriculturii și economiei, oamenilor politici români și în care notează, cu obiectivitate, aspecte reale, ce nu pot fi trecute cu vederea și care prezintă și astăzi un interes deosebit, deoarece sunt, în fond, permanente în istoria României, prin care se explică evoluția ei specifică. De aceea, considerăm că aceste pagini merită a fi cunoscute. Am rezumat textul editorului german la un minim necesar și am redat *in extenso* textul lui Mackensen.

După ocuparea capitalei României, Comandamentul Grupului de armate și-a instalat cartierul general la București într-un hotel mare și elegant – Athenée Palace. Feldmareșalul Mackensen s-a mutat într-o casă particulară din apropiere [casa Meitani]. În curând, viața cotidiană și-a reluat cursul ei obișnuit. Iată ce povestește Mackensen: *„De obicei mă scol la ora 6 dimineața. Primul lucru pe care îl fac este să scriu soției mele. Apoi beau ceai cu pâine neagră. La 7,30 încălesc pe cal și mă plimb așa vreo două ceasuri. După ce mă schimb, mă ocup de rezolvarea problemelor care au apărut peste noapte și în dimineața respectivă. Pe la ora 11 primesc rapoartele, de cele mai multe ori în biroul meu. Iau micul dejun la cazinou, de la 12,15 la 12,45. După-amiaza vin la rând problemele care își așteaptă rezolvarea. Adesea fac și inspecții; câte o plimbare când se poate. La ora 5 țin consiliu cu ofițerii Statului Major. De cele mai multe ori, poșta sosește cu puțin timp înainte și de regulă o rezolv după încheierea consfățuirii. Pe la ora 7 discutăm la biroul de operații rapoartele de peste zi și iau măsurile ce se impun. Mâncăm la orele 7,30. În funcție de musafirii pe care îi am, părăsesc reuniunea la orele 9 sau 10. Până atunci, camarazii noștri talentați ne oferă spectacole vocal-instrumentale. Mai ales printre ofițerii austrieci se află adevărați artiști în toate domeniile. Ajuns acasă, lucrez până la ora 11, rareori până mai târziu. Mesele și reuniunile dinainte și după mese sunt folosite, în general, pentru discutarea situației și este foarte bine că birourile se află în aceeași clădire în care mâncăm. În felul acesta avem la îndemână tot materialul pentru analizarea situației. De asemenea și faptul că nu mâncăm singur, sau în cerc*

**Feldmaresalul
August von
Mackensen,
"spărgătorul de
fronturi"**

restrâns, ci reunesc întregul comandament de două ori pe zi la masă este foarte util pentru discutarea problemelor frontului. Toate serviciile și eu împreună cu ele rezolvăm multe lucruri în timpul acestor discuții".

La scurt timp după instalarea sa, Mackensen își povestește primele sale impresii despre București. „Privind orașul, nici n-ai ști că este război dacă n-ai vedea la tot pasul ostașii mei din patru armate. Viața își urmează cursul ei obișnuit: cafenelele sunt pline, magazinele deschise, tramvaiele circulă în viteză. Peste tot se vede bogăția care le-a permis românilor să-și ridice clădiri impunătoare și să dea frâu liber dorințelor lor de lux, manifestate în aspectul construcțiilor. Tipic pentru București este și numărul mare de biserici, cele mai multe sunt însă foarte mici. Numărul bisericilor este invers proporțional cu religiozitatea ușuraticilor locuitori. Orașul nu are o catedrală cu adevărat monumentală, după cum nu are nici o operă arhitectonică mai veche. Aici totul este modern și din acest motiv nu există ceva care să te atragă

în mod special. Bucureștenii reprezintă o societate ușuratică și superficială. Îmi pare rău pentru țărani care nu au vrut războiul și care nu sunt încă atinși de superficialitatea și goana după plăceri a înaltei societăți bucureștene. Atât în poporul de rând, cât și în acea parte a populației care își câștigă existența prin muncă sunt multe simpatii pentru Germania, toți știu cât datorează România Germaniei. Presa plătită [de dușmanii Germaniei] și tot ce are legătură cu ea, au aruncat țara în nenorocirea care a lovit-o într-o perioadă de înflorire și bunăstare. Anumitor cercuri li s-a suit bogăția la cap. Acum văd și ei că nu doar banii conduc lumea".

Ceva mai târziu, Mackensen notează: „România este țara contrastelor. În orașele ei, colibele și palatele stau unele lângă altele. Bogăția sfidătoare trăiește alături de cea mai neagră sărăcie. Eleganța cea mai rafinată și mizeria cea mai revoltătoare se întâlnesc la tot pasul. Doamne și domni îngrijiți cu toate rafinementele cosmeticii și țigani care de săptămâni n-au mai avut de-a face cu apa și săpunul. Aceștia

din urmă sunt o prezență repugnantă în toată Peninsula Balcanică, locuiesc adesea într-un fel de colonii, în adăposturi încropite la marginea localităților, în colibe pe jumătate dărăpănate, care cu greu ar merita numele de case și pe care ceilalți locuitori le-ar vizita cel mult o dată, de curiozitate”.

Într-o altă scrisoare, Mackensen face comparații între români și bulgari: „Ca oameni sunt foarte diferiți unii de alții, au trăsături opuse, mai ales la nivelul elitelor. Din punct de vedere moral, bulgarul este mult superior românului. Acesta din urmă este însă mult mai evoluat, cultural vorbind. Românul este mult mai legat de aspectul exterior, iar bulgarul de calitățile intrinseci. De aceea, europenizarea românilor este mai mult de suprafață, în vreme ce la bulgari se află abia la început, dar mergând mai mult la esența lucrurilor. Românul are înclinații pariziene, bulgarul are înclinații germane. Pe măsură ce trece timpul am tot mai fermă convingerea că răposata regină Carmen Sylva [Elisabeta] a luptat zadarnic ca să împiedice decadența societății românești. Exemplul reginei și idealismul ei nu au făcut școală nici măcar în propria casă”.

În timpul verii, când la București domnește o caniculă insuportabilă, feldmareșalul Mackensen se ducea, din când în când, pentru câteva zile, la castelul Peleş, aflat în munții Sinaiei, fostă reședință de vară a răposatei familii regale. Scrisorile sale conțin impresii plastice: „Peleşul îți apare ca un castel din basme, iar având în vedere așezarea sa merită această caracterizare. Este ca o pată de culoare în mijlocul pădurilor întunecate de pe versanții abrupti. Peste brazii și molizii sumbri se ridică culmile înzăpezite ale munților. La lumina lunii, tot acest peisaj face o impresie cu adevărat de basm. Pădurea din jurul castelului este opera măreață a naturii, mâna omului n-ar fi putut decât să strice. Amenajările de grădină s-au limitat din acest motiv doar la imediata vecinătate a castelului. Terasile de flori sunt într-adevăr o capodoperă din acest punct de vedere”.

Mackensen descrie una din numeroasele sale călătorii de vizitare a exploatărilor agricole din țară [18 aprilie 1917]: „După amiază m-am dus la

Segarcea, o moșie regală la sud de Craiova, ca să mă documentez asupra modului în care se face agricultura. Pe drum am putut vedea situația semănăturilor de toamnă și a lucrărilor de primăvară. Segarcea este o moșie de dimensiuni cum nu se întâlnesc în Germania. Are peste o sută de mii de pogoane și în plus un pământ, care, practic, nu are nevoie de îngrășămintă. Exploatarea propriu-zisă cuprinde ogoare și păduri, grădini, livezi, vii întinse și chiar terenuri pentru creșterea duzilor. Creșterea vitelor se face după modelul fermelor germane, dar așa mari cirezi de vite, atâtea turme de oi și de porci ca la Segarcea nu se pot vedea în Germania. Este și o herghelie acolo, plus nenumărate păsări de curte. Toată moșia se întinde pe câmpie, doar către sud mai urcă pe coastele unor dealuri. Ici și colo sunt vâlcele care, protejate de vânt, adăpostesc livezi. Ca să-ți faci o idee despre dimensiunile acestei moșii vreau să-ți spun numai că pe o singură fâșie de teren am văzut lucrând la porumb 604 atelaje cu câte patru boi și patru pluguri cu abur. În pivnițele uriașe, construite în mijlocul viilor, se află prelucrată recolta de vin a anului trecut: peste o sută de mii de litri de vin în butoaie uriașe. Electricitatea are un rol bine stabilit pe această moșie, firește cu mașini de fabricație germană. Poți să-ți imaginezi cât de mult mă interesează toate aceste lucruri. Sigur că nu am văzut decât o parte a acestei moșii, dar cele văzute m-au edificat complet asupra uriașelor exploatări agricole pe care le-a organizat aici regele Carol I cu banii lui”.

La începutul lunii iunie, Mackensen consemna perspectivele unei recolte bogate: „Cu fiecare aversă de ploaie cresc speranțele unei recolte excelente. Cartofii timpurii au ajuns deja pe piață de la începutul lunii. Recoltarea secarei o să înceapă chiar din luna aceasta. Stocurile recoltei precedente trebuie să ajungă în Germania și o să fie suficiente până în iulie, poate până în august. Mereu ies la iveală noi și noi stocuri. Administrația noastră corectă și plata corespunzătoare atrage lumea. Țăranii ar dori ca nemții să rămână aici pentru totdeauna. Am câștigat încrederea lor prin faptul că le-am plătit cum se cuvine și munca, și produsele* și

* Cu două miliarde de lei circulație monetară fiduciară. Cauză însemnată a inflației din România interbelică.

am desființat toate organele administrative care își umpleau buzunarele din sudoarea țăranilor. Incorectitudinea funcționarilor români este un obicei al pământului, fiecare consideră că este dreptul lui să se îmbogățească în felul acesta. Să te îmbogățești fără muncă, să trăiești pe picior mare și toate acestea de pe urma politicii, este țelul în viață al celor mai mulți dintre români. La genul ăsta de oameni le-am luat mijloacele de înavuțire. Mulți dintre ei nu sunt aici, căci au fugit împreună cu armata română în Moldova sau în Rusia. Celor rămași aici le merge mai bine, iar dintre fugari mulți ar vrea să se întorcă”.

Cu ocazia unei vizite la Brăila, feldmareșalul a văzut una din marile mori mecanice, unde sunt măcinate grânele românești: „Mașinile acestei uriașe instalații sunt în general de fabricație germană. Și șefii de ateliere sunt germani sau austrieci. Aceste mori aprovizionează cu făină aproape întregul grup de armate”.

Altă dată, drumul lui Mackensen a trecut prin Curtea de Argeș, unde un joagăr mare prelucra lemnul venit de la munte. „Capitalul german și belgian a întemeiat această întreprindere. Directorii și șefii de echipă sunt aproape toți germani și nu exista nici o mașină care să nu fie de fabricație germană. O rețea extinsă de căi ferate cu ecartament îngust ajunge până în cele mai îndepărtate sate de munte și aduce lemn de acolo. Acum, acesta se întrebuițează în cea mai mare parte pentru terasamentul de cale ferată, pentru barăcile și adăposturile tranșeelor noastre. Așa că se consumă mult lemn, iar joagărele funcționează la capacitatea lor maximă”.

În considerațiile sale, scrise după război, Mackensen dedică spații ample descrierii situației agricole și zootehnice găsite în România precum și măsurilor întreprinse de administrația militară germană pentru optimizarea acestora. Iată ce spune Mackensen: „Cel care a introdus plugul cu aburi în România a fost tatăl ministrului [Alexandru] Marghiloman, unul dintre puținii mari moșieri români care s-a preocupat personal de administrarea pământurilor sale. Întinsele sale proprietăți din Buzău și din jurul orașului sunt dovada succesului acestui om de excepțională energie și pricepere.

Dar oricât s-a străduit el să tragă brazda mai adâncă, țăranul român a rămas tot la plugăria lui

strămoșească superficială și înapoiată. Cel mult a acceptat să-și înlocuiască uneltele primitive cu unele moderne. De asemenea, pe proprietățile familiilor Știrbey și Cantacuzino se pot vedea unele inițiative luate pentru o exploatare mai rațională și mai eficientă. Oamenii noștri s-au priceput să scoată recolte surprinzător de mari de pe aceste pământuri. Unii dintre aceștia s-au bucurat în așa măsură de recunoașterea și aprecierea proprietarilor încât li s-a propus un angajament de lungă durată. Câțiva l-au și acceptat.

Cultivarea superficială a ogoarelor are drept urmare acoperirea cu tot felul de bălării și buruieni, mai ales cu ciulini – înalți cât un stat de om – care trezesc groaza oricărui agricultor german. Îngrășarea acestor pământuri roditoare i se pare țăranului român o muncă inutilă. Pe ici, pe colo se văd unele inițiative în acest sens. Pentru că țăranul român nu știe să facă grajduri pentru vite, ci doar le oferă un fel de adăposturi, cât să le ferească totuși de vânt și zăpadă, producția de îngrășăminte este practic inexistentă. Îngrășămintele artificiale se întrebuițează doar pe unele mari proprietăți, dar și acolo numai la nivel experimental.

O altă particularitate specifică legată de lipsa grajdurilor și de acumularea de deșeuri este aceea că toate mașinile cu aburi de pe exploatarea agricole funcționează cu... paie! Cele din exploatarea forestiere funcționează cu rumeguș, iar în restul exploatarea industriale se folosește petrolul. Un cărbune cu energie calorică suficientă nu exista în România de atunci, altminteri atât de binecuvântată cu tot felul de bogății naturale.

Alte particularități specifice ale exploatarea agricole erau o răspândire deosebită a creșterii păsărilor de curte și a apiculturii la o scară ce nu se întâlnește în Germania. De multe ori pe marile proprietăți se întâlneau, în afară de nenumărate mori, ateliere de olărie, fabrici de parchet, de prelucrare a bumbacului și alte genuri de întreprinderi. Pe proprietățile Cantacuzinilor se cultiva la scară mare floarea soarelui. Semințele acestei plante, la fel ca și nucile, cultivate acestea din urmă foarte eficient, își găseau întrebuițare la producerea de uleiuri comestibile. În ceea ce mă privește, nu m-am

putut convinge dacă cultivarea florii soarelui merită efortul, dar ce privesc extraordinară aveam când mă apropiam de un astfel de câmp la vremea când planta era înflorită!

Cultura cartofului se făcea doar pe micile proprietăți și acolo numai la scară redusă. Cu atât mai mult prolifera cultivarea fasolei albe, al cărei gust și valoare nutritivă, dată de conținutul ridicat de grăsimi, sunt superioare celei din Germania. Și cultura tutunului se practica la scară extinsă în anumite locuri, dar aproape în exclusivitate pe micile proprietăți. Se făceau chiar și încercări de a introduce cultura bumbacului.

Bogăția României în fructe de tot felul – mai ales prune și dovleci – constituia baza unor mari producții de marmeladă, pe care o trimiteau în cantități considerabile în patrie și pe frontul de vest. La București se făcuseră instalațiile necesare conservării ouălor atât de necesare spitalelor și echipajelor de pe submarine. Aceste două tipuri de producție – a marmeladei și a conservării ouălor – au arătat românilor cum se pot valorifica la un nivel superior bogățiile naturale ale țării. Porumbul și grâul vor constitui însă și în viitor principalele articole de export ale României. În timpul ocupației noastre, cerealele au fost exportate în cantități uriașe în Germania și Austro-Ungaria, dar condițiile meteorologice din acei doi ani – uscăciunea și primăvara târzie – nu au permis obținerea unor recolte cu adevărat bune. La fel se cultivau fânul și paie. La șes lucrau presele de paie, la munte cele de fân. Dintre plantele furajere, lucerna s-a dovedit a fi cea mai eficientă în condițiile de climă ale României.

În ceea ce privește creșterea cailor, situația era jalnică. Herghelia de la Segarcea fusese dusă în Moldova înainte de venirea noastră. Din herghelia lui Marghiloman de la Buzău nu rămăseseră decât prea puține exemplare. Nici urmă de vreo influență a celor două mari crescătorii asupra vecinilor. Calul mic, nearătos, al țaranului valah, prezenta însă o rezistență deosebită și performanțe remarcabile în pofida îngrijirii sale jalnice și a hranei sărăcicioase. Alături de el, ca animal de tracțiune, mai ales pentru poveri grele, servea bivoulul negru, apariție parcă antediluviană, dar un animal care se mulțumea cu

puțin. Celelalte vite ale țaranului român nu dădeau prea multă carne sau lapte. În schimb, creșterea porcilor permitea exportul de cârnuri afumate de tot felul în Germania. Creșterea oilor, cândva foarte extinsă în România, era înapoiată și mai redusă de când pășunile țării fuseseră transformate în lanuri de grâu și de porumb, mai rentabile. Cu toate acestea, mii de oi au putut fi luate de la țară. Negustorii și hoții de vite au dat mult de furcă organelor noastre de supraveghere”.

Mult mai dificilă s-a dovedit a fi repunerea în funcțiune a instalațiilor petroliere atât de importante pentru soarta războiului. Câmpurile petrolifere românești au suferit distrugerii sistematice, mai ales la Moreni. Colonelul englez Thomson, căruia i se încredințase această misiune, fusese foarte eficient, dar priceperea germanilor a permis să se găsească mijloacele necesare pentru reluarea producției și, treptat, s-a ajuns la producții record. Mackensen a vizitat personal aceste instalații și iată ce a consemnat la 4 aprilie 1917: „Am vizitat mai întâi câmpurile petrolifere de la Câmpina, ale căror instalații au fost ceva mai puțin afectate de distrugerii, iar acum producția a fost reluată parțial. Inginerii germani au fost cei care au reparat aceste instalații, acolo unde le-au găsit, căci multe au fost demontate și transportate de români. Dintre prizonierii de război au fost folosiți toți cei care lucraseră mai înainte în acest domeniu. Marile uzine electrice și rafinăriile au fost deja repuse în funcțiune. Instalațiile lor au fost din fericire doar parțial distruse. Sursele petroliere propriu-zise, așa-numitele sonde au fost astupate cu bucăți de metal și ciment. O parte din ele au putut fi redeschise cu mașini de forat, întrebându-se și energia electrică. Situația este mai gravă la sud-est de Câmpina, în câmpul petrolifer de la Buștenari. Aici englezii au distrus turnurile și instalațiile de foraj și au înfundat sondele. Cele mai radicale distrugerii s-au făcut la sud-vest de Câmpina și Moreni. Aici totul a fost făcut una cu pământul. La Moreni s-a investit capital american, la Buștenari capital olandez și belgian. Specialiștii care m-au însoțit – scrie Mackensen – estimează valoarea instalațiilor distruse de englezi, la nivelul tuturor câmpurilor petrolifere, la cca 800

milioane mărci aur. Sigur că nu au putut jefui petrolul din pământ. Acesta există și se extrage deja în cantități zilnice de 33 de vagoane, care sunt trimise în Germania. În scurt timp sperăm că vom ajunge la 100 de vagoane”.

După călătoria de inspecție pe care generalul Hahndorff, de la Marele Cartier General, a întreprins-o, în mai 1917, în toată zona de ocupație. Mackensen consemnează: *„Concluziile sunt foarte încurajatoare în privința activității economice pe care au desfășurat-o aici pentru Germania. Ni s-a consolidat convingerea că rezistența noastră este posibilă în continuare. Acum când muncile de primăvară nu ne mai solicită forțele, găurile și porturile vor lucra la capacitate maximă și stocurile considerabile ale recoltei de anul trecut vor putea fi trimise în Germania. Și extracția petrolului crește zilnic, Hahndorff a constatat el însuși acest lucru. Vite sunt din belșug, iar mieii sunt sănătoși, așa că armata noastră are ce mânca și avem ce trimite și acasă. Este foarte bine ca Hahndorff s-a putut convinge cu ochii lui de greutățile pe care ni le fac bulgarii și austriecii, atât în relațiile politice, cât și în cele economice. O să poată prezenta situația noastră așa cum este la Marele Cartier General și la Ministerul de Externe”.*

Relațiile germanilor cu bulgarii erau de multe ori tensionate.

A rămas celebru incidentul legat de furtul, de către bulgari, a moaștelor Sf. Dimitrie Basarabov și modul prompt în care Mackensen a reparat această nedreptate, restituind moaștele Mitropoliei.

La scurt timp după instituirea Administrației Militare Germane, Mackensen scria: *„Dorințele bulgarilor, care nu întotdeauna sunt realizabile, ne dau de lucru și ne produc dureri de cap... Incultura bulgarilor se vedește în comportamentul lor într-o țară străină, iar ura lor împotriva românilor înrăutățește și mai mult lucrurile. Excepții sunt doar printre ofițeri, dar asta nu schimbă situația”.*

La începutul lui mai 1917, Mackensen afirma într-o scrisoare: *„Bulgarii sunt tot mai lacomi, iar guvernul nostru îi tratează cu prea multe menajamente pentru că habar nu au să folosească ceea ce noi am cucerit cu sabia. Un Bismarck ar discuta altfel cu bulgarii și le-ar băga mințile în*

cap. Guvernul nostru este slab și față de austrieci. Germania nu va avea nici un profit din toate câte a făcut pentru Austria și Bulgaria, dacă domni de pe Wilhelmstrasse nu știu să întoarcă foaia. Poziția mea capătă tot mai multe atribuții politice. Și asta din mai 1915, de când bulgarii și turcii au trecut de partea noastră. Cucerirea și administrarea României mi-a adus și mai multe răspunderi politice, iar problemele nu încetează să se complice. Interesele divergente cer o abordare delicată”.

La fel de interesante sunt și caracterizările pe care le face Mackensen oamenilor politici români, rămași în zona de ocupație, cu care feldmareșalul intră în legătură. Petre P. Carp îl vizitează, la 1 februarie, stil nou, 1917: *„Ieri m-a vizitat celebrul domn Carp – scrie Mackensen – unul dintre cele mai luminate capete din România și unul dintre cei mai onorabili oameni de stat. A fost deseori ministru, dar niciodată doar om de partid, ci un patriot adevărat și prieten al Germaniei. Când îl vezi și îl auzi vorbind nu-ți vine să crezi că are 80 de ani. A fost o plăcere să discuți o oră cu acest om înțelept, un om de stat pe cât de capabil, pe atât de bine informat. Judecata lui despre oamenii și conjunctura care i-au aruncat patria în brațele Antantei a fost bine cumpănită, dar nu mai puțin nimicitoare. Se plânge și el de lenea și indolența populației rurale, precum și de orașenii ahtiați de plăceri și demagogi, mai ales cei din București”.*

La începutul lui august 1917, Mackensen mai scrie despre P.P. Carp: *„Ai ce să înveți de la el. Cunoaște lumea cum doar puțini dintre contemporanii noștri o cunosc. Judecățile sale despre situația din România, Germania și Austro-Ungaria sunt atât de competente că nu îți poți dori altceva decât să fie luate în seamă pretutindeni. Prin clarviziunea și fermitatea voinței și prin puterea lui de convingere, Carp este o fire bismarckiană și în plus singurul ministru român care poate sta cu conștiința curată în fața țării lui. De aici provine prestigiul său. Singurul lucru pe care i-l reproșează compatrioții lui este încăpățânarea sa. Eu însă numesc acest lucru tărie de caracter, sprijinită pe știință și înțelepciune. În ceea ce privește cunoașterea lumii și în adevărata iubire de patrie el este mai presus decât toți compatrioții săi”.*

Mackensen scrie despre Marghiloman: „Fără a fi o personalitate puternică, precum P.P. Carp, și fără a avea credibilitatea celui dintâi, era însă un causeur spiritual, un bărbat elegant, bogat și ambițios, mândru de educația sa pariziană. Adversar al lui Ion I.C. Brătianu, mai ales din motive personale, a fost desemnat succesorul lui în 1918. În mai a semnat pacea de la București, dar nu a mai putut rămâne prea multă vreme prim-ministru”.

Despre această vizită din 16 ianuarie 1917 scrie Mackensen: „A durat aproape două ceasuri, căci discuția a decurs firesc de la prezentul la trecutul și viitorul României. Românii regretă nespuse că ne-am oprit deocamdată la Siret. Ei speraseră că vom alunga și trupele lor și pe ale rușilor din Moldova. Dacă s-ar fi întâmplat aceasta, atunci politicienii rămași la București ar fi preluat ei frâiele guvernării, s-ar fi înțeles cu noi și ar fi ales un alt parlament. Războiul cu Germania n-ar fi fost dorit decât de vreo patru sute de români, o parte din ei niște aventurieri, iar restul niște oameni mituiți în funcțiile lor înalte. A fost foarte interesantă discuția cu acest om de lume, care s-a bucurat de încrederea regelui Carol I. Cu tot felul său de a fi rezervat, am putut, datorită lui, să arunc o privire în culisele politicii românești din ultimii ani”².

Dintre celelalte personalități politice rămase la București cu care Mackensen a intrat în contact, feldmareșalul îl menționează pe Lupu Kostachi „care cu demnitatea unui funcționar încărunit în serviciu se bucura de încrederea patriei sale și a reprezentat cu cinstite interesele administrației interne a României. Alături de el a lucrat cu același devotament dr. Antipa, ca administrator al Ministerului Agriculturii, Domeniilor și Pescăriilor. La fel, frații Arion George și Virgil; acesta din urmă s-a implicat cu succes în redeschiderea Facultății de Medicină. Și profesorul Tzigara [Samurcaș], care la fel ca dr. Antipa a studiat în Germania și fostul ministru plenipotențiar al României la Berlin, Al. Beldiman, au fost cei al căror sfat și faptă au fost de folos și patriei lor și Administrației noastre”.

O relație specială de prietenie s-a creat între Mackensen și arhiepiscopul catolic al Bucu-

reștilor, Raymund Netzhammer, relație care a continuat și după război. Netzhammer l-a vizitat pe Mackensen imediat după ce Bucureștiul a fost ocupat. Feldmareșalul avea să scrie mai târziu: „Ne-am apropiat unul de altul prin pasiunea comună pentru istorie, geografie, etnologie și cartografie. Diferența de confesiune religioasă nu ne-a deranjat. Relația cu acest om rafinat și erudit mi-a fost de mare folos. Călătorise mult prin România și cunoștea bine și țara și oamenii. Fiind deasupra partidelor, avea o judecată nepărtinitoare despre personalitățile publice și despre situația țării, care pentru mine era cu atât mai prețioasă, fie și numai pentru faptul că nu o exprima cu prea multă insistență”³.

Merită consemnată și părerea conașionalilor lui Mackensen care l-au văzut pe feldmareșal în funcție la București. Unul dintre aceștia, amiralul Hopman, care a stat mai multe luni în capitala României, în 1918, a scris mai târziu: „Un reprezentant al germanității, cum nu ți-ai putea închipui mai impunător era feldmareșalul von Mackensen. Felul în care își împlinea datoria, simplitatea modului de viață al acestui mare comandant și într-o anumită măsură guvernator al Puterilor Centrale, i-au asigurat în toate cercurile societății o reputație pe care nu o puteai admira îndeajuns. Apariția sa strălucitoare, comportamentul corect și întotdeauna plin de tact, pe scurt un cavaler desăvârșit, i-au adus atât respectul românilor cât și al aliaților noștri. Cred că și astăzi la București se vorbește la fel despre feldmareșal”.

Editorul lui Mackensen încheie capitolul despre modul în care feldmareșalul a administrat România cu cuvintele pe care „nu demult [1938] le-ar fi rostit un român adevărat (Stockrummänen)” la o întrunire publică: «La noi o singură dată a domnit ordinea și disciplina, atunci când am avut un rege german». La întrebarea la care rege se referă, vorbitorul a răspuns: «Regele Mackensen».

Memoriile lui Mackensen sunt interesante din două puncte de vedere: în primul rând prezintă dificultățile legate de modernizarea societății românești, tranziția de la țară „eminentemente agrară” la o țară care reușise realizarea unei industrii legate de prelucrarea materiilor prime. În al doilea rând, textul arată cercetătoru-

lui importanța pe care a avut-o cucerirea a două treimi din România, mai precis zona Munteniei, pentru capacitatea Puterilor Centrale de a continua războiul. Dacă, inițial, intrarea în război a României a părut, și în bună măsură a fost, o lovitură decisivă dată Germaniei, cucerirea acestui spațiu economic s-a dovedit salvatoare pentru susținerea efortului economic german. Literatura germană de specialitate făcea în 1934 un bilanț, incomplet de altfel: „Din septembrie 1916 până în ianuarie 1917 Germania a luat din România 630 000 t cereale, Austro-Ungaria 756 000. În a doua jumătate a anului 1917, cantitățile totale au fost de 673 000 t cereale și furaje, 254 000 t produse petroliere plus alte 72 000 t materii prime. De la 1 ianuarie până la 31 iulie 1918, România a livrat 527 000 t cereale și 543 000 t produse petroliere. Fără livrările românești, avioanele și automobilele Puterilor Centrale nu ar fi putut funcționa. Războiul submarin s-a folosit în proporție de o treime de petrolul românesc”. Ludendorff a exprimat cel mai bine această situație: „România ne-a menținut și pe noi și pe austro-ungari și pe turci în stare de luptă în anul 1917”⁴.

Este încă o dovadă a importanței strategice a spațiului românesc pentru asigurarea controlului asupra arealului sud-est european.

---

¹ O abordare exhaustivă, cu menționarea tuturor lucrărilor de specialitate în *România în anii primului*

război mondial, Editura Militară, București, 1987, vol. II, p. 445-456. Ca lucrare de specialitate, cea mai completă aparține lui Emil Răcilă, *Contribuții privind lupta românilor pentru apărarea patriei în primul război mondial. Situația administrativă, economică, politică și socială a teritoriului românesc vremelnice ocupat 1916-1918*, București, 1981.

² Alexandru Marghiloman, *Note politice*, ediție Stelian Neagoe, Editura Machiavelli, București, 1994, vol. II, p. 112-113. Marghiloman s-a exprimat exact așa cum a scris Mackensen: „Câtă vreme Regele va rămâne pe pământul românesc, nimeni nu va întreprinde nimic în contra lui; dacă Regele însă ar trece Prutul atuncea țara va putea fi consultată ca Franța în 1870. Și dacă Germania ar da atuncea un Rege, țara ar putea, făcând pacea, să reconstruiască o armată și în caz de prelungire a războiului să reia mai vechea ei politică”. Și am dezvoltat ideea pentru care era mai urgent de a ne gândi la Basarabia decât la Transilvania. «Păcat, adaug eu [Marghiloman] că hotărârea dvs. [de a opri armatele germane la Siret] a făcut ca acest vis să se evaporeze! Afară dacă primăvara...». Mackensen «Atunci mai este o speranță».

³ Raymund Netzhammer, *Episcop în România*, Editura Academiei Române, București, 2005, vol. I, p. 709-710. Prima întâlnire a episcopului cu feldmareșalul Mackensen a avut loc la 6 februarie 1917.

⁴ Apud Günther Klein, *Militärische Innovation gegen militärische Rückständigkeit. Der Rumänienfeldzug 1916/1917 aus deutscher Sicht. In Modernisierung auf Raten in Rumänien*, editori Krista Zach și Cornelius Zach, München, 2004, p. 269.

FELDMARSHAL MACKENSEN ABOUT ROMANIANS

In the volume *Briefe und Aufzeichnungen (Letters and writings)*, published in Leipzig, Germany, in 1938, Mackensen has some remarks concerning Romania, of whose territory have been occupied two thirds in 1916, in the WWI. There are in this volume remarkable descriptions about Romanian society, politicians and economy. Mackensen's memoirs present the difficulties during the modernization process of the Romanian society and the importance of the Romanian oil and cereals for Germany and Austria-Hungary.

Dezvăluiri

CU GENERALUL DIETRICH VON CHOLTITZ PE CÂMPURILE DE LUPTĂ DIN AL DOILEA RĂZBOI MONDIAL (III)

EMANUEL CONSTANTIN ANTOCHE, Franța

Ca și la Sevastopol, la Stalingrad sau la Anzio, în momente de criză, Marele Cartier General al Wehrmachtului a apelat din nou, în iunie 1944, la serviciile lui Choltitz: „Șase zile după declanșarea atacului, generalul de artilerie Marcks, comandantul Corpului 84 Armată, a căzut pe frontul decisiv din Normandia. Am fost desemnat pentru a-l înlocui și a trebuit să plec imediat la fața locului... Am sosit pe data de 17 iunie la ora două și jumătate după-amiază.

Generalul de armată Dollmann¹, un personaj distins, m-a pus repede în temă asupra evoluției frontului pe un ton dezinteresat și aproape absent. Generalul de brigadă Pemse, care comanda statul major, mi-a prezentat la rândul său, situația forțelor noastre, situație care înlătură orice speranță de a lichida capul de pod inamic². Trupele care așteptau întăriri trebuiau în momentul de față să apere sectorul situat la sud de Cherbourg³. Pentru aceasta trebuia să reorganizăm Corpul 84, care a fost tăiat în două de un puternic atac venit de la est⁴.

Divizia 709 infanterie, comandată de către generalul von Schlieben, cât și fracțiuni importante din alte divizii au fost concentrate pentru apărarea orașului Cherbourg. Alte unități luptau încă cu forțele adverse care înaintau din est spre vest.

În momentul debarcării, trei comandanți ai diviziilor staționate în Cotentin au participat la o

conferință a statului major la Rennes⁵, trebuind să se reîntoarcă în ziua de 6 iunie. Trei comandanți au fost uciși atunci, în primele zile. Era vorba despre generalul Falley, șeful Diviziei 91 aeropurtate, generalul Hellmich și generalul Stegmann, care comandau Diviziile 243 și 77 infanterie.

Al patrulea, generalul Ostendorf, care comanda Divizia grenadier S.S., era grav rănit. Astfel, în aceste zile decisive, divizii care trebuiau să acționeze într-un sector important erau private de șefii lor...

Am preluat deci comanda Corpului 84 armată în nordul frontului, cele trei divizii având noi șefi. Ele s-au degajat din sectorul situat la sud-est de Valognes, pentru a se reuni pe o nouă linie de apărare, Carentan - Saint-Sauveur-le-Vicomte - Portbail. Zona de nord-est a dispozitivului trebuia preluată de către Regimentul de parașutiști von der Heydte, plasat sub comandamentul Diviziei 17 infanterie anticar „Götz von Berlichingen”, care, instalat la est, dispunea la rândul său de un nou comandament. Spre sud-est, legătura era asigurată de grupul de luptă „Heintz”, format dintr-un regiment din Divizia 275 infanterie, întărit cu elemente de artilerie. Aripa dreaptă ar fi trebuit să se sprijine pe râul Vire, în împrejurimile orașelului Saint-Jean-de-Daye.

* Traducerile din limbile franceză, engleză și germană aparțin, integral, autorului.

Infanteriști americani pe frontul din Normandia

Cu excepția Diviziei 17 grenadieri S.S., toate diviziile aveau comandamentul și artileria dezorganizate, iar nici una dintre ele nu era instalată în poziții defensive amenajate din timp. Sectoarele aveau limite cu totul imprecise. A trebuit înainte de toate să fie repuse totul în ordine...

După moartea generalului Marcks, comandant venerat de toți și care se bucura de o încredere totală, ofițerii superiori ai Corpului 84 nu mai erau la fel de optimiști ca altă dată. El a avut presentimentul morții sale și chiar și-ar fi dorit-o. După eșecul contra-ofensivei, nu a ascuns statului major faptul că situația era de-a dreptul disperată, spunând deschis și cu toată sinceritatea că războiul era cu desăvârșire pierdut. Șef de stat major era locotenent-colonelul von Criegern, un ofițer extrem de capabil, dar planul pe care l-a conceput, aruncând în prima linie toate efectivele și lăsând astfel apărarea fără rezerve, a eșuat. Contraatacurile lansate între 6 iunie și data sosirii mele au fost respinse...

La scurtă vreme de la sosirea mea în Cotentin am primit vizita mareșalului Rommel⁶. Venise într-un omnibus de ordonanță, parcat în hățșurile unui drum de țară pentru a nu putea fi reperat de aviația inamică. După ce-am discutat împreună asupra planului general de apărare, cât

și a numeroaselor detalii de ordin tactic, el nu a ezitat să-și exprime deschis îndoielile asupra reușitei operațiilor. După părerea sa, era de fapt imposibil a se continua lupta fără nici cel mai mic sprijin din partea marinei sau al aviației. În această perioadă, aviația inamică opera încă de la bazele sale din Anglia, ea irosind astfel o bună parte din carburantul său în timpul misiunilor. Dar acest inconvenient nu întârzie să dispară, avioanele adversarului evoluând fără încetare deasupra capetelor noastre”.

Încă de la data de 14 iulie, Rommel considera Cherbourgul ca și pierdut, evenimentele survenite pe front dovedindu-i că avea deplină dreptate. Patru zile mai târziu (18 iulie), Corpul 7 armată SUA, sub ordinele generalului-maior J. Lawton Collins, reuși să străpungă pozițiile germane de pe râul Douve și să atingă coasta de vest a peninsulei Cotentin în zona localității Barneville-Carteret. Acest atac, care se derula în momentul preluării comandamentului de către von Choltitz, a creat o situație strategică dintre cele mai îngrijorătoare. Izolate la nord, diviziile 709 și 243 infanterie, cât și Regimentul 922 grenadieri, au format, în urma deciziei personale a lui Rommel, gruparea de luptă *Cherbourg*, a cărei misiune încredințată generalului Karl-Wilhelm von Schlieben era de apăra orașul-port până la ultimul cartuș.

Artilerie anticar germană în Normandia

La sud, unde se forma un nou front, Choltitz a organizat dispozitivul trupelor sale pe aliniamentul Portbail – Mont Castre – Cavigny sur la Vire – nord de orașul Saint-Lô. În cursul zilei de 26 iunie, Cherbourg a capitulat după o rezistență eroică, forțele americane înregistrând în cursul luptelor pierderi cifrate la 22 000 de soldați morți, răniți și dispăruți. Instalațiile portuare, obiectiv major al Aliaților, deveniseră un câmp de ruine, un ofițer de geniu american calificând această operațiune de sabotaj drept „o capodoperă a distrugerii celei mai minuțioase, mai complete și mai totale din istorie”. De altfel, comandantul marinei germane din Normandia, contraamiralul Hennecke, a primit din partea lui Hitler „Crucea de Fier” în grad de cavaler pentru acest prejudiciu provocat adversarului, căruia i-au trebuit câteva luni bune de reparații pentru a putea reutiliza docurile Cherbourgului, atât de necesare aprovizionării noului front european.

Dacă în acest sector luptele se încheiaseră după o durată de numai douăsprezece zile, frontul Corpului 84 armată reuși să reziste până la 25 iulie. Terenul accidentat, mlăștinos și împădurit, înțesat cu garduri nesfârșite din arbuști și hățșuri formau celebrul *bocage*, acel peisaj tipic Normandiei, extrem de propice apărării. La rândul său, Choltitz a organizat cinci linii succesive

de repliere în cazul în care dispozitivul trupelor sale ar fi fost străpuns de inamic. Cu toate că luptele cele mai grele se desfășurau în împrejurimile orașului Caen, pe care forțele britanice ale generalului Montgomery ar fi trebuit să-l cucerească încă din primele zile ale debarcării, sectorul peninsulei Cotentin nu putea fi deloc neglijat, deoarece diviziilor americane le revenise sarcina de a crea o breșă decisivă în frontul german, breșă care ar fi condus la prăbușirea rezistenței inamicului și la deschiderea căilor de acces spre inima Franței.

Astfel, în ziua de 3 iulie, Corpul 8 armată american sub comanda generalului Middleton a atacat în forță în direcția localității Coutances, situată la o distanță de aproape 30 de km la sud de linia frontului. Obiectiv greu de atins, deoarece după cinci zile de lupte îndârjite, soldate cu aproape 5 000 de morți, trupele sale nu au reușit să avanseze mai mult de șase kilometri, singura consolare fiind cucerirea orașelului la Haye-du-Puits (8 iulie). O săptămână mai târziu, înălțimile de la nord de Lessay, situate cinci kilometri mai la sud, au căzut la rândul lor, americanii pierzând în această perioadă încă 5 000 de soldați. La data de 16 iulie, generalul Omar Nelson Bradley (1893-1981), comandantul Armatei I, a ordonat oprirea ofensivei.

Corpul 7 armată, revenit din regiunea Cherbourgului, a atacat la rândul său pe axa Carentan-Périers, a avansat două sute de metri, a capturat șase prizonieri, dar a pierdut la rândul său 1 400 de oameni. A doua zi, trupele au înaintat 1 600 de metri, înregistrând pierderi cifrate la 750 de soldați, și care se vor ridica, până la 15 iulie, la peste 8 000 de morți și răniți.

Comentariile generalilor Aliți privind spiritul combativ al adversarului erau extrem de elogiatoare: „Germanii nu mai dispun de aproape nimic, dar știu diabolic de bine să se servească de acest nimic”. Sau, „germanii reușesc să se mențină deoarece soldații lor sunt foarte curajoși. Cu toate că noi luptăm la zece contra unul în infanterie, la cinczeci contra unul în artilerie și la infinit contra unul în aviație, ei sunt cei din urmă care câștigă”. Memoriile lui Choltitz nu vin decât să completeze spiritul ironic și umorul macabru al anglo-americanilor: „În luptele care au urmat, noi ne-am apărat întotdeauna împotriva unui inamic a cărui superioritate era zdrobitoare. În ciuda atacurilor gigantice ale armamentului de care dispunea adversarul, infanteristul german a dat dovada înaltelor sale calități, a tenacității și bravurii sale. Inamicul a bombardat fără încetare întreaga linie a frontului, mai întâi flancul stâng al corpului de armată pe linia Bretteville-Mont Castre, la vest și la est de sectorul Prairies Marécageuses, până de-a lungul șoselei Saint-Hilaire-Périers, unde amenința să străpungă frontul nostru. El întări atât de mult efectivele sale la vest și la est de râul Vire, încât noi ne așteptam spre sfârșitul lunii iulie la un asalt decisiv.

Pe parcursul acestor săptămâni, adică între 18 iunie și sfârșitul lunii iulie, pierderile înregistrate de noi au fost atât de mari, încât puteam foarte ușor să prevăd sfârșitul nostru. Artileria inamică, care trăgea extrem de precis, grație avioanelor sale de observație, cât și bombardierele sau avioanele de vânătoare care ne atacau fără încetare, ne făceau să pierdem în unele zile până la un batalion și jumătate.

La aceasta ar trebui să adaug faptul că, de la punctul său de comandă din Prusia Orientală, Hitler intervenea deseori în conducerea operațiilor. Astfel, el a interzis practic a se prevedea sau a se prepara linii de repliere în spatele frontului.

În aceste condiții a trebuit să ascund pur și simplu Mareului stat major măsurile tactice pe care le luasem”.

O înlănțuire de evenimente nefaste care s-au derulat între 16 și 25 iulie 1944 vor conduce în cele din urmă la prăbușirea frontului german din Normandia. În ziua de 17 iulie, în apropiere de Vimoutiers, feldmareșalul Rommel fusese grav rănit într-un accident provocat de mitraliera automobilului său de către un avion de vânătoare britanic. Cu toate că „vulpea deșertului”⁷ nu reuși să împiedice debarcarea forțelor anglo-americanice, strategia defensivă de ansamblu pe care a adoptat-o după 6 iunie, a provocat numeroase situații de criză în sânul Comandamentului Aliat. După o lună și unsprezece zile de la deschiderea noului front european, atât Caen, cât și linia Cotentinului rezistau încă, antrenând trupele inamice într-un adevărat război de tranșee.

În ziua următoare (18 iulie), orașul Saint-Lô, situat la flancul stâng al Corpului 84 armată și apărat cu îndârjire de Corpul 2 parașutiști al generalului Meindl, a căzut în mâinile americanilor. A doua zi (19 iulie), trupele Armatei II britanice (general Miles Dempsey), susținute de canadienii generalului Crerar, au curățat periferiile sudice ale orașului Caen de ultimele cuiburi de rezistență germane.

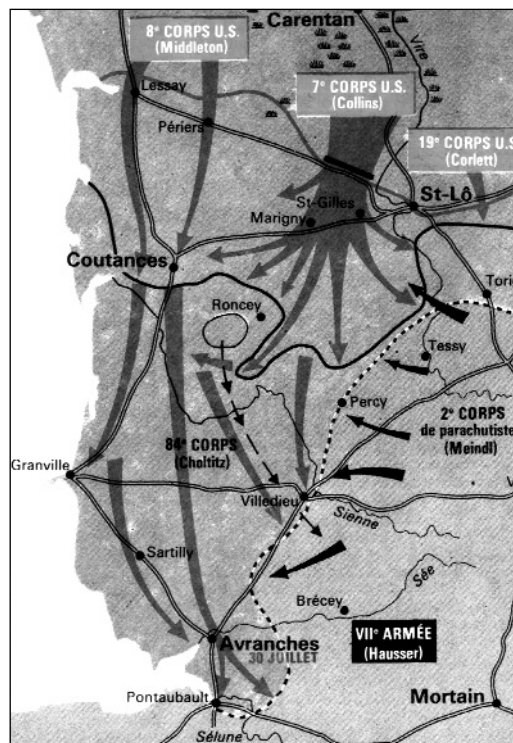
20 iulie 1944, orele 12 și 42 de minute. La Marele Cartier General al Wehrmachtului de la Rastenburg, colonelul Klaus von Stauffenberg, membru al organizației secrete “Schwarze Kapelle”⁸ a plasat o bombă în sala de conferințe a lui Hitler, care, însă, în urma exploziei a scăpat ca prin minune, rănit ușor la mâna stângă. Represiunea împotriva celor care au atentat la viața sa, mai ales în rândurile militarilor, va fi atât de sângeroasă și de exemplară, încât ea va destabiliza definitiv structurile de comandament ale armatei germane. Choltitz insistă asupra acestor consecințe în termeni destul de clari: „Data de 20 iulie puse capăt ultimelor speranțe privind schimbarea politicii în țara noastră. A fost de asemenea punctul de plecare spre dezagregarea Wehrmachtului. Șapte sute de ofițeri, printre care douăzeci și șase de generali, au plătit cu viața lor tentativa atât de mult întârziată de a se debarasa de Hitler...”

Atentatul din 20 iulie nu a afectat aproape deloc moralul trupelor de pe front. Luptele au atins un asemenea grad de violență, încât situația generală în urma pierderilor noastre teribile a devenit în fiecare zi mai amenințătoare. Soldații demoralizați de atacurile aeriene din ce în ce mai insuportabile se simțeau abandonați de către comandanții lor. Nu ne mai ascundeam ca înainte să condamnăm lipsa de acțiune a aviației noastre, al cărui șef era cu mult mai solidar sistemului politic decât armatei⁹... Ajunsesem la o asemenea situație încât toate rezervele erau epuizate până la ultimul om, trupele fiind ca și anihilate. Cei din linia întâi erau nervoși sau cu totul apatici. Atentatul asupra lui Hitler nu a avut nici cel mai mic efect asupra soldaților noștri și chiar moartea sa nu i-ar fi impresionat aproape deloc. Ar fi fost poate ușurați sufletește, deoarece această luptă, devenită de-a dreptul stupidă, ar fi încetat în cele din urmă. Generalizez însă, deoarece mai dispuneam sub ordinele noastre de oameni care gândeau cu totul altfel.

În ceea ce mă privește, nu am vorbit despre acest eveniment decât cu șeful meu de stat major¹⁰. L-am cunoscut destul de bine pe colonelul conte Stauffenberg și pot să afirm cu certitudine că nu era inspirat de nici o ambiție personală. Era un om profund conștient de responsabilitățile sale din punct de vedere social și care își iubea foarte mult patria. Catholic fervent, a purtat o aprigă luptă interioară înainte de a transpune în fapte propriile sale convingeri¹¹.

În ziua de 25 iulie, Armata 1 americană a declanșat operațiunea *Cobra*, al cărei obiectiv principal era străpungerea frontului german din Normandia, la vest de Saint-Lô. Armata 3, sub comanda generalului George Smith Patton (1885-1945), debarcase la rândul său pe continent și se poziționa în fața Corpului 84 al lui von Choltitz, pentru a exploata breșa creată în dispozitivul advers. Generalul Bradley, șeful Armatei 1 primi sprijinul masiv al aviației: 1 500 aparate de bombardament „B-17” și „B-24” și 930 aparate de vânătoare și de bombardament în picaj a căror misiune era să lovească un sector larg de 7 km pe șoseaua Périers-Saint-Lô, în zona de atac a Corpului 7 armată (general Collins). Trupele germane din avanposturi observară cu

uimire în jurul orei 7.00 dimineața, faptul că soldații americani își părăsesc pozițiile de luptă, retrăgându-se câteva sute de metri în spatele frontului. Câteva minute mai târziu, primele valuri de avioane își făcură apariția, transformând întregul peisaj într-o mare de flăcări. Aviația aliată a aruncat un total de 4 150 tone de bombe, cea mai mare parte încărcate cu napalm și cu fos-

Harta desfășurării operației „Cobra”, declanșată de forțele americane la data de 25 iulie 1944

for, atmosfera devenind de-a dreptul irespirabilă pe o rază de mai mulți kilometri. Într-adevăr, acest raid a fost considerat drept cel mai masiv bombardament tactic de aviație din al Doilea Război Mondial. Infanteria americană a înregistrat, la rândul său, pierderi cifrate la 111 soldați morți și 490 răniți, deoarece unele aparate, lansându-și mai devreme încărcătura de bombe au lovit propriile linii de luptă.

Divizia blindată de instrucție „Panzer Lehr” (general Fritz Bayerlein), care acționa până atunci sub ordinele lui von Choltitz, a încetat practic să mai existe ca unitate de luptă, la fel ca și regimentele 13 și 15 parașutiști din Corpul

2 al generalului Meindl. Cu toate acestea, trupele germane, revenindu-și de pe urma infernului provocat de aviația inamică, au rezistat cu înverșunarea caracteristică, împiedicând astfel pe americani să atingă linia Marigny-Saint-Gilles, obiectivul minim pe care și-l propuseseră în ziua respectivă. Această situație a persistat și în ziua următoare, peisajul lunar din urma bombardamentelor jenând considerabil manevrele blindatelor aliate, care străpunseră frontul inamic numai pe o distanță de 10 km. Pe 27 iulie, însă, rezistența germană în sudul peninsulei Cotentin a început să se prăbușească, trei coloane mobile ale Corpului 7 american ocupând Marigny și Saint-Gilles pentru a se îndrepta ulterior spre vest, în direcția localității Coutances. Choltitz își amintește: „Ziua de 27 iulie a fost aceea în care s-a desfășurat străpungerea decisivă. În zori, inamicul își reluă atacurile în sectorul cucerit, dirijând efortul său principal spre sud-vest. Forțele sale blindate, sprijinite de avioane zburând la joasă altitudine, au respins slabul dispozitiv de apărare ținut de ceea ce rămase din Divizia blindată de instrucție și din Divizia 5 vânători-pașuțiști, atunci în plină descompunere. Aceste trupe au fost aruncate pe râul Soulle, aproape de Canisy-Marigny și au trebuit să se repleze în sectorul Cerisy-La Salle-Pont Brocart-Souilles. Acolo, întărite de elemente ale intendenței și de unități de alertă, au reușit să se mențină până la căderea serii, când, în cele din urmă, au fost busculate și dispersate. În aceeași noapte, inamicul a traversat râul Soulle, dar manevrele sale au încetat spre zorii zilei. Resturile Diviziei blindate de instrucție se regrupară la nord de Percy, iar cele ale Diviziei 275 infanterie aproape de Hambye”.

Cucerirea în aceeași zi a orașului Coutances de forțele Corpului 8, atașat Armatei 3 americană, a provocat o situație dintre cele mai critice pentru trupele germane din Cotentin. În orice direcție ar fi atacat forțele americane, adversarul avea de suferit pierderi grele, iar bătălia Normandiei ar fi fost cu desăvârșire pierdută. Continuarea efortului spre vest ar fi izolat cele patru divizii ale Corpului 84 armată, înghesuindu-le spre coasta Atlanticului, în timp ce desfășurarea acțiunilor ofensive spre est ar fi

condus la distrugerea Corpului 2 parașuțiști al generalului Meindl. În fine, înaintarea directă spre sud și cucerirea localității Avranches ar fi provocat străpungerea definitivă a frontului și deschiderea căilor de comunicații spre centrul Franței. Primind din partea statului major al Armatei 7 ordinul de repliere spre sud-est, pentru a evita încercuirea diviziilor sale, Choltitz s-a opus cu înverșunare acestei directive, care favoriza din plin planurile ofensive americane, al cărui scop era chiar cucerirea nodului rutier de la Avranches. În celebra sa carte dedicată bătăliei din Normandia, văzută din perspectiva armatei germane, „Sie Kommen!” (*Ei sosesc!*), istoricul Paul Carell insistă asupra unei declarații categorice adresată telefonic de Choltitz, generalului S.S. Hausser, comandantul Armatei 7: „Dacă poarta strategică a orașului Avranches nu este închisă imediat, frontul german din Franța se va prăbuși în întregime”.

Feldmareșalul Erwin Rommel, comandantul Grupului de armate B, la sosirea lui von Choltitz în Normandia

Repliindu-și diviziile decimate în noaptea de 28 spre 29 iulie spre sud-est, pentru a nu pierde contactul cu restul frontului, Choltitz nu a reușit să asigure apărarea orașului Avranches, pe care Corpul 8 american îl cuceră pe 30 iulie, oferind astfel Armatei 3 a generalului Patton șansa neprevăzută de a continua, nestingherită și cu rapiditate, ofensiva în trei direcții: Saint-Malo-Rennes, Nantes și Le Mans. Încercând să-și salveze armata de la distrugere cu prețul unei erori strategice iremediabile, care ar fi atras, fără îndoială, asupra sa furia lui Hitler, Hausser avusese nevoie de un *șap ispășitor*. „În această situație mi se ridică comanda Corpului 84 armată. Șeful Armatei 7, generalul S.S. Hausser sosi în dimineața zilei de 30 iulie, însoțit de succesorul meu. După predarea comandamentului m-am deplasat în aceeași seară la Cartierul General al armatei. Prezentându-mă în ziua următoare mareșalului von Kluge¹¹, am aflat că motivul destituirii mele a constat în ordinul de retragere pe care l-aș fi dat trupelor, retragere care s-a desfășurat în noaptea de 28 spre 29, în direcția de sud-est. Kluge a fost foarte surprins să aflu că acest ordin a fost dat de comandamentul Armatei 7, în ciuda atitudinii mele contrarii”.

Choltitz a rămas mai departe în fruntea Corpului 84 armată. Aflat, în seara zilei de 5 august, la sediul statului major situat în satul Lucerne din câmpia normandă, el a primit o telegramă care-l invita să se prezinte cât mai urgent la Marele Cartier General al Frontului de Vest, situat la Saint Germain-en-Laye în apropierea Parisului, pentru o comunicare de cea mai mare importanță. Aici află cu stupefacție că fusese numit guvernator militar al capitalei franceze și că în cursul zilei următoare (7 august) era așteptat la Rastenburg, în Prusia orientală, pentru o întrevvedere privată cu Adolf Hitler.

Choltitz nu a uitat niciodată această întâlnire, pentru că, din acele momente, el a simțit *sabia lui Damocles* deasupra creștetului său: „Mă aflam în fața lui și am văzut un om îmbătrânit, încovoiat, buhăit, cu părul încărunțit, care tremura, arătându-și slăbiciunea fizică. Mi s-a spus că nu trebuie să-i strâng prea tare mâna din cauza durerii provocate de rana suferită în urma aten-

tatului. *I-am întins mâna dreaptă cu multă precauție. Privirea lui umană a fost singura dovadă de bunăvoință în acele momente dificile. Pe urmă îl întrebă pe Burgdorf¹²: «Generalul este înștiințat?» Burgdorf răspunse: «Da, pe scurt».*

Pe un ton calm și impunător, a început să-mi povestească despre fondarea partidului. Îl organizase astfel încât să poată să țină în frâu poporul german. Era imposibil de a învinge un popor al cărui partid este așa de bine organizat... În sfârșit, el începu să vorbească despre război și despre ultimele evenimente. Abordând problema Normandiei și a frontului de invazie, el vorbi despre soldatul german care lupta în acele locuri. Am profitat de un moment pentru a-și trage suflul, în care încercasem să intervin la rândul meu: «Mein Führer, sunt generalul-comandant al Corpului 84 armată din Normandia și vin...». Dar mă întrerupse imediat și, printr-un gest al mâinii, îmi impuse tăcere. «Sunt foarte bine informat», după care continuă să vorbească pe un ton hotărât care mă surprinse, informându-mă despre contraofensiva pe care o pregătea și care ar fi aruncat cu siguranță inamicul spre mare.

Nici astăzi nu aș putea spune cu certitudine dacă el credea în propriile sale cuvinte, sau dacă îi încuraja pe cei din jurul său pentru a rezista până la capăt. Sosind tocmai din Normandia, aveam întipărit în minte chipul disperat al soldaților noștri, care, abandonați complet sorții, își pierdeau încetul cu încetul spiritul combativ.

Hitler a început să-mi vorbească în sfârșit despre 20 iulie, iar eu am asistat la dezlănțuirea unui suflet plin de ură. Începu să strige că era fericit pentru că demascase dintr-o singură lovitură întreaga opoziție și că o va strivi. Vorbind, el se lăsă condus de o exaltare nebună, încât saliva îi apăruse pe buze. Tremurând din toate mădulele, transmitea această stare mesei de care se sprijinea. Transpirând puternic, din ce în ce mai nervos, îmi spuse că «acești generali» vor fi spânzurați fără milă. Fără nici o îndoială, mă aflam în fața unui nebun. Eram conștient de faptul că soarta poporului nostru se afla în mâinile unui alienat, incapabil să domine situația și care (așa cum bănuisem), refuza pur și simplu să o recunoască, făcând totul după bunul său plac. În

tot acest timp, nu pronunță nici un cuvânt despre misiunea mea viitoare.

După ce se calmă pentru un moment, Hitler îmi spuse: «Generale, veți pleca la Paris. Mențineți ordinea în acest oraș care servește de etapă trupelor noastre. Vă numesc general-comandant și șef al trupelor Wehrmachtului. Aveți cele mai depline puteri pe care un general poate să le primească. Obțineți drepturile de comandant al unei fortărețe asediate».

Întrevederea se apropia de sfârșit. Am avansat din nou spre masa de lucru. Hitler îmi întinse mâna, iar privirea sa feroce, suspicioasă și inumană mă acompania. Am părăsit camera răvășit. Burgdorf mergea înaintea mea. I-am luat brațul și i-am șoptit: «Burgdorf, este ceva îngrozitor!» El ridică din umeri răspunzându-mi: «Ce puteți oare să faceți?».

Ordinul de misiune conceput după directivele lui Hitler i-a fost înmănat în după-amiaza aceleși zile de către generalul-colonel Alfred Jodl (1890-1946), șeful de stat major al Wehrmachtului. Acest ordin prevedea:

“... a) Parisul trebuie să piardă, într-un timp foarte scurt, caracterul său de oraș-etapă. El n-ar trebui să reprezinte un rezervor inepuizabil de refugiați și de indivizi lipsiți de curaj, ci o zonă interzisă celor care nu sunt auxiliari cinstiți sau celor care nu ajută trupele de pe front.

b) Administrațiile gemane inutile, cât și toți cetățenii particulari trebuiesc îndepărtați în cel mai scurt timp, iar oamenii valizi vor fi dirijați către front. Orice intrare nejustificată va fi riguros interzisă. Retragerea comandamentelor militare sau al oricărui serviciu important vor fi suse aprobării mele.

c) Teritoriul Marelui-Paris³³ va fi protejat împotriva oricărui act de rebeliune, subversiv sau de sabotaj...

d) După instrucțiuni mai ample din partea șefului comandamentului superior al Wehrmachtului, generalul-governator primește împuternicirile juridice de comandant al unei fortărețe asediate”.

Citindu-și în aceeași seară ordinul de misiune, Choltitz se destăinuie fidelului său șofer, Alfred Priez: „Ceea ce mă așteaptă la Paris este teribil”. În cele din urmă, el reuși să înțeleagă gândurile ascunse ale lui Hitler: „Cu cât meditam

mai mult, cu atât începeam să-mi dau seama că acest ordin nu concorda absolut deloc cu fabulațiile lui Hitler, care spera să-i alunge pe anglo-americieni din Europa. Dacă el considera Parisul drept o «fortăreață asediată» și lua măsuri pentru retragerea administrațiilor inutile, atunci era conștient de faptul că trupele care luptau în fața orașului nu puteau mult timp să reziste în fața inamicului. Ordinele sale spuneau însă și mai mult: Hitler vroia să transforme Parisul într-o zonă de operații militare...”.

În trenul care-l conducea la Paris în noaptea de 7 spre 8 august, Choltitz a avut o altă surpriză neplăcută, de care-și va aminti peste ani și ani până și în cele mai nesemnificative detalii. Dorind să-și fumeze țigara de foi pe care i-a oferit-o în cursul zilei mareșalul Keitel, Choltitz ieși pe culoarul vagonului pentru a cere foc. Printr-un pur hazard, cel care îi înmână cutia de chibrituri era doctorul Robert Ley, unul din colaboratorii apropiați ai lui Hitler și unul din șefii marcanți ai Partidului Național-Socialist³⁴. Acest personaj odios, îmbrăcat într-o elegantă uniformă de ofițer superior al trupelor S.S., îl invită pe noul guvernator militar al Parisului la un pahar de Bordeaux, care provenea direct din beciurile private ale Führer-ului. La un moment dat, în timpul conversației, Ley pomeni în mod intenționat, dar pe un ton cât se poate calm, despre o nouă lege care va intra în vigoare chiar de a doua zi și care purta numele de *Sippenhaft*. Reprezentând una dintre cele mai drastice măsuri luate de conducerea nazistă în urma atentatului din 20 iulie, ea prevedea ca familiile tuturor ofițerilor superiori din armata germană să fie considerate drept ostatece. Familiile erau de acum înainte răspunzătoare de comportamentul acestor ofițeri, de loialitatea și de curajul lor. În anumite cazuri, aceste familii puteau fi condamnate la moarte și executate sau trimise în lagărele de concentrare care împânzeau teritoriul Germaniei. Ley adaugă că atât el, cât și Choltitz, trebuiau să înțeleagă că situația actuală necesita aceste măsuri. După aceste ultime cuvinte, el își termină de băut paharul, se ridică brusc, salută și părăsi compartimentul trenului.

Choltitz avea să declare despre această întâlnire neașteptată: „Am simțit un lung frison care puse stăpânire pe corpul meu și care îngheță

bătrâna mea carcasă de soldat”. El se gândi cu îngrijorare la soție, cât și la cei trei copii ai săi, Maria-Angelika, Anna-Barbara și micuțul Timo, pe care-i lăsase la Baden-Baden. Ce s-ar întâmpla oare cu aceste suflete dacă el s-ar abate de la directivele ordonate de Hitler?

În seara zilei de 9 august, în jurul orei 20.00, bătrânul general Wilhelm von Boineburg Lensfeld a predat succesoriului său comandamentul Parisului. Participant activ la complotul din 20 iulie, împreună cu generalul von Stülpnagel, guvernatorul militar al Franței, el a ordonat în acele momente arestarea celor 1 200 S.S. și agenți ai Gestapoului prezenți în oraș. Von Boineburg era deplin conștient de soarta pe care aceștia i-o rezervaseră la Berlin. Privind chipul sever al lui Choltitz și cunoscându-i faptele de arme din Olanda, Crimeea și Normandia, el murmură aghiotantului său, sublocotenentul conte Dankwart von Arnim: „Conte von Arnim, zilele minunate ale Parisului sunt definitiv terminate”.

Bibliografie

Bernage (George), *Normandie: août 1944. La retraite allemande*, în „39/45 Magazine”, Bayeux, Ed. Heimdal, mars-avril 1988.

Blumenson (Martin), Saint-Lô. La bataille du bocage, în „Historia Magazine. 2e Guerre Mondiale”, (coord. general André Beaufre), nr. 69, Paris, Tallandier, 1969, pp. 1924-1932.

Idem, *De Falaise à la Seine: la percée*, în „Historia Magazine. 2e Guerre Mondiale”, nr. 73, Paris, Tallandier, 1969, pp. 2023-2036.

Brown (Anthony Cave), *La Guerre secrète. Le rempart des mensonges.*, t. II, *Le jour J et la fin du troisième Reich*, Paris, Pygmalion / Gérard Watelet, 1981.

Carell (Paul), *Ils arrivent! La bataille de Normandie vue du côté allemand*, Paris, Robert Lafont, 1962.

Choltitz (Dietrich) von, general, *Un soldat parmi des soldats*, Avignon, Aubanel, 1966.

Keegan (John), *Six Armies in Normandy*, London-New York, 1982.

Lapierre (Dominique), Collins (Larry), *Paris brûle-t-il?*, Paris, Cercle Européen du Livre, 1967.

Liddell Hart (Basil H.) Sir, *Histoire de la seconde guerre mondiale*, Paris, Fayard, 1973.

Miller (A. Robert), *August 1944. The Campaign for France*, Presidio Press, Novato, 1988.

Murphy (G.), Benamou (Jean Pierre), *Normandie 1944: La 2nd Tactical Air Force*, în „39/45. Guerres contemporaines. Magazine”, Hors série n° 11, Ed. Heimdal, Bayeux, juin-juillet 1989.

Overy (Richard), *Why the Allies Won*, W.W. Norton Company, New York, 1996.

Perrault (Gilles), *Le secret du jour J*, Paris, Fayard, 1964.

Ryan (Cornelius), *Le jour le plus long (6 juin 1944)*, Paris, Robert Laffont, 1960.

Sandoz (Gérard), *Ces Allemands qui ont défié Hitler. Histoire de la résistance allemande, 1933-1945*, Paris, Pygmalion / Gérard Watelet, 1995.

Shirer (William L.), *Le troisième Reich. Des origines à sa chute*, Paris, Stock, 1964.

Speidel (Hans) general, *Invasion 44*, Paris, Berger-Levrault, 1964.

Young (Desmond) general, *Rommel*, Paris, Fayard, 1962.

---

¹ Generalul de artilerie Friedrich Dollmann, șeful Armatei 7 germane, însărcinată cu apărarea Normandiei, în sectorul căreia s-a desfășurat debarcarea forțelor anglo-americane. Pe data de 29 iunie, generalul Dollmann a decedat la postul său de comandament în urma unui atac de cord.

² Capul de pod sau plaja de debarcare „Utah”, situată la dreapta dispozitivului aliat și la baza peninsulei Cotentin.

³ Port la Marea Măneicii, în nordul Peninsulei Cotentin, unul din obiectivele principale ale Aliaților în primele zile ale debarcării.

⁴ Din direcția capului de pod de la „Utah”.

⁵ În fond, a fost vorba despre un *Kriegsspiel* sau *wargame*, o simulare strategică pe hărți de comandament. Subiectul exercițiului propus de generalul de parașutiști Eugen Meindl se referea chiar la o eventuală debarcare a trupelor Aliate în sectorul Normandiei.

⁶ Feldmareșalul Erwin Rommel (1891-1944), comandantul „Grupului de armate B” de pe frontul occidental.

⁷ Porecla dată lui Rommel de către britanici în urma strălucitelor sale campanii din Africa de Nord, în perioada 1941-1943.

⁸ Organizație clandestină cu întinse ramificații în sânul armatei și al serviciilor secrete, care viza răsturnarea de la putere a lui Hitler și înlocuirea lui cu mareșalul Rommel, semnarea armistițiului cu Aliații și ieșirea necondiționată a Germaniei din război. Printre șefii organizației menționăm pe Carl Goerdeler, fost primar al orașului Leipzig, pastorul Dietrich Bonhoeffer, generalii Beck, von Tresckow, von Stülpnagel, Olbricht și Oster, amiralul Canaris, șeful Abwehrului, mareșalul von Witzleben și contele Helmuth von Moltke, nepotul mareșalului von Moltke.

⁹ Mareșalul Hermann Göring, comandantul Luftwaffe.

¹⁰ Locotenent-colonelul Viebig.

¹¹ Mareșalul Hans Günther von Kluge (1882-1944), succesorul mareșalului Gerd von

Rundstedt la comanda Frontului de Vest și al mareșalului Erwin Rommel la comanda „Grupului de Armate B”. Kluge a cumulat până în ziua de 19 august, data sinuciderii sale, cele două funcții de comandament.

¹² Generalul Wilhelm Burgdorf, șef de personal al ofițerilor superiori din armata de uscat, succesor al generalului Schmund, rănit în atentatul din 20 iulie. Burgdorf a fost cel care a studiat dosarul lui Choltitz, propunându-l pentru funcția de guvernator militar al Parisului.

¹³ În terminologia militară germană, acest teritoriu era desemnat prin expresia „Gross-Paris”, iar în limba franceză prin „Le Grand-Paris”. El cuprindea atât orașul-capitală, cât și comunele suburbane, împărțite în trei departamente: la Seine, Seine-et-Marne și Seine-et-Oise.

¹⁴ Dr. Robert Ley, conducătorul „Frontului Muncii” (*Arbeitfront*). Acuzat pentru crime de război de Tribunalul de la Nürnberg, el s-a sinucis, spânzurându-se în celula sa înainte de începerea procesului.

WITH GENERAL DIETRICH VON CHOLTITZ ON THE BATTLEFIELDS OF THE WORLD WAR II (III)

Born in Silesia, from a family of nobles with profound military traditions, Dietrich von Choltitz belongs to the aristocratic caste of senior ranking officers and Prussian officials, which constituted the back bone of the process through which the power and mightiness of the IInd Reich was built. He made himself remarked as a battalion commander of the 16th Oldenburg Infantry Regiment – the first Airborne Regiment of the German Army since 1937 – in the offensive against Belgium and Nederland which debuted on 10 May 1940. After the capitulation of France he was promoted to the rank of colonel and got the command of the entire 16th Infantry Regiment within the 22nd Airborne Infantry Division. This was transferred in Romania, at Prahova Valley to protect the Romanian oil, so precious to the German war machine, against a likely attack by the Russian paratroops. He participated in the fights in Bessarabia, along with Romanian troupes, against Russians, and than in Crimea, where he took part in the conquest of Sevastopol, being extolled by Marshal von Manstein and by the Romanian historian Gheorghe I. Brătianu. Promoted to the rank of Division General, Choltitz was transferred to Crete and than took command of the Army Group F (general Löhr) rearguard in the retreat from Balkans (October-November 1944).

In the last episode, the Commander of 84-th Army Corps, general von Choltitz, relates the fights for Normandy (June 1944) and Wehrmacht's disaster in France. On August 7, 1944, he was summoned by Hitler who informed him that he was appointed military governor of Paris, which the Führer wanted to transform, to general's von Choltitz stupefaction, into a zone of military operations.

Memorialistică

UN REPER AL COLABORĂRII ROMÂNNO-ISRAELIENE ÎN DOMENIUL AERONAUTICII: VIZITA MINISTRULUI APĂRĂRII LA BUCUREȘTI, ÎN IUNIE 1982

ing. ITZHAC GUTTMAN BEN-ZVI, Israel

Născut la București, mi-am făcut studiile în capitala României și am absolvit Institutul Politehnic București, Facultatea de mecanică, secția de aviație, în iunie 1953. Proiectul de diplomă și examenul de stat, care mi-au conferit titlul de inginer constructor de avioane, le-am dat în ianuarie 1954. Am lucrat în aviația civilă din România din 1954 până în 1960, când am plecat în Israel. Am început imediat, din august 1960, să lucrez ca inginer de aviație în industria aeronautică israeliană. Am fost numit șeful serviciului de proiectare de avioane (*analysis and design*), iar din 1975 am ocupat posturi de conducere. În 1981 am devenit vicepreședinte al acestui mare concern industrial aeronautic, care este Industria Aeronautică Israeliană (I.A.I.). În paralel, din 1968 până în 1998 (cu câțiva ani de absență, fiind în post la Paris), am predat cursul de construcții de avioane la Facultatea de aeronautică, Tehnion-Haifa, precum și un curs de structuri cu pereți subțiri pentru *master*. Din 1999 până în 2005 am predat cursul de construcții de avioane la Facultatea de inginerie a Universității Tel-Aviv.

Mi-am construit o carieră profesională de ținută superioară și nu aveam relații cu foști colegi din România. Știam câte ceva din cele ce se petrec în aeronautica din România, prin întâlnirile cu profesorul meu, academicianul Elie Carafoli, la diverse congrese internaționale

(Paris, Amsterdam, Haifa) și uneori câte ceva de la noii emigranți ce ajungeau în Israel.

În 1981 eram în post la Paris, ca director al Misiunii europene a I.A.I. și urma să mă întorc în Israel în iulie 1981. Pregăteam participarea I.A.I. la Salonul Aeronautic „Le Bourget” din iunie 1981. În luna mai 1981 îmi telefonează directorul general I.A.I., domnul Gabi Gidor, și-mi spune că a venit în Israel fostul meu coleg, Theodor Zanfirescu, pe atunci directorul general al industriilor aeronautice din România; el venise în vizită oficială în Israel și mă căuta. Intenția lui, conform instrucțiunilor primite de la superiorii săi, era să realizeze o cooperare cu I.A.I. și dorea să folosească prietenia noastră din trecut în acest scop. Am stabilit să ne întâlnim toți trei, Zanfirescu, Gidor și cu mine, la Salonul Aeronautic „Le Bourget” în iunie 1981. Așa a fost. Din discuțiile ce le-am avut cu Zanfirescu la Paris, am înțeles că românii au mare nevoie de ajutor în domeniul industriei aeronautice. Cooperarea cu sovieticii era practic inexistentă, cea cu iugoslavii nu a dat rezultatele sperate, încercările de cooperare cu englezii, francezii, italienii erau decepționante. În acest scop s-au gândit la noi, israelienii, drept care era interesat de ajutorul meu. Știam că există legături economico-financiare speciale între România și Israel, mai ales pe fondul emigrării masive a evreilor în Israel. Am înțeles că sunt probleme

**În octombrie
1981,
vicepreședinții
Industriei
Aeronautice
Israeliene au
vizitat
România.
În imagine,
Moșe Keret,
Meir Dvir și
Itzhak Guttman
Ben-Zvi la
Sinagoga Mare
din București**

tehnice destul de dificile. Procesele tehnologice, standardele, materialele folosite în România nu corespundeau celor occidentale. Se ducea și o activitate – aș spune problematică – de copiere de piese și agregate, denumită „asimilare”. În final, Zanfirescu m-a rugat să vin în vizită în România, să văd la fața locului situația și să fac tot posibilul să-i ajut. I-am răspuns că este cazul să-l invite pe Gabi Gidor, directorul general al I.A.I., drept care ne-a invitat pe amândoi. Gabi Gidor i-a răspuns că are nevoie de o invitație oficială, a guvernului român. Zanfirescu a acceptat.

În iulie 1981, am încheiat misiunea în Franța și m-am întors în Israel.

Peste o lună, suntem anunțați de Ministerul de Externe israelian de la Ierusalim că s-a primit o invitație oficială de a vizita România. Am plecat în România, în octombrie 1981, o delegație de cinci israelieni: Gabi Gidor cu mine și încă trei vicepreședinți ai I.A.I. (niciunul de origine română). Vizita de cinci zile a fost interesantă, fiind oaspeții fabricilor de la Băneasa și Brașov. Am fost „musafirii” conducerii Ministerului

industriei române, al industriei aeronautice. M-am văzut cu mulți dintre foștii mei colegi, inclusiv cu academicianul Elie Carafoli. La Brașov, venind seara la hotelul din Poiana Brașov, Zanfirescu m-a luat în pădure, unde nu erau „urechi” și am stat de vorbă vreo două ore. Mi-a spus în detaliu ce doresc ei de la noi și anume să proiecteze un avion de luptă supersonic, că sunt interesați în sisteme de arme bazate pe rachete, în cooperări în domeniul avioanelor civile – multe subiecte. În ce mă privește i-am răspuns care este părerea mea, în ce subiecte putem coopera, în unele mai ușor, în unele parțial, în altele deloc. Dar i-am sugerat ca pentru a ajunge la un acord, să folosească prezența directorului general Gabi Gidor în România, să aranjeze o ședință formală cu mai marii săi, pentru a concepe un acord. Pe de altă parte, l-am convins, cu argumente convingătoare, pe Gabi Gidor de interesul ce-l poate avea I.A.I. într-o asemenea cooperare. A doua zi am plecat la București, unde a avut loc o întâlnire cu ministrul industriei, domnul Ion Avram (am înțeles

că „șeful cel mare” nu era în România, iar Ion Avram era un ministru influent). S-a încheiat un acord, referitor la contribuția I.A.I. în dezvoltarea industriei de la Băneasa. Însă noi am menționat că un asemenea acord trebuie aprobat de ministrul apărării israelian, Arik Sharon. Ministrul Ion Avram a propus ca Arik Sharon să fie invitat în România, însă discret. Aceasta a fost concluzia ședinței.

Vizita delegației I.A.I. în România este consemnată în cartea de amintiri a ambasadorului Aba Gefen, pe acea vreme în post la București. Ea a fost raportată ministerelor de Externe și al Apărării israelian. Organele competente s-au ocupat cu organizarea vizitei lui Sharon în România (cu soția sa, Lily, originară din Brașov).

La începutul anului 1982, am vizitat România generalul I. Beithalahmi, director general în Ministerul Apărării israelian, împreună cu generalul Haim Yavetz, consilier al lui Sharon. Cum eu sunt prieten cu Haim Yavetz, acesta mi-a relatat câte ceva din aranjamentele lor. În primele zile ale lunii iunie 1982 a avut loc această vizită, discretă, care a durat vreo cinci zile. Eu nu am participat, căci a trebuit să plec într-o țară din America Latină. Vizita s-a terminat în seara de sâmbătă, 5 iunie, când a doua zi dimineața, duminică, a început războiul din Liban. Haim Yavetz mi-a relatat că, ajungând la București, a fost întrebat cu insistență „unde este Guttman?” El nu știa că eu trebuia să plec în altă țară, dar a fost impresionat că eram cunoscut și așteptat să vin în România.

Războiul din Liban a „înghețat” acordul încheiat de Sharon, care prevedea ceea ce stabilisem la întrevederile din octombrie 1981.

În luna iulie 1982, am fost invitat de un prieten, evreu-englez, care avea o vilă la Herzlia, să-l vizitez. Am venit la el și acolo am mai întâlnit o persoană. Era ambasadorul României în Israel, cred că îl chema Vasiliu. Fiind numai noi doi, acest ambasador m-a întrebat, cu multă insistență, care este opinia mea, deci războiul din Liban se va termina „la 40 de km” – așa cum se vorbea atunci. I-am răspuns că nu sunt competent să răspund la o asemenea întrebare. El a insistat foarte mult, a repetat că dorește să aibă numai opinia mea personală. Evident, nu puteam să răspund în niciun fel rezonabil la o asemenea întrebare. Ceea ce mi-am dat seama era că există o dorință, un interes deosebit din partea română de a aplica acest acord, că sunt considerat prietenos, că își permit să mă contacteze și să obțină o opinie, dacă nu chiar un ajutor. Din păcate, nu am fost în stare să fac ceva util în acea vreme.

De abia în ianuarie 1990 au luat contact cu mine foști colegi (Dan Pantazopol, Teodorescu și alții) cerând ajutor, un sfat, într-o problemă ce era atunci de actualitate pentru ei: cu ce avioane moderne se poate echipa aviația militară română. Își puneau întrebarea dacă avionul francez „Mirage-2000” este de înalt nivel și corespunde nevoilor de apărare a țării.

Dar aceasta este o altă istorie...

A BENCH-MARK OF THE ROMANIAN-ISRAELI COLLABORATION IN THE FIELD OF AERONAUTICS: VISIT OF THE DEFENCE MINISTER TO BUCHAREST IN JUNE 1982

Itzhac Guttman Ben-Zvi was an aviation engineer in Romania since 1954 until 1960 when he settled in Israel. While in Paris, as Director of the European Mission of Israelian Aeronautic Industry, he meets a former college colleague, General Manager of Romanian Aeronautic Industry, with whom he sets up the visit in Romania of Israeli Defence Minister, Arik Sharon, at the beginning of June 1982. Could that represent a preliminary bench-mark for the future Romanian-Israeli cooperation in the field of aeronautics?

Harta „militară” a Dunării și a unei părți a sud-estului Europei din *Codex Latinus Parisinus* nr. 7239 al Bibliotecii Naționale de la Paris*

SERGIU IOSIPESCU

Codex Latinus Parisinus nr. 7239 al Bibliotecii Naționale de la Paris a provocat – încă aproape de la aducerea sa în Franța, prin stăruința lui Pierre de Girardin, trimisul Regelui Soare la Marele Turc între 1685 și 1689 –, o îndelungată dispută referitoare la autorul și data redactării *Tratatului de artă militară și mașini de război* cuprins în acest manuscris.

În ceea ce privește datarea, în discuție aici, ambasadorul de Girardin raportase Curții franceze că manuscrisul, obținut prin silahdarul Porții, părea să fi fost compus în secolul al XVI-lea și, probabil, căzuse în mâinile otomanilor la începutul cuceririlor lor în Ungaria¹. Suplimentul la marele dicționar al latinei medievale al lui Du Cange punea scrierea tratatului *De Re militari et machinis bellicis* „sub eo tempore quo primus in usu fuit pulvis tormentarius”², anilor 1330-1340, așadar o datare întemeiată pe epoca de folosire a unor arme de foc similare celor înfățișate în filele codicelui.

Publicarea acum mai bine de douăzeci de ani a manuscrisului de către Ion Dumitriu-Snagov³ într-o ediție, am putea spune, miscelanee, a părut să orienteze istoriografia românească generală și pe cea militară, în special, spre datarea documentului în preția Cruciadei de la Nicopol (1396), comanditarul fiind însuși regele

Ungariei, Sigismund de Luxemburg, și în subsidiar, redactarea sa, de către Paulus Sanctinus Ducensis, producându-se chiar în Banat.

Concluzia, peremptorie, venită la capătul multor pagini de excerpte din varii autori, este diferită de acelea ale lui Marcellin Berthelot, Alexandre de Laborde, Franz Babinger, Florio Banfi, Lynn Thorndike, dar consună – chiar dacă faptul este repede trecut cu vederea – cu aceea a lui Veselin Beševliev (1963).

Departate de intenția noastră de a pune în discuție argumentația de filosofie a mecanicii, poliorchetiei și polemologiei, a chimiei, balisticii și cartografiei la finele secolului al XIV-lea, invocate de laboriosul editor cât și analizele sale structuraliste, matematice, lingvistice, ca și rezultatele de mai târziu ale fotografiierilor cu raze infraroșii C 108, cu raze ultraviolete C 608, cu filtru 8/C2 etc., dar la o privire îndeaproape a manuscrisului la Biblioteca Națională, acum mai bine de două decenii, vignetele și miniaturile de pe unele din filele sale îmi sugerau mai degrabă aerul de familie cu operele și arta inginerilor militari italieni ai Renașterii de pe la 1500 și nicidecum cu acela de la sfârșitul secolului al XIV-lea.

Impresia dintâi a fost întărită și recent de zăbava asupra armurilor purtate de luptătorii din imag-

*Comunicare prezentată, într-o primă formă, în cadrul programului “Marea Neagră” al Academiei Române la Institutul de Istorie “Nicolae Iorga”.

inile codicelui. Și cu deosebire de coifurile a căror datare, prin analogie, are îndestule elemente de probabilitate. Or, cele mai numeroase, coifurile cu cioc de pasăre – *celata a becco di passero* – înfățișate la filele 7, 13, 14, 19, 20, 61, 70, 72, sunt obișnuite doar la finele secolului al XV-lea și începutul celui de-al XVI-lea. Între exemplele clasice sunt coiful unei armuri ecvestre, albe, milaneze și casca unei armuri negre, ambele de la Armeria Reale din Torino, aceasta din urmă purtată, după tradiție, în ultimă instanță, de un luptător în bătălia de la Pavia, la 25 februarie 1525⁴.

Alte exemplare sunt cele de pe la 1500, din Turnul Londrei, sau și mai târziu acela de la armura lui Filip I landgraf de Hessa, datată 1534⁵. Cele mai timpurii coifuri de acest tip, cu cioc de pasăre, par a deriva din *armet*-ul răspândit în Italia după mijlocul secolului al XV-lea⁶. Există, ce este drept, și o *celata a becco di passero* de la 1400, rarissimă, exemplarul poate cel mai reprezentativ fiind la armura milaneză a lui Vogt von Mateh de la castelul Churburg din Tirol⁷. Coifurile acestea de la 1400 se deosebesc însă categoric de cele înfățișate în *Codex Latinus Parisinus* nr. 7239, strânse pe gât și databile, după cum arătam, din a doua jumătate a secolului al XV-lea și în cel de-al XVI-lea. Astfel încât, măcar în domeniul armurilor, opinia de la 1687 a ambasadorului Pierre de Girardin, după studiul codicelui întreprins de învățatul iezuit Joseph Besnier și de eruditul Guillaume Marcel, pare și azi întemeiată: „*compus după cât se pare în veacul trecut [al XVI-lea – n. S.I.], conținând o mulțime de figuri, de instrumente și mașini de război (...) codicele a căzut probabil în mâinile turcilor la începutul cuceririlor care le-au făcut în Ungaria*”⁸.

*

În chip evident, însă, harta Dunării de Jos și a unei părți a sud-estului european, aflată la filele 118 v și 119 r ale manuscrisului de la Paris, nu poate fi la fel datată⁹.

Chiar dacă autorul tratatului recunoaște, implicit, valoarea reprezentării cartografice a provinciilor, fortificațiilor, locurilor pentru purtarea războiului¹⁰, totuși aceasta nu îndreptățește hotărâtor ideea anexării la o lucrare – în fapt foarte generală – tocmai a unei hărți a ținuturilor Dunării de Jos și nord-balcanice. Mai mult, foarte

amănunțita tablă de materii (f. 3) nu menționează includerea unei hărți în tratat, care, de altminteri, se încheie destul de abrupt cu desenul unui armăsar și mărturia credinței lui Paulus într-un pământ circular plutitor pe ape (f. 107 v)¹¹.

Toate acestea îndreptătesc o cercetare aparte a hărții din Codicele latin nr. 7239 de la Biblioteca Națională din Paris.

Steagul cu cruce și însemnul Paleologilor fluturând deasupra Constantinopolei, ca și acelea doar cu cruce de la Selimbria la Rodosto spre sud și Pera în nord, dau evident un termen antequem, înainte de ziua fatală, 29 mai 1453, a căderii Bizanțului. Semiluna înălțată deasupra castelului Giro pe malul asiatic al Bosforului, ca și pe o fortăreață de pe țărmul european, care ar putea fi chiar Rumeli Hisar, ar circumscrie datarea tocmai între anii 1451 și 1453¹².

Situația din preajma Clisurii Dunării se opune însă unei astfel de interpretări. Acolo cetățile Geurino (Guren), Florentin și „*Ahandin*” dispuse pe malul sudic al Dunării au încă flmurile cruciate. După metoda redactării hărților medievale, cu excepția celor nautice, aceasta poate fi – dacă se acceptă echivalența, nesigură, Ahandin = Vidin – un argument pentru datarea redactării hărții înainte de noiembrie 1396¹³, când stăpânirea creștină pare să fi încetat aici, este adevărat, în împrejurări obscure.

Tot atât de bine, și mereu acceptând amintita echivalență, steagul creștin deasupra Vidinului poate fi reflectarea unui moment ignorat din vremea luptelor pentru Dunăre de după 1419 și până la Cruciada de la Varna (1444). Oricum, însă, din zona vest-pontică, prezența Semilunei pe donjonul sau pe un minaret al Caliacrei („*Calachar*”) contravine evident datării înainte de 1396, câtă vreme în călătoria sa navală, circumbalcanică, de după dezastrul de la Nicopol, regele Sigismund de Luxemburg putuse lua cuvenitele măsuri de apărare la Licostomo și Caliacra (acte 26 ianuarie 1397)¹⁴.

Recent, domnul profesor Șerban Papacostea a semnalat prezența genoveză în cetatea Caliacra la 1403¹⁵, ceea ce dă un termen post-quem atât hărții cât și, desigur antequem pentru sfârșitul, temporar, al stăpânirii aici a principelui Țării Românești, Mircea cel Bătrân, moștenitorul despotului Dobrotiță pe aceste meleaguri¹⁶.

Pentru o datare a hărții în preajma Cruciadei de la Nicopol sunt neconcludente și celelalte interpretări ale însemnărilor, de ordin militar mai ales, din ținuturile carpato-dunărene. Interpretarea inscripției de sub cetatea „Baradulim”, situată la nord de munții din preajma Clisurii Dunării „*in questo luogo el signor re vene in s[ep]te[m]bre con la mazor parte de x[r]isti[an]i*”¹⁷, drept o referire la concentrarea oștirii la Timișoara în vederea cruciadei din 1396 este evident supusă cauțiunii întrucât în acel „Baradulim” se poate lesne descoperi Varadinum = Oradea. Dimpotrivă, concentrarea creștină la Oradea = Baradulim se potrivește evenimentelor din 1444¹⁸ când, în a doua jumătate a lui iulie, regele Vladislav se afla la Oradea de unde la 24 ale lunii scria regelui Bosniei „*digando chome de presente se mette in ordine per andar alla destruction delli maledetti Turchi*”¹⁹.

O mirifică șaradă o formează însemnările de pe malul drept dunărean din aval de vărsarea Oltului:

„*Nota ch[e] da Michopole per fin al mar so[n] mi[le] 500 taliani ed a gl[i] al Zorzanelo so[n] mi[le] e cento e di gl[i] fin al mar sono i[n]finite isole per lo fiume*”;

„*dal Zorzanelo fin gl[i] so[n] mi[le] ccct[us] e di gl[i] al mar sono mi[le] a ct[us]*”²⁰.

Prima inscripție este situată între „Nychopoli” și „Zorzanelo” (Giurgiul Mic – Rusciuk), ceea ce ar însemna că distanța dintre cele două localități era de 100 mile italiene, cea de la Nicopol la Mare fiind de 500 mile. Cea de-a doua inscripție este în stânga unei cetăți reperate de cartograf drept „*Baradigo: loco dexerto*

i[n] del qual abita solame[n]te peschadori”. Deși cetatea cu un steag incert este situată pe malul drept danubian, numele „Baradigo” nu poate constitui decât o transcriere deformată a lui „Brilago” din atâtea hărți nautice și care nu este alta decât Brăila. Astfel, șarada se decriptează și distanța de 300 mile este aceea între „Zorzanelo” și „Baradigo”, adică între Rusciuk și Brăila. Deopotrivă, cu informațiile privitoare la stâncile de la Porțile de Fier și pericolul trecerii pe acolo fără pilot („*senza pi[l]ota*”)²¹, acelea despre „Nychopoli” (Nicopol), „Zorio” (Giurgiu), „Zorzanelo” (Giurgiul Mic = Rusciuk), „Baradigo” (deformare pentru „Brilago”-Brăila), sugerează preluarea datelor unui „pilot” – carte de navigație pe Dunăre. Din aceeași serie de inscripții este și aceea de la confluența Oltului cu Dunărea: „*fiume chiamato Holta inde qual se paren le nave per pasar lo eserzito*”²². La o privire de ansamblu asupra hărții, ceea ce atrage atenția este convergența strategică dintre Dunăre și drumurile și trecătorile bazinului carpatic. De la locul de concentrare al oastei cruciate și a regelui, o posibilă direcție de acțiune spre valea Dunării de Jos și, firește, Peninsula Balcanică, este indicată de inscripția de la trecerea Jiului prin munți: „*preso a q[ua]sto luogo el re passera p[er] fi[n] che pora passar i chary*”²³.

Toate conturează un plan de război cruciat contra puterii otomane, care coincide celui stabilit și efectuat în anii 1443-1444, urmare a Uniunii de la Florența și mai apoi a enciclicii papale din 1443, consecință imediată a victoriilor forțelor conduse de Iancu de Hunedoara²⁴.

Topografia văii Dunării și distanțele miliare evocă marile speranțe puse de regele Ungariei și „cruciatul de sânge românesc“ într-o cooperare navală cu flota burgundo-papală în pregătire. În acest sens, corespondența dintre cardinalul Giuliano Cesarini și Serenissima Republică Venetia prevedea chiar trimiterea unei părți a flotei cruciate la Nicopol sau într-un alt loc pentru transportarea oastei cruciate sosite în valea Dunării²⁵. De altfel, în vara anului 1444 navele burgunde și papale se aflau deja la Constantinopol și încă de la 2 iulie Serenissima ordonase Căpitanului general al mării trimiterea a opt galere la Nicopol pentru a coopera cu forțele terestre²⁶. Pe de altă parte, în ceea ce privește operațiile militare terestre, corespondența dintre cardinalul Cesarini și Gaspar Schlick, secretarul împăratului Frederic al III-lea, relevă planul deplasării oastei cruciate prin Țara Românească, spre evitarea zonei muntoase din Serbia²⁷ și, evident, pe un itinerariu mai direct. Acesta este și sensul inscripției pe harta Codicelui latin parizian la trecerea Jiului prin munți, este adevărat dubitativă, întrucât alegerea acestui drum – prin Hațeg și pasul Vulcan – era condiționată de posibilitatea parcurgerii sale de către de oaste ale regelui („*el re passera p<er>fi[n] che pora passar i chary*”)²⁸.

Marcarea Carpaților de Curbură de inscripția „*Monti picholi verso el Danubio ch(e) sse dessparte i<n> molte vie*”²⁹, confirmă aceeași preocupare a cooperării forțelor terestre și navale, a legăturii între valea Dunării și Transilvania.

Inscripțiile de la Jiu și din Carpații de Curbură, indicațiile militare de pe Dunăre corespund planului Cruciadei din 1444 și, efectiv, desfășurării campaniei terestre și navale în valea Dunării de Jos a flotei burgundo-papale în cooperare cu corpurile de oaste al Țării Românești și al lui Iancu de Hunedoara în anul 1445. Cu acest prilej, flota a staționat la Brăila, trecătorile Carpaților de Curbură au fost folosite de soliile la și de la Iancu de Hunedoara, cetățile otomane de pe fluviu au fost reperate, unele asediate și, în final, joncțiunea forțelor creștine și ultimele acțiuni militare s-au desfășurat în preajma vadului Nicopolei, la vărsarea Oltului în Dunăre³⁰.

Dar hotărâtoare pentru această interpretare îmi pare reprezentarea în planul inferior al hărții a Strâmtoarelor care, împreună cu zona dunăreno-carpatică, au fost a doua componentă esențială a planului de campanie pentru Cruciada din 1444. Mai mult, inscripția de pe țărmul oriental al Dardanelor „*Qua fu Troja grande*” consună cu „descoperirea” Troiei de către expediția navală burgundă: „*Et, quant ledit seigneur de Wavrin sceut que c'estoit le mesme port où les Grecz avoient arrivé, il demanda à aulcuns quy scavoient ces marches se le lieu où la grant cité de Troyes avoit esté scituee estoit guerres loingz de là. Lesquelz luy dirent qu'il ne pouvoit passer outre le destroit sans transverser devant le port de Dardanelle, quy jadis avoit este le havre principal de la grande cité troyenne /.../*”³¹, de bună seamă în legătură cu bine cunoscuta legendă a originii troiene a francezilor.

Împotriva acestei întregi interpretări stă numai acel steag cruciat de deasupra cetății numite în hartă „Arhandin” – Vidinul. Iată că, însă, între evenimentele dramatice din anii 1443-1444, Michael Beheim plasează și joncțiunea unui corp expediționar al lui Vlad vođa Dracul cu forțele regelui Ungariei tocmai la Vidin, al cărui comandant otoman cu trupele sale părăsise orașul, spre a rezista în câmp deschis împreună cu ceilalți begi dunăreni. Din acest episod, ignorat poate, rezultă informația care a determinat pe cartograf să pună steagul cruciat la Vidin.

Harta anexată codicelui *Latinus Parisinus* nr. 7239 al Bibliotecii Naționale de la Paris a fost așadar elaborată în vederea Cruciadei din 1444, a cooperării terestre și navale creștine și, cu toate erorile sale de amănunt, ea reprezintă un izvor de primă însemnătate al istoriei românești și sud-est europene, pentru Strâmtoare, Pontul Stâng și Dunărea de Jos.

¹ Bibliotheque Nationale-Paris, Ms.Lat. 7239 (mai departe BN, lat. 7239), notiță pusă înaintea manuscrisului; după scriere, cu ocazia legării sale la 1810 în coperta existentă și astăzi.

² *Glossarium novum ad scriptores medii aevi cum latinis tum gallicos seu Supplementum ad actionem Glossari Cangiani...*, Parisiis, 1766, sub voce.

³ Ion Dumitriu-Snagov, *Țările Române în secolul al XIV-lea. Codex Latinus Parisinus*, București, 1979, p. 105-107; cf. Radu Ștefan Ciobanu, *Cetatea medievală Giurgiu de la Mircea cel Bătrân la Vlad Țepeș*, în *Ilfov. File de Istorie*, București, 1978, p. 177 unde susține, pe temeiul unei trimeri fără pagină la Ilie Minea, *Principatele Române și politica orientală a împăratului Sigismund*, București, 1919, că la 1392-1393 s-ar fi alcătuit un raport pentru regele Sigismund, unde Giurgiu era calificat „terra deserta”, ceea ce, prin consonanță cu însemnarea hărții din codex, ar susține datarea.

⁴ Angelo Angelucci, *Catalogo della Armeria reale*, Torino, 1890, p. 51-53, 75-77. În domeniul armurilor datorez o primă confirmare a impresiilor mele referitoare la datele bunăvoinței fostului coleg, domnul ing. Horia Șerbănescu.

⁵ Charles Henry Ashdown, *British and Foreign Arms & Armour*, London, 1909, p. 265-266; Vesey Norman, *Armes et armures*, Paris, 1964, p. 67.

⁶ Charles Henry Ashdown, *op.cit.*, p. 49.

⁷ O excelentă reproducere la Vesey Norman, *op.cit.*, p. 49.

⁸ Ion Dumitriu-Snagov, *op.cit.*, f. 0 v. (p. 172).

⁹ Pentru discuția datării până la finele anilor '70 ai secolului trecut v. *ibidem*, p. 66-105. Principalele poziții sunt cele reprezentate de Franz Babinger, *An Italian Map of the Balkans, presumably owned by Mehmed II the Conqueror (1452-1453)*, în „*Imago Mundi*”, VIII (1951), p. 8-15; idem, *Eine Balkankarte aus dem Ende des XIV. Jahrhunderts*, în „*Zeitschrift für Balkanologie*”, Wiesbaden, II (1964), p. 1-6; Florio Banfi, *I paesi romeni nei monumenti cartografici italiani del Rinascimento*, în „*Buletinul Bibliotecii Române*”, Freiburg, 1954, p.6-11; idem, *Two Italian Maps of the Balkan Peninsula*, în „*Imago Mundi*”, XI (1954), p. 17-34; Veselin Beševliev, *Eine Militärkarte der Balkanhalbinsel aus den Letzten Jahren des 14. Jahrhunderts*, în „*Linguistique Balkanique*”, VII/2 (1963), p. 39-48.

¹⁰ I. Dumitriu-Snagov, *op.cit.*, f. 6r (p. 207).

¹¹ *Ibidem*, p. 184-193; 605-607.

¹² Cf. Franz Babinger, *Mahomet II le Conquérant et son Temps (1432-1481)*, Paris, 1954, p. 98-102.

¹³ Veselin Beševliev, *op.cit.*, p. 46.

¹⁴ S. Ljubić, *Listine (Monumenta Spectantia Historiam Slavorum Meridionalium)*, vol. IV, Zagreb, 1875, p. 399.

¹⁵ Șerban Papacostea, *Genovezii la Caliacra: un document ignorat*, în „*Pontica*”, XXX, 1997, p. 277-282

¹⁶ Cf. Sergiu Iosipescu, *Balica, Dobrotiță și Ioancu*, 1985, p.164-180. Dar este foarte probabilă revenirea autorității lui Mircea cel Bătrân de la Licostomo la Caliacra și chiar Mesembria sub domnia emirului Musa (cf. Șerban Papacostea, *La Valachie et la crise de structure de l'empire ottoman*, în „*Revue Roumaine d'Historie*”, XXV, 1-2 (1986), p. 23-33).

¹⁷ I. Dumitriu-Snagov, *op.cit.*, f. 113 v (p. 616).

¹⁸ Cf. Florio Banfi, *op.cit.*, p. 9-10.

¹⁹ V. Francesco Pall, *Ciriaco d'Ancona e la Crociata contro i Turchi*, Vălenii de Munte, 1937, p. 31.

²⁰ B.N, lat. 7239, f. 113 v-114 r.; I. Dumitriu-Snagov, *op.cit.*, p. 616-617.

²¹ *Ibidem*.

²² *Ibidem*.

²³ *Ibidem*.

²⁴ Cf. Francesco Pall, *op.cit.*, p. 13-23.

²⁵ *Ibidem*, p. 29-30.

²⁶ *Monumenta Historia Slavorum Meridionalium*, vol. XXI, p. 201.

²⁷ *Fontes Rerum Austriacarum. Diplomataria et Acta*, vol. LXII, p. 96; cf. Ilie Minea, *Vlad Dracul și vremea sa*, Iași, 1928, p. 144.

²⁸ B.N, lat. 7239, f. 113 r.; I. Dumitriu-Snagov, *op.cit.*, p. 616; v. și N. Iorga, *Notes et extraits*, vol. II, p. 403.

²⁹ B.N, lat. 7239, f. 114 r.; I. Dumitriu-Snagov, *op.cit.*, p. 616.

³⁰ N. Iorga, *Cronica lui Wawrin și românii*, în „*Buletinul Comisiei Istorice a României*”, VI (1927), p. 103-104, 106-110.

³¹ *Ibidem*, p. 81.

THE „MILITARY” MAP OF THE DANUBE AND A PART OF SOUTH-EAST EUROPE FROM CODEX LATINUS PARISINUS NR. 7239 OF NATIONAL LIBRARY OF PARIS

The author brings new scientific arguments and based on them he involves in the longstanding dispute regarding the elaboration date of the treaty „De Re militari et machinis bellicis” (end 15th century – begining 16th century) and of the „military” map of the Lower Danube (c. 1444) as well, parts of the „Codex Latinus Parisinus” from the National Library in Paris.

CONFLICTUL DIN FALKLAND ÎNTRE TEORIE ȘI PRACTICĂ

locotenent-colonel MIRCEA GOLOGAN

Apreciat de presa vremii ca „o furtună într-un ceainic”, ca urmare a strictei limitări geografice, războiul pentru suveranitatea Insulelor Falkland, din anul 1982, dintre Marea Britanie și Argentina *nu a fost unul obișnuit*. El a fost caracterizat, în general, ca fiind prima confruntare aero-navală de anvergură de după cel de-al Doilea Război Mondial, desfășurată cu armament de ultimă generație, în care rolul rachetelor a fost unul determinant. Pentru că mereu au existat poziții care au evidențiat sau au minimizat importanța aplicării principiilor ducerii acțiunilor militare, am considerat că războiul din Falkland oferă un studiu de caz potrivit pentru o analiză comparativă a modului de îndeplinire a acestora și a rolului pe care l-au avut în obținerea succesului.

Gândirea militară universală recunoaște existența a 9-10 principii ale luptei armate. Numărul și definirea acestora variază mai mult sau mai puțin de la o armată la alta. Aceste principii pot fi definite ca adevăruri general valabile în pregătirea și ducerea războaielor, indiferent de nivelul la care sunt folosite. Descoperirea, definirea, dezvoltarea și aplicarea acestor principii au fost și sunt principalele căi prin care se poate economisi timpul într-o situație de criză.

Este interesant de remarcat faptul că, deși au origini comune și beneficiază și în prezent de cele mai performante sisteme de armament, SUA și Marea Britanie nu au aceeași viziune asupra principiilor luptei armate. Doctrina militară britanică enumeră 10 principii, în vreme ce doctrina americană doar 9. Dacă cu privire la „Definirea clară și menținerea obiectivului”,

„Acțiunea ofensivă”, „Surprinderea”, „Securitatea acțiunii și trupelor”, „Concentrarea efortului” și „Economia efortului” nu sunt diferențe conceptuale, nu același lucru se poate spune despre celelalte. În vreme ce britanicii subliniază „Flexibilitatea”, „Cooperarea”, „Menținerea moralului” și „Administrația eficientă”, americanii consideră ca principii „Simplitatea”, „Unitatea de comandă” și „Manevra”. Din această scurtă comparație rezultă că, deși subordonată aceluiași obiectiv – victoria – și beneficiind de experiență și mijloace de luptă similare, gândirea militară nu este, și nici nu trebuie să fie, uniformizată. În prezent, în armata americană sunt dezbateri cu privire la necesitatea introducerii principiului „flexibilității” drept cel de-al 10-lea principiu¹.

Nu este lipsit de importanță să remarcăm în acest context că și Armata României a adoptat modelul SUA, cu singura diferență că principiul acțiunii ofensive a fost denumit al „libertății de acțiune”², în vreme ce armata australiană l-a adoptat pe cel britanic în integralitate³.

În continuare, vom analiza modul cum cele două armate beligerante au pus în practică, în pregătirea și desfășurarea războiului, principiile luptei armate, folosind ca bază pentru demersul nostru principiile recunoscute și aplicate de doctrina militară britanică⁴.

Am ales acest mod de investigație și nu analiza comparativă a principiilor după care s-au călăuzit cele două armate, ca urmare a faptului că argentinienii au recunoscut că doctrina lor nu a fost una viabilă. Prin această analiză, pe baza

**Militari
argentinieni
la Stanley,
etalându-și
steagul
național**

unui sistem de referință unic, este mai ușor să evidențiem diferențele calitative ale puterii de luptă. Datorită interdependenței care există în aplicarea acestor principii, în unele cazuri, exemplele date se vor regăsi la mai multe principii.

În cele ce urmează vom prezenta, succint, ce presupune fiecare principiu și apoi vom evidenția în ce măsură cele două armate beligerante au reușit să le aplice.

1. Selecția și menținerea obiectivului

Aplicarea acestui principiu asigură stabilirea misiunii care poate fi îndeplinită, corespunzător puterii de luptă a forțelor ce vor fi angajate în acțiune.

a. Argentina

Puternicele tulburări sociale din Argentina impuneau găsirea unei supape de refulare „patriotice” și, astfel, junta militară condusă de generalul Galtieri a ordonat întocmirea unui „Plan Schematic de Campanie” pentru preluarea Insulelor Falkland. Acest Plan includea și o operație militară de ocupare temporară a insulelor în scopul accelerării negocierilor cu Marea Britanie⁵. Obiectivul politic declarat era „ocupă ca să negociezi”. În acest scop, pe 2 aprilie 1982,

aproximativ 500 militari argentinieni⁶, în cadrul Operației ROSARIO, au debarcat și cucerit Insulele Falkland într-o acțiune ce se dorea surprinzătoare, luând prizonieri, după o scurtă, dar violentă, ciocnire, pe cei 68 de pușcași marini britanici ce alcătuiau garnizoana Falkland, instalând o guvernare temporară. Planul prevedea ca, la D+5 zile, după reluarea negocierilor, majoritatea forțelor debarcate să fie retrase și păstrată doar o mică garnizoană⁷.

Există argumente puternice care conduc la concluzia că Argentina nu a dorit ca prin această acțiune să ajungă la o confruntare armată cu Marea Britanie, ci doar să impulsioneze negocierile care băteau pasul pe loc de mai mulți ani și că nu a luat serios în considerare posibilitatea unei reacții britanice în forță. Planificarea inițială a acestei acțiuni prevedea data de 15 mai, astfel încât o eventuală (dar puțin așteptată) reacție militară britanică să nu poate avea loc înainte de 5 iunie, dată la care condițiile climatice să nu permită o debarcare. Cu toate că, poate, acest plan avea șanse de succes, junta militară a decis să devanseze operațiunea, presupunând că britanicii vor întări garnizoana Falkland, ca urmare a incidentului din insula Georgia de Sud.

Reacția favorabilă extrem de puternică a populației argentiniene la cucerirea Insulelor Falkland și efervescenta patriotică din zilele imediat următoare invaziei au determinat junta militară să-și modifice obiectivul politic inițial și să-și propună să păstreze insulele cu orice preț, chiar dacă ar fi trebuit să lupte pentru aceasta.

Decizia a fost una neprevăzută în „Planul Schematic de Campanie”, ceea ce a făcut ca forțele și mijloacele necesare pentru o asemenea misiune nici măcar să nu fi fost luate în calcul. Ce a urmat schimbării obiectivului politic a avut un evident caracter de improvizație.

Un exemplu de greșeală în selecția și menținerea obiectivului este dat de aviația argentiniană, care a atacat doar fregatele și distrugătoarele britanice, scăpând din vedere faptul că navele de asalt, transportoarele de trupe și navele de sprijin logistic erau ținte mult mai importante în economia generală a conflictului.

b. Marea Britanie

De cealaltă parte a Atlanticului, Marea Britanie, avea întocmit, încă din februarie 1976, un plan de intervenție pentru apărarea Insulelor Falkland, în eventualitatea unei invazii argentiniene, bazat pe trei cursuri de acțiune probabile, astfel⁹:

1. Apărarea locală, fără folosirea mijloacelor aeriene, pentru respingerea unei acțiuni de mică amploare;

2. Dislocarea Forței Amfibii de Reacție Rapidă, în scopul respingerii unei invazii;

3. Recucerirea insulelor printr-o operație de desant maritim.

Așa că, deși surprinzătoare, invazia argentiniană nu a găsit Statul Major Întrunit Britanic nepregătit.

Obiectivul politic stabilit de la bun început, chiar înainte de declanșarea invaziei, era de menținere a controlului asupra Insulelor Falkland.

La aflarea veștii despre invazia argentiniană, prin declanșarea Operației ROSARIO, Statul Major Britanic a ordonat, la rândul său, punerea în aplicare a Operației CORPORATE, pentru care erau deja prevăzute forțele și mijloacele necesare, fiind nevoie doar de actualizarea datelor, funcție de ultimele informații primite⁹. Poate aceasta este cea mai bună explicație pen-

tru rapiditatea constituirii și dislocării Forței de Intervenție.

Un exemplu de abatere de la obiectivul selectat este dat de generalul Thomson, comandantul Brigăzii 3 Comando, în cartea sa, „No picnic”, apărută în anul 1985 la Londra: „Goose Green, cea mai mediatizată luptă din Falkland, nu era pe direcția de ofensivă pe care o selectasem, nu avea nici o importanță militară și nu a făcut decât să întârzie victoria finală”¹⁰.

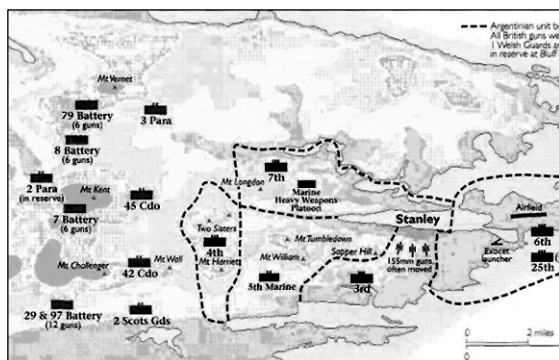
2. Menținerea moralului

Succesul în război depinde de factorul moral, cel puțin la fel de mult ca și de factorul fizic. De aceea, este probabil că moralul este cel mai important factor, care, uneori, poate decide singur soarta războiului. Moralul ridicat al trupelor conduce la un spirit combativ crescut și la dorința de a învinge cât mai repede, ducând, în acest fel la scurtarea războiului. Moralul nu are limită de grad, el poate motiva în luptă atât pe soldat, cât și pe comandantul suprem. În schimb, nu trebuie uitat că moralul este strâns legat de condițiile materiale, așa că orice comandant trebuie să se îngrijească de condițiile de viață ale subordonaților săi. Moralul este în mod categoric afectat și de lipsa de activitate sau de acțiunea prea intensă a inamicului. Este cunoscut că, fără un moral ridicat, de regulă, trupele au tendința de a se preda sau de a dezerta.

a. Argentina

La declanșarea Operației ROSARIO, moralul trupelor argentinienne era socotit bun, în schimb al populației era la cea mai joasă cotă, pe străzile din Buenos Aires desfășurându-se zilnic manifestații de protest. Mai mult de 1 500 de argentinieni fuseseră arestați ca urmare a tulburărilor din capitală¹¹. După succesul invaziei, preluarea controlului și instalarea administrației provizorii, moralul trupelor, dar și al populației de pe continent a atins cele mai înalte cote. Valul patriotic și totalul sprijin al populației față de recuperarea insulelor au condus la schimbarea obiectivului politic „ocupă pentru a negocia” cu „ocupă și menține cu orice preț”.

Scufundarea crucișatorului „Belgrano”, nava amiral a flotei argentinienne, și pierderea a 321 de oameni într-o singură acțiune, au arătat populației și armatei argentinienne că războiul nu

Dispozitivele de luptă britanice și argentinieni la 11 iunie 1982

înseamnă doar fanfare și manifestații de sprijin, ci și suferință¹². Pe lângă efectul moral incontestabil, această acțiune a condus și la retragerea întregii Armada, cu excepția submarinelor. Scoaterea marinei din ecuația forțelor a avut un impact major, prin limitarea transporturilor, asupra capacității de sprijin de luptă și logistică a forțelor destinate apărării insulelor.

Exercițiile de pregătire ale piloților argentinieni pentru atacul forței de intervenție britanice, executate asupra unui distrugător modern din clasa 42, aflat în înzestrarea marinei militare argentinieni, au arătat că, pe baza sistemelor defensive aflate la bordul navelor britanice, șansele de supraviețuire după un singur atac sunt de aproximativ 50%¹³. Acest rezultat a fost descurajant din punct de vedere strict tehnic. Dar, în opinia noastră, acesta este cel mai grăitor exemplu de influență al factorului moral, pe care Napoleon îl aprecia ca având o pondere de 3 la 1 față de cel fizic. Deși cunoșteau care sunt șansele de supraviețuire, piloții argentinieni nu au ezitat să atace în permanență flota britanică, dovedind o bravură ieșită din comun, recunoscută chiar și de adversarii lor.

După debarcarea forțelor britanice și începerea ofensivei terestre către Port Stanley, din cauza lipsei sprijinului logistic adecvat, comportamentului nepotrivit al ofițerilor și condițiilor climatice nefavorabile, în cadrul trupelor argentinieni s-au înregistrat deteriorări rapide ale stării moralului. Înaintea asaltului final asupra Port Stanley, trupele argentinieni, cu un moral scăzut, aflate într-o situație dezavantajoasă, cu spatele la ocean, fără sprijin naval și amenințate de pe toate înălțimile din jurul capi-

talei, au capitulat cu ușurință, fără să opună toată rezistența de care erau în stare, dovedind încă odată că o armată cu un moral scăzut nu are nici putere de luptă.

b. Marea Britanie

Dacă pentru Statul Major britanic invazia argentiniană nu a reprezentat un șoc total, având în vedere planurile existente, pentru populație și clasa politică, vederea imaginilor cu militarii britanici dezarmați și întinși la pământ, difuzate pe toate canalele media, și umiliția îndurată au fost peste așteptări.

Ca și în Argentina, situația socială era departe de a fi bună. Cu mai mult de două milioane de șomeri, guvernul Thatcher nu era foarte popular¹⁴. Și tot ca în Argentina, acest act de agresiune a condus la o unire a tuturor forțelor și realizarea consensului în scopul de a răzbuna umiliția la care cea mai mare fostă putere colonială fusese supusă. Cu toate că populația Insulelor Falkland era de doar 1 800 locuitori, Marea Britanie nu a ezitat să mobilizeze 28 000 de oameni, pentru a dovedi lumii că este încă o mare putere și că este capabilă să își apere interesele oriunde este necesar.

Demonstrația de forță făcută prin trimiterea primelor elemente ale Forței de Intervenție la doar trei zile după invazia argentiniană a reverberat puternic în sufletele tuturor britanicilor și se poate aprecia că moralul trupelor și al populației era la cote foarte înalte, fiecare arzând de dorința de „a da o lecție usturătoare” invadatorilor¹⁵.

Folosirea unei părți a Forței de Intervenție pentru recăștigarea controlului asupra Georgiei de Sud – eveniment prognozat fără dubiu,

datorită imposibilității acțiunii în acea zonă a aviației argentiniene bazată pe continent la distanță mare și a „îngrădirii” Armadei în zona apelor teritoriale prin impunerea blocadei navale și acțiunea submarinelor cu propulsie nucleară britanice – a condus la creșterea moralului în cadrul Forței de Intervenție, dar și în Marea Britanie la cote și mai înalte, fiind privită ca un semn de bun augur pentru întreaga campanie. Mai mult, a arătat hotărârea Marii Britanii de a folosi forța pentru realizarea obiectivelor sale.

Succesele obținute împotriva Armadei au asigurat condițiile necesare menținerii moralului la cote înalte. Pierderile importante suferite de flota britanică, deși au afectat moralul populației și trupelor, nu au făcut decât să crească hotărârea de a recâștiga controlul asupra Insulelor Falkland.

Succesul debarcării și ofensivei terestre, dar și nivelul ridicat de pregătire al militarilor britanici au contribuit decisiv la dorința de a învinge cât mai curând. Nu mai puțin important în menținerea moralului a fost sprijinul medical asigurat de nu mai puțin de patru nave-spital¹⁶.

Victoria finală obținută la 14 iunie a redat poporului britanic sentimentul mândriei naționale care, de la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial, prin pierderea imperiului colonial, se afla într-un declin accentuat. Totodată, armata britanică și-a reconfirmat valoarea în luptă și a recâștigat încrederea populației.

3. Acțiunea ofensivă

Acțiunea ofensivă este mijlocul principal prin care comandantul își poate exercita influența asupra rezultatului final al campaniei¹⁷. Prin aplicarea acestui principiu, atacatorul își poate asigura inițiativa și libertatea de acțiune necesare pentru îndeplinirea cât mai rapidă a misiunii. Libertatea de acțiune constă în asigurarea condițiilor de autonomie în decizie, planificare și desfășurare a acțiunilor proprii și de limitare, până la anihilare, a posibilităților de opțiune și de acțiune ale inamicului¹⁸. Pentru a avea un efect decisiv asupra inamicului, orice operație defensivă desfășurată cu succes trebuie urmată de o operație ofensivă. Acțiunile ofensive au un puternic impact asupra moralului, ducând cu ușurință la crearea mentalității de învingător. Hotărârea

de a câștiga și menține inițiativa, atât de necesară în luptă, încrederea în forțele proprii și acțiunile ofensive executate cu îndrăzneală reușesc să creeze un sentiment de dominare asupra inamicului, având un efect, pe această cale, atât asupra moralului trupelor proprii, cât și a celui al inamicului.

a. Argentina

Argentina a aplicat cu succes acest principiu în faza inițială, reușind cucerirea, fără mari probleme, a Georgiei de Sud și Insulelor Falkland. După sosirea forțelor britanice în zona de conflict, singurele acțiuni ofensive desfășurate de argentinieni au fost cele de atac aerian. Pe timpul și după debarcarea trupelor britanice, garnizoana argentiniană nu a executat nicio acțiune ofensivă semnificativă¹⁹.

O acțiune ofensivă eșuată și poate de aceea mai puțin cunoscută este cea care a urmărit distrugerea unor nave britanice pe timpul traversării strâmătorii Gibraltar²⁰.

Cele mai importante acțiuni ofensive desfășurate de Argentina au fost cele trei atacuri cu rachete EXOCET, ale căror rezultate au fost de natură să influențeze cursul războiului, prin încetinirea ritmului ofensivei terestre, dar nu să îl hotărască²¹.

b. Marea Britanie

În perfect acord cu prevederile doctrinei și filosofia de comandă a armatei britanice, principiul acțiunii ofensive a fost folosit constant.

Prima acțiune, ordinul pentru dislocarea submarinelor cu propulsie nucleară, dat pe 29 martie, cu trei zile înainte de declanșarea invaziei argentine, a permis, la 7 aprilie 1982, impunerea unei zone de excludere maritimă de 200 mile marine în jurul insulelor, care a avut un impact imens asupra transporturilor de trupe și materiale destinate întăririi apărării garnizoanei Falkland, efectuate pe cale maritimă²². Am inclus această acțiune în categoria celor ofensive din două considerente. Primul este acela că amenințarea cu forța reprezintă un act de agresiune, în aceeași măsură ca și folosirea forței. Al doilea este legat de faptul că această acțiune a afectat libertatea de mișcare a inamicului, reușind să influențeze rezultatul final al confruntării.

Cea de-a *doua acțiune* este atacul din 1 mai, executat de bombardierul VULCAN cu numărul

Infanteriști marini și parașutiști britanici intrând în Stanley

XM-607 asupra aeroportului din Port Stanley, în cadrul operațiunii BLACKBUCK²³. Deși doar una din cele 21 de bombe lansate au lovit pista de decolare-aterizare, fără a produce scoaterea acesteia din funcțiune, acest atac a dovedit capacitatea aviației britanice, bazate pe Insula Ascension, de a lovi inclusiv teritoriul continental al Argentinei²⁴. Ca efect, o parte a mijloacelor de apărare antiaeriană ce puteau fi destinate apărării insulelor au fost dislocate pentru protecția teritoriului național.

A *treia acțiune* ofensivă cu impact major asupra desfășurării ulterioare a conflictului este cea de la 2 mai, când submarinul cu propulsie nucleară „Conqueror“ a torpilat și scufundat nava amiral a flotei argentinene, crucișătorul „Belgrano“. Pe tema acestui atac s-a scris foarte mult, ca urmare a faptului că el s-a produs în afara zonei de excludere maritimă. Dacă luăm în considerare faptul că „Belgrano“ era dotat cu lansatoare de rachete EXOCET de tip navă-navă și că grupul de luptă naval pe care îl conducea reprezenta un pericol real pentru flota britanică, putem înțelege mai bine rațiunile care au dictat atacul executat.

Acțiunile de cercetare-diversiune executate înaintea debarcării în golful San Carlos au urmărit și eliminarea sau reducerea capacității de acțiune a aviației argentinene, ce opera de pe pista înierbată de pe insula Pebble și de la Goose Green. Distrugerea celor 11 avioane a ușurat considerabil debarcarea Brigăzii 3 Comando și securizarea zonei San Carlos²⁵.

Debarcarea reușită la San Carlos și ofensiva constantă spre Port Stanley, combinate cu lipsa reacției ofensive a forțelor terestre argentinene, au asigurat impunerea voinței britanice asupra celei argentinene.

Atacul executat de fregata HMS, „Alacrity“, în noaptea de 10/11 mai, asupra navei de aprovizionare ARA „Isla de los estados“ și scufundarea acesteia au condus la pierderea de către argentinieni a 325 000 litri de combustibil pentru aviație, armament, muniții și materiale de război destinate garnizoanei de la Port Stanley, a căror lipsă a grăbit rezultatul final al confruntării.

4. Surprinderea

Rolul surprinderii ca armă psihologică nu trebuie neglijat²⁶. Prin realizarea surprinderii și confuzia generată se poate obține paralizarea lanțului de comandă și afecta coeziunea și moralul inamicului. Realizarea surprinderii este un ingredient vital în obținerea succesului, fiind, totodată, modalitatea care asigură preluarea sau menținerea inițiativei. De aceea, comandanții de la toate eșaloanele trebuie să caute, în planificarea și desfășurarea oricărei acțiuni, să îl surprindă pe inamic. Factorii care pot asigura realizarea surprinderii sunt numeroși, dintre aceștia cei mai importanți fiind informațiile corecte și oportune despre inamic și planurile acestuia, securitatea acțiunilor proprii, viteza de decizie și acțiune, precum și acțiunile de înșelare.

a. Argentina

Junta militară de la Buenos Aires a ales să declanșeze operația ROSARIO înainte de data planificată inițial, în încercarea de a nu permite întărirea garnizoanei britanice ca urmare a incidentului din insula Georgia de Sud. Că aceasta a fost o decizie pripită, care a diminuat drastic șansele de victorie, nu mai este necesar să amintim.

Din punct de vedere al respectării acestui principiu, al surprinderii, trebuie recunoscut că Argentina a obținut o totală surpriză, cel puțin pentru fazele de planificare, imbarcare și transport a forțelor de invazie.

Așa cum am arătat mai sus, realizarea surprinderii este strâns legată de acțiunile ofensive. Astfel, putem considera că și atacurile cu rachete EXOCET au avut un impact puternic asupra lanțului de comandă britanic, care a ordonat, după pierderea distrugătorului „Sheffield” re poziționarea Forței de Intervenție spre nord-est de Insulele Falkland, la o distanță care să depășească raza de acțiune cumulată a avioanelor „Super Etendard” și a rachetelor EXOCET cu care acestea erau înarmate. Prin folosirea zborului la joasă înălțime, la doar câțiva metri deasupra mării, sau urmărind fidel relieful Falklandului de Vest, piloții argentinieni au reușit să îi surprindă pe britanici în nenumărate rânduri, lăsându-le doar câteva secunde să reacționeze.

Cel mai interesant exemplu de realizare a surprinderii, pe baza unei informații primite, este cel referitor la difuzarea de către BBC a știrii despre executarea atacului asupra Goose Green și

Darwin înainte ca acesta să se fi produs. Această încălcare flagrantă a securității acțiunilor din partea britanicilor a permis generalului Menendez să ordone întărirea garnizoanei Goose Green și să îi surprindă pe britanicii care se așteptau la cel mult o companie, nu la 1 600 militari.

b. Marea Britanie

Pentru Marea Britanie, care a fost pusă în situația de a reacționa la invazia argentiniană, realizarea surprinderii a fost mai greu de realizat în prima parte a conflictului. Ulterior, odată cu luarea hotărârii de a se reacționa energic, în planificarea acțiunilor militare s-a ținut cont permanent de cerința ca orice acțiune ofensivă să debuteze cu surprinderea inamicului.

Pentru că am descris deja acțiunile ofensive întreprinse, în continuare vom sublinia doar elementul surpriză care a fost realizat.

În legătură cu atacul bombardierului „Vulcan” din 1 mai, argentinienii nu s-au așteptat niciodată să fie bombardați înainte de sosirea Forței de Intervenție britanică dotată cu portavioane ușoare, având în vedere distanța foarte mare dintre Insula Ascension și Insulele Falkland²⁷.

Submarinul cu propulsie nucleară „Conqueror” a luat total prin surprindere marina argentiniană când, după o urmărire nedetectată de mai mult de o zi, a torpilat și scufundat crucișătorul „Belgrano”. De multe ori se tinde ca în analiza surprinderii să se facă referire, în principal, doar la locul și timpul atacului, neglijându-se elementul surpriză conținut de întrebuințarea unor noi tipuri de arme. Un bun exem-

**Trupe
argentinieni în
adăposturile
amenajate pe
plaja de la
Mullet Creek, la
sud-vest
de Stanley**

**Infanteria
Marină
Britanică
înalță din nou
stindardul
Regatului Unit
la reședința
guvernatorului**

plu referitor la realizarea surprinderii prin folosirea tehnologiilor avansate este cel al rachetelor AIM 9 SIDEWINGER din dotarea avioanelor „Harrier”. Deși raza de acțiune, de șase mile, era similară rachetelor MATRA din dotarea forțelor aeriene argentinieni, prin câmpul de achiziție al țintei (dublu față de cel al rachetelor inamicului) și posibilitatea de a angaja inamicul și din față, rachetele SIDEWINGER au reprezentat o adevărată surpriză, extrem de neplăcută pentru piloții argentinieni, care se trezeau atacați cu rachete înainte de a avea posibilitatea să riposteze²⁸.

Atacul comandoului SAS asupra aerodromului din Pebble Island a reușit, pe lângă surprinderea totală a inamicului, neutralizarea unei amenințări extrem de serioase pentru debarcarea planificată în golful San Carlos²⁹. Dacă aerodromul nu ar fi fost atacat, Argentina ar fi dispus de aeronave de atac la sol la doar 2-3 minute de zbor de golful San Carlos.

Prin folosirea acțiunilor de înșelare desfășurate la sud de Port Stanley și la Goose Green, debarcarea de la San Carlos a fost o surpriză pentru argentinieni care, mult timp, au considerat-o simplă diversiune, neexecutând nicio reacție ofensivă. Această debarcare este totodată un bun exemplu de folosire a condițiilor naturale (noaptea), pentru reducerea capacității de reacție a aviației inamicului.

Surpriza debarcării la San Carlos a fost cu atât mai mare cu cât argentinienii estimaseră că

debarcarea ar putea avea loc fie în zona Port Stanley, fie în Falklandul de Vest, unde britanicii ar fi putut construi din panouri de aluminiu un aerodrom de campanie³⁰.

Exploatând lipsa aparatului de vedere pe timp de noapte³¹ din dotarea unităților argentinieni, britanicii au folosit întunericul, în majoritatea cazurilor, pentru executarea atacurilor terestre, realizând, pe lângă surprindere, și reducerea eficienței sistemului defensiv argentinian.

5. Concentrarea forțelor

De regulă, pentru explicarea acestui principiu, se folosește aserțiunea potrivit căreia victoria va fi obținută de acela care reușește să concentreze, la timpul și locul confruntării, o forță superioară³². Aplicarea lui nu exclude folosirea dispersiei forțelor și mijloacelor înainte de momentul atacului, în scopul înșelării inamicului. Concentrarea forțelor și mijloacelor, precum și dispersia acestora depind în mare măsură de eficiența sistemului de comunicații și a celui de comandă-control. Concentrarea forțelor se realizează prin unitatea de comandă și de efort, manevră, cooperare și sincronizare, rapiditate și flexibilitate și solicită prevedere și decizie, obiectiv unitar, cunoașterea situației și continuitate în conducere³³.

Totodată, nu este indicat să se considere că acest principiu se reduce la a concentra mai multe forțe și mijloace decât ale inamicului. Prin folosirea unei arme cu mare putere distructivă

**Focul
bateriilor
britanice a
scos din luptă
un tun
de 105 mm**

se poate obține același efect. Așa că nu cantitatea de forțe și mijloace este importantă, ci puterea de luptă care poate fi utilizată.

a. Argentina

În planificarea invaziei, atât pentru Insulele Falkland cât și pentru Georgia de Sud, junta militară a urmărit realizarea unei concentrări de forțe superioare.

Astfel, la 1 aprilie, pentru cucerirea Georgiei de Sud, apărată de 22 infanteriști marini britanici, sprijiniți de HMS „Endurance”, Argentina a trimis o grupare navală de luptă (GT 60.1) compusă din mai multe unități de luptă (UT), după cum urmează³⁴:

- ♦ UT 60.1.1, ARA (Armada Republica Argentina) „Bahia Paraiso”, vas de patrulare arctică;
- ♦ UT 60.1.2, ARA „Guerrico”, corvetă purtătoare de rachete – clasa A 69;
- ♦ UT 60.1.3, Pluton din Batalionul 4 Infanterie Marină (40 militari);
- ♦ UT 60.1.4, Celula de elicoptere (1 Alouette și 1 Puma);
- ♦ UT 60.1.5, Detașamentul de scafandri tactici și comando amfibiu (cunoscut sub numele de grupul ALPHA, 14 militari).

Prin folosirea unei asemenea forțe, evident cu mult mai mare decât cea britanică, atât ca putere de foc, cât și ca efective, Argentina a reușit

ocuparea Georgiei de Sud, suferind totuși pierderi destul de însemnate.

Pentru înfrângerea rezistenței britanice din Insulele Falkland, junta militară a decis să trimită o forță de invazie compusă din mai mult de 500 de militari, realizând un raport de forțe de 7 la 1. Conștienți de importanța concentrării eforturilor pentru obținerea unui efect hotărâtor în luptă, planificatorii militari argentinieni au încercat să își mențină superioritatea în forțe și mijloace și prin dislocarea a mai mult de 10 000 militari în insule. Înainte de sosirea Forței de Intervenție britanice, a fost luat în considerare un plan de atacare masivă a acestora cu aviația, folosind, simultan, majoritatea aeronavelor disponibile³⁵. După atacarea și scufundarea distrugătorului „Sheffield”, datorită măsurilor de redislocare a flotei britanice la o distanță considerată „sigură”, planul nu a mai putut fi pus în aplicare ca urmare a lipsei capacităților necesare de realimentare a aeronavelor în zbor³⁶.

Prin folosirea avioanelor „Super Etendard” înarmate cu rachete EXOCET, Argentina a reușit să concentreze în numai doi piloți și două rachete, o putere de luptă suficientă pentru a scufunda un distrugător, înarmat cu tehnologie de ultimă clasă și deservit de cel puțin 200 de oameni.

b. Marea Britanie

Timpul de reacție extrem de scurt de la producerea invaziei argentiniene și punerea în aplicare a planurilor operației CORPORATE sunt bune exemple de concentrare a forțelor. Ajungând la concluzia că nu poate asigura sprijinul logistic la o asemenea distanță doar cu navele din înzestrare, marina militară britanică a fost întărită cu nave civile rechiziționate, reușindu-se crearea unei Forțe de Intervenție care, în final, a cuprins 121 de nave³⁷.

Și pentru că, referindu-ne la Argentina, am început cu ocuparea Georgiei de Sud, în continuare vom arăta cum Marea Britanie a aplicat același principiu pentru recucerirea respectivei insule.

Deoarece forțele aeriene britanice, care au efectuat cercetarea aeriană a zonei adiacente Georgiei de Sud, au descoperit că nicio navă militară argentiniană nu era prezentă, dar nu au fost în măsură să determine poziția și mărimea garnizoanei argentiniene, s-a decis trimiterea unei forțe navale compusă din distrugătorul HMS „Antrim”, fregata HMS „Plymouth”, fregata clasa 22 HMS „Brilliant”, nava de aprovizionare cu combustibil RFA „Tidespring” și nava de patrulare arctică HMS „Endurance”. Operația de eliberare a Georgiei de Sud a purtat numele de PARAQUAT și a implicat, pe lângă componenta navală amintită mai sus, și o forță de desant maritim alcătuită din 180 militari, aparținând infanteriei marine, SAS (forțele pentru operații speciale ale forțelor aeriene) și SBS (forțele pentru operații speciale ale forțelor navale), transportată pe HMS „Endurance” și RFA „Tidespring”³⁸.

Dacă luăm în considerare și cei 39 de muncitori argentinieni prezenți pe insulă, atunci garnizoana număra 93 de membri (din care doar 54 militari), care aveau de înfruntat cei 180 militari britanici sprijiniți de gruparea navală amintită. Raportul de forțe de 2 la 1 (mai corect spus de 3,3 la 1) în favoarea britanicilor arată încă o dată cum concentrarea forțelor la timpul și în locul potrivit poate determina succesul.

Debarcarea din golful San Carlos este un alt exemplu reușit de concentrare a efortului, chiar dacă, în acest caz, inamicul nici măcar nu era prezent. În cursul desfășurării conflictului, forțele britanice nu au mai reușit să obțină un

raport de forțe favorabil dar, grație tehnologiei moderne și pregătirii superioare, au izbutit totuși să înfrângă forțele superioare numeric ale inamicului.

Este extrem de cunoscută expresia „teoria ca teoria, dar practica te omoară”. Ei bine, în opinia noastră, această expresie nu are ca scop minimalizarea rolului teoriei ci, mai degrabă, evidențierea faptului că transpunerea ei în practică poate crea unele dificultăți dacă nu ești suficient de pregătit și de inventiv.

Exact acesta a fost cazul armatei argentinene. Armată care, cu o doctrină depășită, de tip atritionist, cu comandanți care nu au fost capabili să anticipeze reacția britanică și care au fost forțați să acționeze fără a avea un plan dinainte stabilit, care nu au înțeles că în confruntarea ce urma nu dislocarea a cât mai multor forțe terestre era cea mai bună soluție, ci aviația performantă bazată pe insule, prin lungirea pistei de la Port Stanley, care au dislocat unitățile mecanizate fără tot armamentul greu și fără sprijinul artileriei cu bătaie mare, nu putea, cu tot eroismul și patriotismul piloților ei, să încline balanța victoriei de partea sa.

Armata britanică, purtătoare a unei bogate experiențe de luptă, a reușit să respecte în mod creator principiile ducerii acțiunilor militare pe toată durata conflictului, a aplicat cu succes prevederile unei doctrine moderne, bazate pe abordarea manevrieră și a fost ajutată de eforturile de cercetare-dezvoltare ale industriei de apărare, care i-au întărit considerabil puterea de luptă, astfel încât, victoria obținută nu a fost numai previzibilă, dar și pe deplin meritată.

Fără respectarea principiilor de ducere a acțiunilor militare, fără o doctrină modernă și fără o industrie cu potențial de cercetare-dezvoltare puternic este extrem de greu de presupus că se poate obține succesul.

¹ Robert S. Frost, *The Growing Imperative to Adopt Flexibility as an American Principle of War*, Wikipedia, the free encyclopedia, 2006.

² ***, *Regulamentul General al Acțiunilor Militare AN 1*, pp. 29-31.

³ *The Principles of War*, website-ul oficial al Forțelor Armate Australiene, www.defence.gov.

- ⁴ *Design for Military Operation. The British Military Doctrine*, Army Code 71451, 1996, pp. 4-17.
- ⁵ James S. Corum, *Poderio Aereo Argentino en la Guerra de las Malvinas: una panoramica operacional*, „Aerospace Power Journal Espanol”, second quarter, 2002, p. 69.
- ⁶ Rodolfo Pereyra, *Falkland Island Air War*, „Air and Space Power Journal”, Fall 2006, p. 2.
- ⁷ F. P. Matassi, *Probado en Combate*, Buenos Aires, 1994, p. 31.
- ⁸ Sandy Woodward, *Los cien dias*, Buenos Aires, Sudamericana, 1992, p. 88.
- ⁹ *Ibidem*, p. 89.
- ¹⁰ Julian Thompson, *No Picnic*, London, 1985, p. 78.
- ¹¹ Richard D. Chenette, *The Argentine Seizure of the Malvinas (Falkland) Islands: History and Diplomacy*, Marine Corps Command and Staff College, Marine Corps Development and Education Command, Quantico, Virginia, 1987, p. 13.
- ¹² *** *Falklands War. The Land Battle: The Landings*, Army Department, C 1577, 1984.
- ¹³ Rodolfo Pereyra, *op.cit.*, p. 3.
- ¹⁴ Rodolfo Pereyra, *op.cit.*, p. 1.
- ¹⁵ *** *Falklands War. The Land Battle: The Landings*, Army Department, C 1577, 1984.
- ¹⁶ *** *The Falklands / Malvinas Case Study / Naval War College*, Operations Department, Joint Maritime Operations, vol. 1, November-December 1982, p. 28.
- ¹⁷ *Design for Military Operations. The British Military Doctrine*, Army Code 71451, 1996, p. A-2.
- ¹⁸ *** *Regulamentul General al Acțiunilor Militare AN 1*, p. 29.
- ¹⁹ *** *Falklands War. The Land Battle: Toward Stanley*, Army Department, C 1578, 1984.
- ²⁰ Giles Tremlett, *Falklands War almost Spread to Gibraltar*, „The Guardian”, July 24, 2004.
- ²¹ James Corum, *Argentine Airpower in the Falkland War. An Operational View*, „Air and Space Power Journal”, Fall 2002, p. 7.
- ²² „Buletin Informativ privind Cunoașterea Armelor Străine”, nr. 3-4/1982, București, Editura Marelui Stat Major, 1982, p. 8.
- ²³ *** *The Falklands / Malvinas Case Study / Naval War College*, Operations Department, Joint Maritime Operations, vol. 1, November-December 1982, pp.47-48.
- ²⁴ *Ibidem*, p. 14.
- ²⁵ *Ibidem*, p. 16.
- ²⁶ *Design for Military Operations. The British Military Doctrine*, Army Code 71451, 1996, p. A-2.
- ²⁷ *** *The Falklands / Malvinas Case Study / Naval War College*, Operations Department, Joint Maritime Operations, vol. 1, November-December 1982, p. 38.
- ²⁸ James Corum, *op.cit.*, p. 3.
- ²⁹ *** *The Falklands / Malvinas Case Study / Naval War College*, Operations Department, Joint Maritime Operations, vol. 1, November-December 1982, p. 16.
- ³⁰ Juan Carlos Murguizur, *The South Atlantic Conflict. An Argentinian Point of View*, „International Defense Review”, no. 2, 1983, p. 137.
- ³¹ *** *Falklands War. The Land Battle: In the Light of Experience*, Army Department, C 1580, 1984.
- ³² *Design for Military Operations. The British Military Doctrine*, Army Code 71451, 1996, p. A-2.
- ³³ *** *Regulamentul General al Acțiunilor Militare AN 1*, p. 30.
- ³⁴ *The Georgias Campaign 1982*, www.geocities.com/pentagon/barracks
- ³⁵ *** *The Falklands / Malvinas Case Study / Naval War College*, Operations Department, Joint Maritime Operations, vol. 1, November-December 1982, p. 16.
- ³⁶ *Ibidem*, p. 37.
- ³⁷ *Ibidem*, p. 28.
- ³⁸ *Ibidem*, p. 40.

THE FALKLANDS WAR – A CONFLICT BETWEEN THEORY AND PRACTICE

War principles are well known all over the world. There are always debates about the necessity of knowing these principles. Some of detractors argue that they are not valid anymore because war principles are too old and the new way to wage war is very different now, while the vast majority of military theoreticians strive to demonstrate vice versa.

Modern military science recognizes nine or ten war principles. This article is a case study about how the Argentina and United Kingdom Armed Forces applied the war principles in 1982 during the Falklands War. Pointing out how they succeeded to apply these principles is helpful to better understand what their role is in planning and execution and if they are still valid or not.